https://www.facebook.com/ekitaphane

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İLBER ORTAYLI

DEFTERİMDEN PORTRELER

TARİHTEN VE GÜNÜMÜZDEN

TİMAŞ

14:14 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İLBER ORTAYLI

1947 yılında doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (1969) ile Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. Chicago Üniversitesi'nde master çalışmasını Prof. Halil İnalcık ile yaptı. "Tanzimat Sonrası Mahalli İdareler" adlı tezi ile doktor, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu" adlı çalışmasıyla da doçent oldu. Viyana, Berlin, Paris, Princeton, Moskova, Roma, Münih, Strasbourg, Yanya, Sofya, Kiel, Cambridge, Oxford ve Tunus üniversitelerinde misafir öğretim üyeliği yaptı, seminerler ve konferanslar verdi. Yerli ve yabancı bilimsel dergilerde Osmanlı tarihinin 16. ve 19. yüzyılı ve Rusya tarihiyle ilgili makaleler yayınladı. 1989–2002 yılları arasında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İdare Tarihi Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapmış, 2002 yılında Galatasaray Üniversitesi'ne geçmiştir. Halen Topkapı Sarayı Müzeler Müdürlüğü Başkanlığı görevini de yürütmektedir. İlber Ortaylı, Uluslararası Osmanlı Etüdleri Komitesi Yönetim Kurulu üyesi ve Avrupa Iranoloji Cemiyeti üyesidir.

https://www.facebook.com/ekitaphane

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM / TARİHTEN PORTRELER

JULIUS CAESAR (SEZAR) / Temmuz Ayının Sahibi

İMPARATOR AUGUSTUS / Ağustos Ayının Sahibi

FATİH SULTAN MEHMED / İki Kıtanın Hükümdarı

YAVUZ SULTAN SELİM VE V. ŞARL / 1520'lerin İki Hükümdarı

V. ŞARL / Kanuni'nin Başağrısı

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN / Bir Cihan Padişahı

MİMAR SİNAN VE DEVRİ / İmparatorluğun Başmimarı

EVLİYA ÇELEBİ / Seyyah-ı Âlem

KÖSEM SULTAN / Osmanlı'da Bir Kadın Sultan

PRENS EUGEN / Osmanlı'yı Yenen Tek Avusturyalı

III. SELİM / Reformcu Bir Padişah

LUDWIG VAN BEETHOVEN / Beethoven'in Dünyası

ÇARİÇE II. KATERİNA / Büyük Katerina

KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA / Modern Mısır'ı Kuran Diktatör

ŞAİR PUŞKİN / Düello ve İntihar Sonucu Ölüm

AMADEO PREZIOSI / Renkli Bir Ressam

LEO TOLSTOY / Anarşistlerin Babası

II. ABDÜLHAMİD / Taht Uğruna Çatışmaya Girmedi

V. MEHMED REŞAD / Hazin Sona Doğru

GRİGORİ RASPUTİN / Rusya'nın Ölümü

II. BÖLÜM / TÜRKİYE'DEN PORTRELER

https://www.facebook.com/ekitaphane

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

KAZIM KARABEKİR / Aydın, Cesur Subay, Çoğulcu Bir Kumandan

MEHMET AKİF ERSOY / Millî Şairimiz

OSMAN ERTUĞRUL EFENDİ / Prenslik Şahsi Meziyetiydi

NESLİŞAH SULTAN / Prenseslik Zor Meslek

İHSAN DOĞRAMACI / Önemli İşler Yapmıştı

SEMİHA BERKSOY / Kuşağının En Yaratıcı Sanatçılarından Biriydi

SEVİL YURDAKUL / Herkesin Özlediği Nadir İnsanlardandı

BÜLENT ECEVİT / Türkiye'nin Özlediği Politikacı

NEJAT GÖYÜNÇ / Tarihçi Hoca

OKTAY ASLANAPA / Çalışma Heyecanını Bir Gün Bile Kaybetmedi

HALİL İNALCIK / Türkiye'nin Hocası

EKREM AKURGAL / Arkeolojinin Büyük Hocası

SÜREYYA FARUKİ / Örnek Hoca

LATİFE UŞAKLIGİL / Bir Sır Perdesi

KEVORK PAMUKCİYAN / İstanbul'un Efendi Hemşehrisi

AYLA ERDURAN / Mütevazi Virtüöz

RECEP YAZICIOĞLU / Çalışkan Bir Valiydi

SEVGİ GÖNÜL / Özel Müzeciliğin Öncüsüydü

CLAUDE CAHEN / Büyük Şarkiyatçı

YAHYA KEMAL / Şair ve Fikir Adamı

ANDREAS TIETZE / Türkolojinin Kaybı

FİLİZ ÇAĞMAN / O Sadece Bir Müze Müdürü Değildi

SALİM ŞENGİL / Birçok İlke İmza Attı

https://www.facebook.com/ekitaphane

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ATTİLÂ İLHAN / Aramızdan Bir Aydın Geçti

HÜSEYİN HATEMİ / Renkli Bir Kişilik

CEMİL MERİÇ / Saygıyla Anıyoruz

OMELYAN PRİTSAK / Ukraynalı Bilgin

YILMAZ ÖZTUNA / Tarihi Kitlelere Sevdiriyor

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU / 200 Bin Belgeyi Gözden Geçirdi

İSMAİL CEM / Tanımakta Geç Kaldım

MÜBECCEL BELİK KIRAY / Sosyolojiye Bir Kuşak Yetiştirdi

IRENE MELIKOFF / Gerçek Bir Âlime

SEDAT ALP / Hititbilimin Babası

REŞAD EKREM KOÇU / Bir Devrin Romancısı

NURHAN ATASOY / Osmanlı Sanat Tarihçimiz

GAZNE SOYSAL / Hariciye'nin Sessiz Centilmeni

SEVGİ GÖNÜL / Bir Müzecinin Portresi

ALİ ALPARSLAN / Hattat Hoca

ÖZDEMİR NUTKU / Hırstan Uzak Bir Tiyatro Adamı

NERMİN ABADAN UNAT / Türklüğü Seçen Nermin Hoca

FÜSUN AKATLI / Filozof Arkadaşımız

NAZAN ÖLÇER / Sarayın "Kethüda Hanımı"

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ÖNSÖZ

Öyle zannediyorum ki çok genç yaşlarımdan beri Türk toplumunun birçok önde gelen şahsiyetini tanıma fırsatım oldu. Birçoklarının yanında uzun süreli öğrencilik yaşadım, kimileriyle zaman zaman dostluğum oldu, kimileriyle de geleneksel terbiye ölçüleri içinde saygı ve bağlılık bildirmek için yaptığım ziyaretlerle seneler geçti. Bazılarını ise basından tanıdım, sonra dost oldum.

Basında her zaman tarih portreleri kaleme almayı sevdim. Daha doğrusu bunu yapabileceğim tek yer bu alan oldu. Bu kitapta yer alan portrelerden bazıları daha evvelki yazılarımın ışığında yeniden kaleme alınmıştır, bazıları ise tamamen bu kitap içindir.

Portre çizmek başlı başına bir sanat ayrıntılı bilgilerle çizilen büyük tarihi portreler bizim tarihçiliğimizde mevcut değil. Sebebi açık, sanatçı değiliz. Bir tarihi kişiliği çizmek için her şeyden evvel edebiyatçı olmak, öyle bir gelenekten gelmek lazım. Bu nedenle benim girişimim bir eskiz çalışması olarak görülmelidir. Devam etmek için okuyucunun tepkisini bekliyorum. Ona göre daha ayrıntılı portre çizimine girişebilirim. Tarihte insanlar büyük veya küçük birbirleriyle uyumlu, onları mazide ve halde incelemeyi tercih edeceğim. Toplumsal kurgu onların etkinliğiyle oluşuyor. Tarihselleşmek günümüz iktidar sahibi ile iktidarın kıyısında kalan aydını ve sanatçıyı aynı teraziye koyuyor ve kimin ağır geldiğine karar vermemiz lazım.

Kitabın basımında ve düzenlenmesinde yardımcı olan Timaş Yayınları'na ve editörüm Adem Koçal'a teşekkür ederim.

İlber Ortaylı
Topkapı Sarayı Müzesi
Nisan 2011

I. BÖLÜM / TARİHTEN PORTRELER

JULIUS CAESAR (SEZAR) / Temmuz Ayının Sahibi

M.Ö. 100 yılının 12 Temmuzu'nda Caesar doğdu; tabii bu onun kendi zamanında ıslah

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ettiği ve 1582 yılında Papa Gregorius tarafından yeniden düzenlenen takvime kadar geçerli olan tarihtir. Yeni takvime göre bu doğum 12 gün oynar. Julius Caesar'ın Roma'nın bütün patrici (soylu) aileleri gibi Troyalı kahraman Aeneis'in soyundan geldiği iddia edilirdi. Roma'nın kurucu ailelerinin hepsi Troyalı olarak düşünülür ve onların yarı tanrısal olduklarına inanılır. Caesar her halükârda patricilerin cumhuriyetini sarsan bir tarihî dehadır. Siyasi hayatında Pompei ile birlikte yürüdü, aynı zamanda Pompei'nin kaynatasıydı. Nihayet birbirlerine rakip oldular fakat o tek adam olarak kalmayı başardı ("Roma'da ikinci olmaktansa Tiber Nehri kıyısındaki köyde birinci olmak evladır", sözü onun tarafından söylenmiştir). Adı hükmeden anlamında kullanıldı. "Out Caesar out nihil/Ya Sezar olunur ya hiçbir şey" diye çevirmeyelim. Osmanlı ananesinde karşılığı var; "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe" denir.

İktidar mücadelesinde kuzeyden Roma'ya yürürken Rubicon Irmağı'nı geçti. "Halea iacta est/Zarlar atıldı" diye çevirmeye lüzum yok, "ok yaydan çıktı" denir. Dönüşü olmayan ani ve çılgın kararların sahibi bir strateji ustası olarak bilinir. Öyle mi dersiniz, aslında pek de öyle değil. Galya Savaşları sırasında ilerleyen Roma lejyonlarının komutanları, karşılarında açıkta hedef teşkil eden Galyalı kabileleri görünce; "Sezar şunlara bak, derhal yok edelim" dediler. Tarih biliyordu, yazılı ve sözlü ananeye sahipti. O da Romalı ataları gibi yaptı, bu sefer ananeye itaat etti, ihtiyatı elden bırakmadı; önce "Castra-Ordugahı kurun, etrafını hendek ve çukurlarla çevirin" dedi. Romalı, sığınacağı ahşap ordugahı kurmadan hücuma geçmez. Çünkü hücumun ricatla biteceğini de hesaba katar. Bu taktiği Caesar'dan öğrenmişlerdir. Nitekim ortadaki Galyalıların bir tuzak teşkil ettiği, onların birkaç mislinin etraftaki ormanlarda saklandığı anlaşıldı. Yüz sene sonra zavallı Quinctilius Varus, kuzeyde Germanya topraklarında Heruskların başbuğu Arminius (Herman) karşısında aynı feraseti gösteremediğinden tuzağa düştü ve bütün lejyonları mahvoldu.

Strateji Uzmanıydı

Maharetli komutan Caesar, sadece Galyalıları savaşta yenmedi; "Galya Savaşları" adlı eseriyle tarih yazımının da parlak bir örneğini verdi. Kuzeyin barbarlarını,

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Avrupalıların atalarını tarihe takdim etti. Roma kuzeye uygarlığı götürdü. Ama aynı Romalılar ve aynı Caesar Akdeniz'in güneyinden de uygarlığı aldı ve Roma'yı gerçek bir devlet yapmayı başardı. Caesar, Mısır'a girip Roma maliyesinde arazi ölçümünü ve vergilendirme sistemlerini oluşturana kadar, devlet maliyesi bir alt safhadaydı. Mısır alındıktan sonra yeniden düzenlenen Roma maliyesi ve iaşe sistemi gerçek bir devleti ortaya çıkardı. Diğer bir deyişle, Roma'nın Caesar'ı sadece Kleopatra'ya âşık olmadı. Romalılar da bu gerçek medeniyeti; yaşam biçimine, hatta kağıdı (papirus) öğrenip edebiyata dökmeyi öğrendiler. Romalılar Doğu'nun dinlerini de aldılar. Anadolu'da Kybele kültü, Mısır'ın İsis kültü, çok sonraları İranlıların Mitra dini, Romalıların da yer yer mensub olduğu, benimsediği Doğulu inançlardı.

Caesar strateji uzmanıydı, devlet adamıydı. Çünkü ordusuna ve askerlerine sahip çıkardı. Tarihte bazı toplumlar askerî medeniyeti kurma vasfına sahiptir. Romalılar da bu toplumlardan biridir. Askerliklerinin bilincinde oldukları sürece diğer uygarlıkların da gerekli unsurlarını benimsemeyi bilmişlerdir. Bu özelliklerinden uzaklaştıkları zamanda da 1000 yıllık imparatorluk çöküntüye uğramıştır. Galiba Roma tarihinin ikinci safhası olan Bizans'ın mahiyet değiştirmesi, Ayasofya'nın yaptırıcısı Justinianus'tan sonraki dönemde başlar. Caesar İtalya topraklarını savunan ordunun nimetlerini toplayan patricilere karşıydı. Rakibi Pompei gibi ama daha etkili biçimde, bilhassa Roma'nın yeni fethettiği toprakları askerlerine dağıttı. Panonya (yani bugünkü Macaristan), Galya'nın bazı bölgeleri bu sayede Latinleşti. Küçük Asya'da ise bu Latinleştirmeyi beceremedi. Kendinden önce Küçük Asya'ya yerleştirilen on binlerce İtalyan Latini ünlü Kral Mithridates katletmişti. Caesar'ın onun üstüne yürüyüp "Geldim, gördüm, yendim" diye ifade ettiği ünlü zaferin nedeni buydu. Ama Caesar'ın Anadolu'ya yerleştirdiği kolonizatör Latinler de, kendisinden sonraki bir asırda yerlilerin itelemesine uğradılar. Dolayısıyla Anadolu'nun tarihinde Latin dili sadece kitabelerde kaldı. Atalarımız 12'nci asırda buraya ulaştıklarında bu dil artık çoktan ölmüştü. Zaferleri ve dayandığı geniş halk kitleleri onu bir çeşit popülizme sürükledi. Ve halk kitlelerine dayanarak patriciler sınıfının temsilcisi olan Senato ile çatışmaya düştü. Tarihteki örneklerinin en etkilisi olan bu suikastın intikamını haleflerinden Octavianus (Augustus) aldı. Uzun bir iç savaş sonucunda Roma'da

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ömür boyu diktatörlük kurdu. Bu sebeple imparator 3'üncü asra kadar irsî bir hükümdarın hukuki unvanından çok ömür boyu bir diktatörlük anlamında kullanıldı.

Türkçede Temmuz Yeraltı Tanrısı / Dammuz'dan gelir

Caesar unvanını Alman imparatorları kullandı, Rus çarları kullandı; dahası Türklerin imparatoru dahi kullandı. Fatih'in unvanlarından biri Kayzer-i Rum'dur. Tarihte Caesar kadar kurnaz, onun kadar dahi bir diktatör görülmez. Ve onun kadar kalıcı bir siyasi portre de pek azdır. Takvim değişse de Temmuz ayı onun adıyla (Iulius), July diye anılıyor. Doğduğu ayın adı kalıcı oldu. Şark dillerinde, İbranca ve Türkçede ise bu ay Yeraltı Tanrısının adı olan Dammuz'u taşır.

İMPARATOR AUGUSTUS / Ağustos Ayının Sahibi

M.Ö. 63'te Roma'da bile değil, bir taşra kenti olan Velletri'de doğdu. Baba tarafı normal vatandaş sınıfından gelen; hizmette liyakat, tarım ve ticaretle zenginleşen, "equester" yani şövalye sınıfına yükselen kimselerdi.

Ne var ki büyükbaba Roma aristokrasisinin efsanevi ailesi Julian'lardan Julius Caesar'ın kardeşi Julia ile evlenmişti. Bu nedenle bu zeki yeğen, genç yaşlarda tarihin ünlü Julius Caesar'ının dikkatini çekti. Sezar'ın o vakte kadar oğlu yoktu. Yeğenini evlat ve mirasçı edindi. Roma'da evlat edinilenin, edinenden doğanla kanun ve cemiyet adetleri önünde pek farkı yoktur.

Çocuk elhak talihin ve tarihin ona verdiklerini iyi kullandı. 19 yaşında bu dünya devletinin başına geçti. Kamu hayatında olmayacak bir yasa ve protokol kurnazlığı yaptı; kendini Roma'nın asiller meclisi sayılan Senato'nun başkanı yani "princeps senatus" seçtirdi. Herkes ona "principe" diye hitap ederdi ve dönemine de bu sebeple "principatus" deniyor.

Dünya tarihinde *senato* emsali kurullar çok vardı; bütün Yunan şehirleri, hatta Fenike şehri ve onun ardılı Kartacalıların senatoları vardı. Ama hiçbirinin başkanı yoktu. Senato başkanlığını o icat etti ve devamlı diktatöryayı böylece kurumsallaştırıp yasalaştırdı. Roma 3'üncü asrın sonuna kadar irsî bir monarşi değildi; ama bir Bizans

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

imparatorundan, bir Rus çarından, bir Osmanlı sultanından daha yetkili, üstelik bu yetkilerini kanunlaştıran bir başkan vardı. Bu, Augustus'un Romalı aklının eseridir.

İnsanlar Mutlu ve Doymuş Değildi

Augustus, Roma'yı, akranlarının oyun oynadığı çağda bir iç harbin ortasında buldu. Sezar'ın intikamını arayanlarla işbirliğine girdi. Marcus Antonius müttefikiydi; Brutus ve cumhuriyetçi oligarşi taraftarlarını Philipi'de yendiler. Cicero da kurbanlar arasındaydı. Galiba genç Augustus'u bir yönüyle doğru, bir yönüyle yanlış en iyi o tarif etmiştir: "Bu gence rütbeler, unvanlar verin ve sonra alaşağı edin."

Edemediler; gerçekçi ve pragmatikti. Kleopatra ve Antonius'u Roma'nın düşmanı ilan etti ve *Actium* Deniz Savaşı'nda onları yendi. Sezar'ın aşık olduğu ve Antonius'un taptığı kadını tereddütsüz sildi; Mısır zaten imparatorluğundu, Roma'nın bereketli tahıl kaynağını imparatorluğa daha sert biçimde rabtetti.

Sezar bugünkü Fransa'yı, Güney Almanya'yı, bugünkü Macaristan'ı, İspanya'yı, Balkanlar'ı, Karadeniz sahillerini, Anadolu'nun merkezi ve batısını, Suriye, Filistin ve Mısır'ı ve Kuzey Afrika'nın bir kısmını bu imparatorluğa bağlamıştı. Bugünkü Korinth Adası, Anadolu'da İzmir ve Efesos ve Karadeniz'de Sinop, Sezar'ın Romalı kolonileri yerleştirip Latinleştirdiği yerlerdi. Buna bugünkü Çanakkale, Balıkesir yani Alexandria Troas ve Yunanistan'da Nauplion'u (Osmanlı'nın Anabolu veya Mora Yenişehri), Suriye'de Tire ve Hama'yı da katmak gerekir. Ama Mısır, Helenizmin merkezi halindeydi; bir yanda eski Mısır'ın Kopt medeniyeti, bir yanda Helenizm direnç halindeydi. Filistin ise Aramca konuşuyordu.

Dünya devletinin bu kesiminde her taraf kurtarıcı mesihlerle doluydu. Augustus'un saltanatının sonunda Hz. İsa doğdu. Tabii henüz ne Filistinlilerin ne de Augustus'un bundan haberi vardı.

Ankara Ona Çok Şey Borçlu

Roma diktatörü kuvvetliydi, imparator başrahipti ve ilahlaştırılmıştı. O, Roma'ya hükmediyordu, karısı Livia da ona. Roma'nın büyük sanatçıları onun zamanında çıktı; tesadüf değildir. Dostu ve danışmanı Maecenas Virgilius ve Horatius gibi büyük

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

şairleri onun çevresine sıktı; Augustus'un iltifatı kendi isminin de Virgilius'un "Aeneid" denen bu ölümsüz eserinde yer almasına neden oldu. Her tiyatro oyununun müdavimiydi, müzisyenleri ve şairleri dinleyecek vakti mutlaka bulurdu.

Damadı Marcus Agrippa onun tarafından fevkalade yetkili Roma İmar Müdürü (consul) olarak tayin edildi. Bugün dahi hayranlıkla izlediğimiz Palatin tepelerindeki Apollon mabedi kalıntıları, Pantheon, Marcellinus Tiyatrosu, Consul Agrippa'nın zamanında yapıldı.

Augustus yarı yarıya sefil bir şehri mermerleştirmiştir; sadece Roma'ya değil bütün imparatorluk coğrafyasına kendi imzasını atmıştı. Galatya'nın başkenti "Ancyra" yani bugünkü Ankara her şeyini ona borçludur. Büyük tiyatrosu ve Frigya'dan kalma büyük tapınağın üzerine inşa ettirdiği Augustus Mabedi ile Anadolu'nun tarihi orada yaşıyor. Mabet 5'inci asırdan sonra Bizans kilisesiydi, sonra 15'inci asırda bitişiğine Hacı Bayram Camii yapıldı. 18'inci asrın sonunda mabedi Avusturya Arkeoloji Heyeti Reisi Lonboronski dünyaya tanıttı.

Augustus'un ünlü "Nutuk"u veya klasik dünyanın "Testamentum Ancyranum" diye tanıdığı metin o duvarlarda kazılıdır; "rest gestae divi Augusti-ilahi Augustus'un tarihi" diye başlar; savaşları, av partileri, Roma İmparatorluğu için yaptıkları övünçle sıralanır. Bu imtiyazlı metni taşıyan mabedin girişinin karşı duvarında da Yunancası vardır. Binanın da "monumentum Ancyranum-Ankara Anıtı" diye tanınmasının neden bu metindir. Augustus'un bu yazıtı buraya kazdırmasının nedeni açıktır; burası, Anadolu'yu geçen orduların uğrak yeriydi ve şehir az nüfuslu da olsa bu yüzden her zaman mühim olarak kaldı. İspanya seferi sonunda ölümünden evvel dikilen Roma'daki "Ara Pacis-Barış Sunağı"nın frizleri de onun hayatını resmeder.

Yönetim Konusunda Bir Dahi

Augustus genç yaşta inanılmaz kurnazlıklarla Roma tarihinin çakallarını ve aslanlarını atlatmayı bildi. Yeri geldi kendisi de yırtıcı bir kaplan oldu, yeri geldi sırtlanlar gibi başkasının devirdiğine son darbeyi vurdu. Talih yardımcısıydı ama ak bahtı kara bahta da dönebilirdi. Sezar'ın akıbetine uğramamak için devletin imkanlarını da, kanunları da iyi kullanmayı bildi. Eski çağlarda tarihin kaydetmediği, ancak efsanevi

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

hükümdarlar için söz konusu olacak kadar uzun 58 yıllık bir hükümranlık yaşadı. Roma üst sınıfının mutfağına iltifat etmediği açıktı, yoksa erkenden ölürdü.

Devlet ancak dahilerin kurabileceği bir mimari eserdir. Ne Sezar veya İskender gibi büyük bir komutandı, ne de en büyük kanun koyucuydu. Ama bu özellikleri şahsında birleştiren tarihin iyi tersim ettiği bir dahiydi. Senato sevdiği bu diktatöre Sezar'a da yaptığı gibi yılın bir ayının adını tahsis etti: *Augustus*.

FATİH SULTAN MEHMED / İki Kıtanın Hükümdarı

29 Mayıs 1453 tarihinin son yıllarda tarih edebiyatımızda münakaşa konusu olduğu görülüyor. Bazı yazarlar fethin gerçek bir kuşatma ve zafer olmadığını, Konstantinopolis'in savunmasının çok yetersiz olduğunu, hatta çocuk ve kadınlara kaldığını bile söylüyorlar. Bu arada karadan gemi yürütme olayını tamamen reddediyorlar. Her şeyi bilenler (!) bu konuda sadece ve sadece okul tarih kitaplarındaki bilgileri ele alıp sözde çürütmeyle meşguller. Fransız'ın tabiriyle "bu açık kapıları omuzlamak" beş buçuk asır evvelki tarihin anlaşılması için hiçbir katkı sağlamaz.

Güya tabu düşünceyi değiştirecek olanlar ne tarih yazımını, ne 15'inci asır vesikalarını, ne Türk ne Ceneviz ne Papalık arşivlerini ve ne de Bizans Helen tarih yazımı kaynaklarını inceleyecek durumdadır. Hatta bu kaynakların modern örneklerini bile takip edemezler.

İkincisi; dönemin Osmanlı kaynakları üzerinde bilgi edinecek durumda değiller. Hatta bu yazarlardan birinin tamamen modern Türkçe kitaplar ve ecnebilerin çevirilerine dayandığını gördüm. Mesela kuşatma günlükleri ve gemilerin karadan çekilmesi gibi konularda Runciman ve Schlumberger gibi Türk milliyetçi ekolünü beslemeye niyeti olmayan, hatta fetih karşıtı Avrupalı yazarları bile pek kullanmadıklarına şahit oldum. Tabuları yıkma gibi işlem tarih yazıcılıkta çok zordur; devamlı tetkik ve muhakeme gerektirir. Moda diye yapılacak iş ve izlenecek yöntem değildir.

Fatih 1432 doğumludur; Türkiye'de bu padişahın annesinin kim olduğu tartışılıyor. Osmanlı resmî tarihlerinin verdiği isimler arasında İsfendiyaroğullarından Huma ismi

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ağırlık kazanıyor. Öbür delillerin kuvvetli olmaktan çok Fatih'e Batılı bir akrabalık kazandırma niyetine dayandığı anlaşılıyor. Bu boştur; Osmanlı hanedanı aslında Sultan Orhan Gazi'den beri Romalılarla akrabadır. Malum; Halofera (Nilüfer Hatun) İmparator İoannis Kantakuzinos'un kızıydı. II. Murad'ın eşi ise Sırp kralının kızı olup çocuksuzdu ve padişahın ölümünden sonra ülkesine geri döndü. Dolayısıyla Fatih'in annesi olmadığı açıktır (Üvey analarına ise padişah "valide" der).

Fatih'in Hıristiyanlığından söz ediliyor. Hıristiyanların arzu ettiği bir yakıştırma... Ünlü Franz Babinger biraz kolaycı bir sansasyon anlayışıyla Vatikan arşivlerinde bulunan Papa II. Pius'un Fatih'e yazdığı davetnameden söz etti. Bunun gönderilmeyen bir müsvedde olduğunu çok sonraları Vatikan'ın gayretli oryantalistlerinden Peder Vincenzo Poggi açıkça ortaya koymuştur.

Fatih Hurufilere yakındı; katiyyen oğlu ve halefi II. Bayezid gibi değildi ama öyle din dışı bir portre de çizilemez. Kendisinde bir sofu karakteri arayanlar, olağanüstü askerî ve entelektüel yetenekleri üzerinde durmaz. Çapraz okumayı sevmeyen bütün okuyucu kitleleri gibi maalesef standart okuyucu kitlemiz bağnaz ve cüretkâr ifadelere bayılır. Bu her görüşe mensup olanlar için geçerli bir kuraldır.

Rönesans'ın Renkli Aydını

Fatih 21 yaşında İstanbul'u Rönesans tekniğinde savaşan bir ordu ile aldı. Ateşli silahları, o ve kurmayları kadar etkili biçimde kullanan yoktu. Ne olursa olsun İstanbul savunması küçümsenecek bir savunma değildir, gayet tabii Bizans'la müttefiklerinin de muvaffak olması muhtemeldi.

Fatih askerî bir gelenekten ve örgütlenme alışkanlığından geliyordu. Savaşçı bir ananeden geldi ve o ananeyi devam ettirdi. İzleyen yıllarda Mora Yarımadası, Arnavutluk, Bosna, Eflak-Boğdan ve ahidname ile antlaşmalı olarak alınsa da Kırım Hanlığı, vira ile teslim alınsa da Trabzon Pontus İmparatorluğu, Kuzey Ege Adalarının fethi ve Otlukbeli Savaşı'ndaki zafer bunu göstermektedir.

Zehirlenerek öldürüldüğü zaman sadece 49 yaşındaydı. Hiç şüphesiz ki büyük bir mareşaldi; ne o, ne oğlu, ne torunu, ne de torununun çocuğu Muhteşem Süleyman

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane

saraydaki yataklarında ölebildiler.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Bütün Rönesans döneminin doğu-batı medeniyetine hâkim en renkli münevveriydi. Yunanca okur ve dinlerdi. Kusursuz bildiğini ne biz söylüyoruz, ne de kendi söylüyordu. Muasır İtalyan ve Rumlardan, bir de Topkapı Sarayı'nın Yazmalar Kitaplığı'ndaki "İliada" adlı yazmanın üzerindeki notlarından Yunancasının düzeyi anlaşılıyor. İtalyanca konuşuyordu, Farsça ve Arapça kalem sahibiydi.

Bu sadece bir gerçektir. Bazı safdillerin akıllarınca bu gerçeğe hücum eden tarihçilik anlayışının kabulü bir yana, bu gibi tezlerin küçümsenmeden ele alınması mümkün değildir.

Her şey zamanı içinde gözlenmelidir; tabii gözlenebilirse...

15'inci asrın en büyük Türk hükümdarını ve entelektüelini anmak durumundayız. Türkiye'de milliyetçi olmadığını iddia eden düşünce sahipleri bile aslında üniversal tarih anlayışını kavramaktan çok uzak, yerel ve saplantılı kimselerdir.

* * *

1481'in 3 Mayısı'nda bütün zamanların en entelektüel mareşali ve hiç şüphesiz Rönesans döneminin en bilgin hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Gebze sahrasında öldü. Öldüğü zaman hekimlerin ilk yaptıkları, görkemli fatihin nefes alması için kaftanını kesip çıkarmak oldu (Yakası yırtık kaftan Topkapı Sarayı Müzesi 13/ 27 envanter numarası ile saklıdır).

Son nefesini verişi, torunlarından Kanuni Sultan Süleyman'ın şiirine hak verdirir: "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi". Cihan padişahı son nefesini zor aldı. İtalyan hekime Venediklilerin rüşvet vererek kendisini zehirlettiği söylendi. Yeniçerilerin sevmediği fakat geniş halk kitlelerinin, medreseler ve tarikat ehlinin bayıldığı Şehzade Bayezid'in adamlarının bu işi yaptırdığı söylendi. Hünkarın ölümü bir sır; deniz mahsullerine çok düşkün olduğu için bir türlü gerekli perhizi uygulamadığı gut (nekris) hastalığı dışında ani öldürücü bir hastalığı yoktu.

Ölümüyle, Osmanlı hanedanının ve devletlilerin 3,5 asır boyu kabusu olan korkunç bir iç savaş gelip çattı. Şehzade Bayezid'i Amasya'dan tahta çağıranlarla Karaman'da

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

sancak beyi olan Cem Sultan'ı tutanlar birbirine girdi. Kul taifesi tahta geçecek ak bahtlıyı ve geçemeyecek kara bahtlıyı tayin için desisenin sınırlarını aştı, millet birbirine girdi. Büyük adamın naaşı günlerce ortada kaldı.

Sonunda tarihimizin en trajik bir başka portresi Cem Sultan ortaya çıktı. Kardeşi Sultan II. Bayezid'e yenildi ve Rodos'un St. Jean Şövalyeleri'ne sığındı. Fransa kralı VIII. Şarl da Cem Sultan'ı kendine istedi. Osmanlı'ya karşı en mühim kozu elinde tutmak istiyordu, bir de tabii Bayezid'in altınlarını.

Papazlar Cem'i Fransa'ya vermemek için Sultan Bayezid'in talimatıyla onu zehirlediler. Cem Sultan menfada yavaş yavaş eridi. Ölüsünün bile orada olması mahzurlu görüldü. Önemli bir para karşılığı Bursa'ya getirildi. Ama çocukları ve gelecekteki torunları orada kaldı ve tabii vaftiz edildi. Kanuni, Rodos'u fethettiğinde torunlarının bazıları Rodos Kalesi'ndeydi. İçerideki şövalyeleri ve savunmacıları vira ile (sözleşerek) serbest bıraktı; kalede bulunan Cem'in torunları hariç, onlar hanedanın bağrında çıban sayılıyorlardı. Şövalyeler de teslim etti, Cem'in soyuna son ihanetleri buydu. Padişah tanassur edenlerin çocuklarını ve torunlarını katlettirdi.

Cem Sultan soyundan İtalya'da kalıp Avrupa'da yaşayanlardan biri dedelerinin hanedanına müracaat etmiş; merhum hanedan reisi Osman Ertuğrul Efendi soylarının Osmanlı olduğunu ama aile üyesi kabul edilemeyeceklerini bildirmiş. Usul ve kanun budur.

Peki bugünün insanları için bütün zamanların en hayran olunacak tarihî portresi Fatih Sultan Mehmed Han kendi devrinde nasıl görülüyordu? Komutanlar seviyordu, devletlular seviyordu, hatta imtiyazları fazlasıyla geri verilen Roma-Ortodoks Kilisesi ve Patrik Ghennadios gibileri ona müteşekkirdi. Dış İslam dünyasında takdir edenleri çoktu ama Akkoyunlular Devleti ve Uzun Hasan gibi kıskananları da vardı. Resmî tarihleri "Kitab-ı Diyarbakiriyye" İstanbul'un alınışından söz etmez bile.

Avrupa onun karşısında titriyordu. Hele Otranto'ya çıkılan 1480 yılında Gedik Ahmed Paşa'nın İtalya'ya ayak bastığını bir hafta içinde öğrenen Roma yerinden oynadı. Bosna yerli Hıristiyanlık ile Katolisizmin çatışması altındaydı; ahali Fatih'in gelişinden rahatsız olmadı.

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Kırım Hanlığı karışıklık içindeydi. Yerli soylular olan mirzalar, en başta Şirin ulusunun başı Eminek onu huzuru sağlamaya davet etti. Giray hanedanı duruma boyun eğdi. Kendisi Kırımlı Kıpçak Türk ulusundandır. Altınordu Hanlığı'nın ekserisi kalıntıları gibi "Tatar" ismiyle anılır. Bu ülke tarihinin en satvetli dönemine böylece adım attı. Trabzon ve Doğu Karadeniz yani Pontus İmparatorluğu ilk defa Türklerin hakimiyetine girdi. Hızlı İslamlaşmaya bakılırsa bu fetih kabul gördü.

Ama içeride zaviye topraklarını kaybeden tarikatlar, emlak arazileri elden çıkan eski Anadolu beyleri, her fetihte iskân için uzak diyarlara göç ettirilen geniş Karaman eyaletinin halkı, padişahın icraatından pek de memnun değillerdi ki onun bu tip uygulamalarını durduran veya yavaşlatan Mahmud Paşa'ya "veli" unvanını verdiler. Büyük hükümdarın topladığı Yunan-Roma heykel koleksiyonu, İtalya'dan celbedilen ustaların yaptığı portrelerin hiçbiri sarayda bırakılmadı, satıldı, atıldı; en ünlüsü olan Bellini'nin yaptığı portre bugün Londra National Gallery'de.

Birtakım zümreler bu miras kazıma hareketini alkışladı. II. Bayezid Han'a "veli" unvanını verdiler; bazıları da yaptıklarına dudak büktü, "sofu" dediler. Osmanlı tarihi yürüdü.

Padişah niye sefer bayrağı açıldığında Üsküdar'dan Anadolu'ya çıkmış, Üsküdar'dan Gebze sahrasına yönelmişti? Bazılarına sorarsak şaşırtmaca yapılacak; gizli tutulan hedefe, Körfez kıyısından İtalya'ya yönelecekti. Kimilerine göreyse Gedik Ahmed Paşa çoktan Puglia eyaletinde üs tutmuştu. Herhalde böylesi akla daha yakındı. Türklerin İtalya macerası o kadarla kaldı. Gedik Ahmed Paşa hünkârın ölümünden sonra geri çekildi. Batılılaşmacı tefekkür tarihimizde hayıflanma bugüne kadar devam ediyor. "Fatih'in bu seferi hedefine ulaşsa Rönesans cemiyetinin içine girerdik. Rönesans Topkapı Sarayı'nın dışına çıkar, yayılırdı" deniyor. Tarih "olsaydı, yapsaydı" ile yazılmaz. Bizim millet tarihle söz düellosuna girip yakaya yapışmayı ve dövünmeyi sever.

Fatih büyüktü. Ölümü de bir dağın indifaı veya bir büyük geminin batması gibidir. Hedeflerinin hepsini ardındaki toplum anlamış değildir zaten, fikir ve özlemlerini açıkça da ortaya koymamıştı. Ama Fatih Sultan Mehmed Han asrının hiç tesiri

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

kalmadığını söyleyebilir misiniz? En azından sarayda kurduğu kozmopolit kütüphaneyi o yönde zenginleştiren Kanuni Sultan Süleyman onun torunuydu. Fatih, iki kıtanın ve iki denizin padişahı ve iki medeniyetin sahibi aydın bir kişilikti.

YAVUZ SULTAN SELİM VE V. ŞARL / 1520'lerin İki Hükümdarı

Tarihteki bazı olaylar ve bazı kişilikler geçen zamanın içinde, gelişmelerin yarattığı yeni sorunlar etrafında önem kazanır. Ortadoğu dünyası 1918'den beri her geçen gün bir sorun yumağı haline dönüştü. Hiç şüphesiz ki bu bölge yerkürenin diller ve dinler bakımından renkli kesimlerindendir. Ama diğer bölgelere göre en önemli farkı; uzun süreli etkileyici bir uygarlık çevresi olmasıdır. İşte bu özelliğinden dolayı da her zaman için uygar dünyanın başat bir merkezi olmuştur.

Sanayi Devrimi'nin sonuçlarının yerküreyi etkilemeye başladığı 19'uncu asırdan itibaren ikinci plana düşen Ortadoğu bölgesi hızlanan bir gerilimin, çatışmanın temel alanı oldu. Özellikle bu gelişimin yarattığı büyük harbin, yani 1914-18 Savaşı'nın bitimiyle de günümüz dünyasının onulmaz bir yarası haline dönüştü.

Ortadoğu'nun beş asırlık tarihine baktığımız zaman; Türk çocuklarının bile tarih derslerinde ismini laf olarak tekrarladıkları, bazılarımızın ise imparatorluk tarihinde bağnaz (!) İslam'ın öncüsü diye vurguladıkları Yavuz Sultan Selim Han, artık üniversal tarihçiliğin temel portrelerinden birine dönüşüyor.

Yavuz Sultan Selim Han'ı iyi tanımak gerekiyor. II. Bayezid ile Dulkadiroğlu hanedanı prenseslerinden Ayşe Hatun'un oğludur. II. Bayezid oğullarını Kırım hanlarının kızlarıyla evlendirmişti, demek ki Kanuni'den itibaren mavi kanlı yani zadegandan valideler geleneği sona ermiştir. Ne tarafa sefer yaptığını bilmediğimiz Yavuz, 21 Eylül 1520'de, Trakya'daki Muratlı'nın Sırt köyündeki durağında teslim-i ruh eyledi. Rivayete göre babası II. Bayezid'i zehirlemiş, ama o da vadesi gelince bilinmez bir seferin başında ölmüştü.

Yavuz Sultan Selim Han kardeşleri olan Ahmed ve Korkut şehzadeler gibi fevkalade iyi tahsilliydi. Pehlivan yapılıydı. Aynı zamanda sakal bırakmayan padişahların başında gelir. Bu yeniçeri ananesine bağlılığındandır ve kendisini de bir numaralı

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

yeniçeri olarak ocak defterine kaydettirmiştir.

Şeditti, Türkler gibi askerî bir toplumun disiplinine sahip olsa da -bugün bile izleri görülüyor- kanun ve nizamın sıkıcılığından kurtuluş yolları arayan bir toplumun başındaydı. O nedenle kanun ve nizamın tatbiki konusunda kan dökmekten çekinmemiştir. Cemal Paşa'nın I. Cihan Harbi'nde askerleri yaz sıcağında Mısır seferinde perişan ettiğini düşünürsek; 1517 yılında ordusunu selametle Sina Çölü'nden geçirmesini, onun askerî dehasına ve üstün teknik bilgisine bağlamak gerekir.

İyi şairdi, Türk ve Fars diline hakimdi, Farsça şiirleri İran şahınınkinden iyidir. Ama rakibi Şah İsmail (Hatayi) Türk dilini en iyi kullanan şairlerdendi. Yavuz gür sesli, iyi bir hatipti. Tarih-coğrafya bilgisi 15-16'ncı asrın ekseri hükümdar ve devletlileri gibi sağlamdı.

Doğu Anadolu coğrafyasında Alevi Türkmen kıyımından dolayı suçlanır. Oysa o asırda devletin dirliği açısından etnik unsurları öne çıkarmak veya harcamak ön planda olan bir sorun değildi. Nitekim İdrisî Bitlisî gibi mahir bir fakih ve aşiret diplomatını kullanarak Doğu'daki Kürt aşiretlerini ustalıkla bir nizam altında tutmayı başarmıştır. Bu politikayı onun gibi yürüten bir başka hükümdar daha çıkmamıştır.

Doğu Anadolu o gün de karışıktı ama onun sayesinde buraya bir düzen geldi. İki yıl içinde Güneydoğu Anadolu'dan yukarı Nil bölgesine kadar bütün Ortadoğu'yu ve Hicaz'ı imparatorluğa kattı; bu bölgelerde o gün de büyük karışıklık ve gerilim vardı ama gerçekleştirdiği sulh ve sükûnla uzun süre bu bölgeler bir arada yaşadı. Bu bölgelerde coğrafi ve iktisadi birlik kuruldu, Araplık tekamül etti, aksini söylemek mümkün değildir. Balkanlar ve Orta Avrupa ile kıyaslanamayacak bir dinginlik vardı, zümreler arası çekişmeler de o sakin ortamı bozamadı.

1520 yılının 21 Eylülü'nde, artık Ortadoğu'nun topraklarını imparatorluğuna ilhak etmiş bir hükümdar olarak sarayının dışında öldü. Topkapı Sarayı'nı yaptıran da dahil olmak üzere evinin dışında ölen üçüncü hükümdardı.

Tarih bu ya; aynı yıl o günlerde 20 yaşında genç bir kral babasından miras kalan koskoca İspanya ülkesine ayak basmıştı. Habsburglu güzel Philip'in ve Deli Juana'nın

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

(Kastilya kraliçesi Isabelle ile Aragonlu Ferdinand'ın kızları) oğlu I. Şarl İspanya tahtına I. Şarl olarak oturdu.

Habsburglular hanedanının en isim yapan hükümdarıydı. Bir müddet sonra V. Şarl olarak Almanya imparatorluk tacını da giydi. Kendisine İspanya Krallığı mirastı, Alman İmparatorluğu'na da dedesi Maximilian gibi seçilmişti, çünkü Alman imparatorluk tacını genellikle Habsburg hanedanından Avusturya büyük dukalarına giydirmek adet olmuştu (İstisnası Macar kralı Sigismund'dur).

İspanya kralı ve Alman imparatoru Şarl İspanyolcayı sonradan öğrendi, Fransızca ve İtalyancayı bütün 16'ncı yüzyıl asilleri ve aydınları gibi biliyordu. Doğduğunda konuştuğu ise bugünkü Belçika'nın Gent ve Brugge bölgesinde konuşulan dil, yani Flamancaydı. Alman imparatorunun Almanca bilgisi çok sınırlıydı.

Habsburglu'nun Osmanlı'dan farkı, ülkeleri kılıçla değil verasetle almasıdır. Verasetle alınan ülkeler verasetle de gider. Önce büyük imparatorluğun yarısı yani Avusturya-Almanya kısmı kardeşi Ferdinand'a bırakıldı ve V. Şarl'ın ölümünden sonra da İspanya'nın ikbali sönmeye başladı.

Karlos Kral, Devlet-i Aliyye'nin başının belasıydı. Tabii Avrupa tarihçiliğine göre de Türkler İspanya'nın ikbali üzerindeki karanlıktı. Barbaros burada sahneye çıktı. Kuzey Afrika'ya İspanya'nın sızmasını önledi. Kanuni devrinde de Avusturya-Tuna havzasına sızamadı. İspanya'nın ve Osmanlı'nın çatışması etrafında modern Avrupa tarihi şekillendi. Belki çok yakın gelecekte bu ikisinin ittifakıyla yeni bir Avrupa şekillenecek.

V. ŞARL / Kanuni'nin Başağrısı

Kanuni Sultan Süleyman 1495'te Trabzon Sancakbeyi Şehzade Selim'in (Yavuz Selim) oğlu olarak dünyaya geldi. Annesi Hafsa Hatun (Sultan) idi. Kendisinden beş sene sonra 1500'de porselenleri ile meşhur Ghent'te doğan Habsburglar hanedanından Şarl büyük hükümdarın başağrısı olacaktır (V. Charles veya Türklerin deyimiyle Karlos Kral).

Şarl doğuşu itibarıyla Flamanca biliyordu ama hiçbir zaman düzgün Almanca

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

konuşmadı. Büyükannesi Fransız Burgondiya'nın prensesi Avusturyalı Maria'ydı ve dedesi fukara Avusturya büyük dukalığının başındaki Habsburglu Maximilian ile evlenmişti.

Maximilian'ın bereketli izdivacının benzerini oğlu güzel Philip de yaptı. Kastilya kraliçesi İzabel'in ve Aragon kralı Ferdinand'ın yani anlayacağınız müşterek İspanya tahtının sahiplerinin kızı Deli Juana'yla evlendi. "Bellum gerant alieni, tu felix Austria nube/Savaşı başkaları yapsınlar, sen ise ey mesud Avusturya, evlen". Bir anda mütevazı Viyana bugünün zengin Belçika ve Hollanda topraklarındaki sanayiye, İspanya'ya ve İspanya'nın fethettiği Amerika sömürgelerine sahip oluverdi.

İspanya kralı ve Habsburg dukası olan baba güzel Philip ölüverdi, annesi Juana ise artık düpedüz hekim denetimindeydi. Maximilian'ın torunu İspanya tahtına varisti. 1517'nin Eylül ayında, bugünlerde İspanya'ya ulaştı.

O zamanın İspanyası üç başlı sayılırdı. Asıl Kastilya 17 yaşındaki hükümdarı isteksizce karşıladı ve ağır şartlar ileri sürdü. Evvela İspanyolca konuşması lazımdı. Kastilya'dan kıymetli maden çıkaramazdı ve annesinin hükümdarlık haklarına riayet edecekti. İlk şart olan İspanyolcayı süratle öğrendi, çok mükemmel konuşup yazamasa da sevdi. Evde konuştuğu dil Fransızcaydı, ileride Alman imparatoru olmasına rağmen şu meşhur tasvir onundur: "Tanrıyla İspanyolca, kadınlarla İtalyanca, dostlarla Fransızca ve atlarla Almanca konuşulur."

Kuzey Afrika Macerasını Barbaros Hayrettin Bitirdi

İspanya'nın altınlarını dışarı çıkarmamaya söz verse de bunu sık sık ihlal etti. Çünkü İspanya tahtından iki yıl sonra Almanya imparatoru seçilmişti. Görünüşte bütün Avrupa'nın en geniş ve en gevşek mülklerinin başındaydı. Çırpınan ama istikbali parlak VIII. Henry İngilteresi, Rönesans'ın satvetini yaşayan iddialı Fransa ve hemen 1526'da Macaristan'ı ortadan kaldırarak imparatorluk topraklarını tehdit eden Türklerle başı dertteydi. Paraya ihtiyacı vardı. Genç İspanya kralı bir yanda enflasyonla boğuşan bir dünya devletinin başındaydı, öbür tarafta da zenginleşen tarımını ve sanayisini geliştirmeye çalışan Almanya ve Hollanda ülkelerinin

14:15 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

imparatoruydu.

İspanya kralı I. Şarl, Alman imparatoru V. Şarl olmuştu. 1535'te Tunus'a çıkmıştı ama İspanya'nın Kuzey Afrika macerası çok geçmeden Barbaros Hayrettin'in müdahalesi ile sürekli bir başağrısına dönüştü. Pavia Zaferi'nde I. François'yı yenip esir etmesine rağmen, Türkler bu iki Katolik düşmandan birini öbürüne karşı destekledi ve Avrupa politikasına müdahale ettiler.

İspanya Altın Zengini Ama Üretmeyen Bir Ülkeydi

1526'dan sonra V. Şarl'ın Habsburglar hanedanı Orta Avrupa'da fena halde çıkmaza girdi. Macar tacına bağlı ülkelerin Avusturya büyük dukası, kardeşi Ferdinand'a geçmesi gerekirken; adeta "gel al da göreyim" diyen Türklerle bitmeyen bir savaşa girdi. Viyana 1529'da kuşatıldı, yetersiz kuşatma kış şartlarında sona erdi. Ama bugünkü Slovakya arazisinde ve Hırvatistan'da savaşlar devam etti, Fransa o tarihten beri Türklerin müttefikiydi. Cezayirli gemicilerin Barbaros ve reisleri komutasında İtalya ve Güney Fransa kıyılarındaki baskınlarının arkası kesilmedi. Yüz yüze deniz savaşı ise Andrea Dorya'ya karşı Barbaros'un ünlü Preveze Zaferi'dir.

V. Şarl ister istemez bir mutlak monark oldu. İspanya altın zengini ama üretemeyen bir ülkeydi. Şarl bu İspanya'dan bunaldı. Daha Kanuni tahta çıkmadan Şah İsmail ile yapmak istediği Türk karşıtı ittifak da malum suya düşmüştü. 1556'da Alman tahtından vazgeçti. Bir müddet sonra İspanya tahtını da terk etti, manastıra çekildi. Almanya imparatorluk tacını kardeşi Ferdinand'ı seçtirerek devretmiş, İspanya tahtını ise oğlu II. Philip'e bırakmıştır. 1558 yılında da ölmüştür.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN / Bir Cihan Padişahı

Muhteşem Süleyman büyük bir mareşal, usta bir kuyumcu, beğenilen bir şairdi. Yaptıklarını ve yaşadıklarını, bir hükümdarın ne olduğunu anlayarak değerlendirmek gerekir. Kanuni üzerinden aleme ders vermek manasızdır.

Çağdaşı olan Türkler ve bütün imparatorluk tebaası ona "Kanuni" demeyi tercih etti; oysa yaptığı kanunlar kendisinden evvel yapılanların bir derlemesi gibiydi. Bu

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

kanunnameler toplumun hayatı için elzemdi. Kanuni de hepsinden daha mükemmelini yaptı. Mesela arazi meselesinin düzenlenmesi bunların en önde gelenidir. Ne var ki imparatorluğun aksine bütün dünya ona "Muhteşem" demeyi tercih ediyordu.

Avrupa'da ulusal devletlerin oluşmaya başladığı, Ortaçağ monarşilerinin yeni dünyaya intibak kavgası verdiği bir devirde tahta geçti. Padişah olduğu sıralarda Macaristan baştan ayağa György Dosza (Erdelli bir küçük soylu) başkanlığındaki köylü ayaklanmaları ile sarsılıyordu. Almanya köylü ayaklanmalarını, İngiltere Protestan-Katolik din reformu kavgalarını yaşıyordu. Her yerde de hükümdarlar kan ve zulüm ile ayaklanmacıları yok edip güvenliği yeniden kurdular.

İspanya ve Avusturya, Habsburgların elindeydi, bunlar üstelik Almanya imparatorluk tacı için de seçilirlerdi. Fransa, kendilerinden yaka silkiyordu. Böyle bir ortamda hüküm süren Kanuni devri kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa diplomasisine vakıf olduğu ve Avrupa'yı birbirine düşüren politikalar tertiplediği, güttüğü bir devir olmamıştır.

Kanuni 1495'te Trabzon'da doğdu. Babası Yavuz Selim oranın sancak beyiydi; annesi aksini iddia edenler olmakla birlikte Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızıdır deniyor. Galiba büyük Mareşal Yavuz Selim Han ona dikensiz gül bahçesi gibi bir taht hediye etmiştir.

1520'de, 25 yaşında Osmanlı tahtına oturdu. Mükemmel bir askerî eğitim almıştı. Adet olduğu üzere Enderun'da içoğlanlarıyla birlikte ve zaman zaman özel olarak eğitim gördü. Günü geldi Manisa'da Saruhan Sancakbeyi oldu. O dönemde tek eşi Şehzade Mustafa'nın annesi Mahidevran'dı. Bazıları nikahsız eşi diyor, padişahın nikahı bir hadise değildir. Düğün dernek olmaz, bir şehzadenin mürüvveti, onun sünnet düğünüdür.

Genç hükümdar bilgiliydi. Tahta çıktığının ertesinde 1521'de Belgrad'ı aldı. Macaristan'ı Tuna'nın güneyinden itmişti ve Fatih'in alamadığı yeri Osmanlı mülküne kazandırmıştı. Ertesi yıl Rodos'u aldı. O da Fatih kuşatması geçirmiş bir adaydı. Ortaçağ Hıristiyan dünyasının ünlü tarikatı St. John Şövalyeleri'nin merkez

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

üslerindendi. Kuşatmada yira ile teslim oldular. Canları ve malları bağışlandı. Aman verilmeyenler, kalenin içinde bulunan Fatih'in talihsiz şehzadesi Cem Sultan'ın torunları ve torun çocuklarıydı. İki kuşaktır Hıristiyanlığı benimsemişlerdi. Katledildiler.

1526'da gün boyu süren savaşla Avrupa'nın kudretli Macaristan'ı ortadan kalktı. Hünkar yerinde duramayan mareşallerdendi. O dönem için başka seçenek de yoktur. 1534'te Mezopotamya seferini yaptı, Bağdat ve Tebriz'i zapt etti. Preveze Deniz Savaşı ile Akdeniz'de Osmanlı'nın ağırlığı hissedildi. Ömrü Avusturya ve İran harpleriyle geçti.

Son sağlam kaleyi, Zigetvar'ı fethetmeden bir gün önce ölmüştür. Ölümü askerden gizlendi ve hünkarın tahnit edilen vücudu giydirilerek seferin başındaymış gibi ta İstanbul'a kadar ordunun başında getirildi. İç organları Zigetvar sahrasında gömüldü. Macarlar 1980'lerde o türbeyi Turgut Cansever'e restore ettirdiler ve bizim yapmadığımız bir şey yaptılar, dev bir Kanuni heykelini de Zigetvar sahasının ortasına diktiler.

Osmanlı tarihinin en büyük portreleri onun asrındaydı: Veziriazam Sokullu Mehmet Paşa, Şeyhülislam (o zaman müftü denirdi) Ebussuud Efendi, Kemal Paşazade ve Taşköprülüzade gibi tarihçi ve alimler, Mimar Sinan gibi dahi sanatçılar... Ortam müsaitse dahiler birbiri ardına açılır.

Bütün askerler gibi Kanuni de ten zevkinden uzak kalamaz. Ama onun kadar romantik ve edip bir adam yoktur. Kılıç tutan eli kuyumcu eğesini de aynı maharetle kullanır. Hünkar birinci sınıf bir kuyumcudur. Dahası Muhteşem Süleyman monogamdır, tek eşin tadını çıkaracak maharette biridir. Hayatı boyunca sadık kaldığı eşi birlikte olduğu Hürrem Sultan'dı.

Kanuni üzerinden aleme ders vermenin bir manası yoktur. Büyük dedesi, dedesi, babası gibi saray dışında seferde öldü.

1520 ile 1566 arasında dünya tarihi mareşal görmüştür, Venedik'in ustalarını bile imrendiren bir kuyumcu görmüştür, Türk milleti şairler asrında şiirleri pekâlâ okunan ve darb-ı mesel haline gelen bir şair görmüştür.

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İki şehzadesini ve torunlarını defnetmek zorunda kaldı, en çok sevdiği oğlu şehzade Mehmet'in ölümünü gördü. Uzun saltanatında bir Avrupa ve Ortadoğu imparatorluğunun sahibiydi. Çileli ömürdür, yaptıklarını ve yaşadıklarını bir hükümdarın ne olduğunu anlayarak değerlendirmek gerekir.

MİMAR SİNAN VE DEVRİ / İmparatorluğun Başmimarı

Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığını tarihçiler imparatorluğun en parlak devri olarak ele almışlar, dönemin kurumları ve toplum düzeni genel bir eğilim olarak imparatorluk tarihinin klasik devri diye nitelendirilmiştir. Bu genel eğilim nedeniyle Osmanlı toplumsal kurumlarının 15'inci asrın sonuna kadarki gelişimi bir olgunluk dönemine ulaşmanın, sonrası da çürüme ve bozulmanın safhaları olarak ele alınmıştır. Kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî ve toplumsal hayatını bu biçimde yorumlamak hiç değilse son yıllarda terk edilmeye başlandıysa da, özellikle 16'ıncı asır Osmanlı mimarisini ve yapı örgütünü bütün Türkiye kültür tarihî içinde en orijinal ve soylu devir diye ele almak eğilimi sürmektedir.

Türk sanatı veya Türkiye sanatı gibi bir yaklaşım izlendiğinde bu tür bir değerlendirme de kuşkusuz tartışma götürür. Bu tartışma götürürlüğe rağmen, kabul edilmesi gereken bir gerçek, Mimar Sinan döneminin gerek Osmanlı mimarisi, gerekse dünya mimarisi için gösterdiği önemdir. Bu dönemin iktisadî, kültürel ve toplumsal şartları etraflıca incelenmedikçe bu olgunun yeterince kavranılamayacağı da açıktır.

Mimar Sinan başmimar olduğunda veya olmadan önce henüz mesleğinde yetişirken, bu imparatorluk bir Balkan İmparatorluğu olması yanında bir Ortadoğu İmparatorluğu da olmuştu. Hattâ 200 yıldır kazandığı ve koruduğu birinci niteliği, ikincinin içinde erimeye başlamıştı. İki yüzyıldan beri Balkan İmparatorluğu olma niteliğini, tarihin akışı ve doğal kültür ilişkileri içinde yavaş yavaş kazanan Osmanlılar, şimdi bilinçli bir biçimde Ortadoğu-İslâm İmparatorluğu tipine dönüşmekteydiler. Devletin ulema ve ümerası, adeta belirgin ve gayretli bir politika içinde bir tür Ortadoğu-İslâm Rönesansı yaratıyorlardı. 14 ve 15'inci yüzyıllara ait Osmanlı vakayiname ve nasihatname edebiyatında, 16'ıncı yüzyılda olduğu kadar eski

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İslâm devletlerini, İslâm toplum ahlâkını, İslâm arazi ve maliye sistemini nakleden kaynaklara atıflar yapıldığı ve başvurulduğu söylenemez. Daha önce pragmatik bir yaklaşımla yaşayan geleneklere Doğu devlet literatürü okunur ve toplum sistemi benimsenirken, şimdi daha bilinçli bir biçimde İslâm-Ortadoğu modeli ele alınıyordu.

Din konusunda da ilk devirlerin kozmopolit toleransı kaybolmaktaydı. II. Mehmed (Fatih) kozmopolit bir din ve dünya görüşü olan Hurufîliğe eğilimli idi. Yavuz Selim ise koyu bir Sünni Müslümandı ve Balkan Hıristiyanlarını İslâmlaştırmak konusundaki eğilimini bazı ulema zor önlemişti. Devletin yönetiminde Ortodoks Sünni ulema mümtaz bir yer almıştı (Kemalpaşazade ve Ebussuud vs.). Bizzat divan şiirine bile bu hava egemendi. Halk arasında Molla Kabız ve Üstüvanî Mehmed Efendi gibi dünyevî her zevki, en normal adet ve eğlenceyi bile bid'at ve haram sayan yobazlar taraftar topluyordu.

Devletin sınırları *"Globus Ottomanorum"* kavramıyla anlatılıyordu. Batıda Transilvanya ve Macaristan'dan başlayan Osmanlı ülkeleri bütün Tuna havzasını Karadeniz'e kadar izlemekte, güneyde Dalmaçya kıyıları, Akdeniz adaları ve tüm Pelepones-Mora'yı içermekteydi. Kuzeydeki sınır Podolya, Eflâk-Boğdan üzerinden Kırım yarımadasını da içererek Ukrayna steplerine kadar uzanmaktaydı. Bu geniş alan, imtiyazlı beylikler, himaye altındaki devletler, merkeze bağlı tımar rejimi uygulanan eyaletlerle birlikte Rumeli bölümünü meydana getirmekteydi. Doğuda, Azerbaycan ve Luristan'dan başlayan sınır Güney Kafkasya'yı, Kuzey Kafkasya'daki bazı bağımlı devletçikleri, nihayet tımar rejimi altında tüm Anadolu kıtasını, El Cezire, Suriye ve Aşağı Mezopotamya'yı kapsıyordu. Arabistan ve imtiyazlı beylik statüsündeki Hicaz topraklarını da göz önünde tutarsak imparatorluğun Asya kıtası mülkleri kabaca belirlenir. Afrika'da ise Mısır, Habeşistan'ın bir bölümü, "Garb Ocakları" denen Trablusgarb (Libya), Tunus, Cezayir gibi bağımlı devletçikleri sayarsak imparatorluğun kompozisyonu tamamlanmış olur.

Bütün bu alanda yaşayan nüfus, dil, din ve ırk olarak tarihteki büyük imparatorlukların çok azında görülen bir çeşitliliğe sahipti. Geleneksel Osmanlı Devleti, "British Commonwealth" değildi. İmparatorluk ülkelerinin ve halklarının hepsi rengini ve varlığını sürdürüyordu. Bu birimlerin homojen bir malî-idarî yapıya

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

da sahip olmadığını belirtmek gerekir. Her dini cemaat kendisi için ve kendi içinde yaşıyordu. Şeriat'ın renkliliği yanında örfî hukuk, her vilayetin ayrı toprak kanunları, her dinî cemaatin kendi hukuku yürürlükteydi. Rum-Ortodoks cemaati son devir Bizans hukukunu kullanıyordu.

İmparatorluk büyüktü, ama anlaşılan yeni çağın büyük imparatorlukları gibi zengin değildi. Daha doğrusu imparatorluğun zenginliğini doğuran kaynaklar, bu zenginliği kullanan sınıflar, bu zenginliğin kullanılış tarzı ve günlük yaşama yansıyışı çağdaş imparatorluklarınkinden çok farklıydı. Avrupa, tüccarların zenginleştiği ve şehirlerin idaresini elde ettiği, iflas eden imparator hazinelerine borç vererek devlet yönetimini etkiledikleri bir dünya idi. Bütün yaşayış biçimi, kent düzeni, sanat zevki, mimarî yükselen burjuvaziye hitap ediyordu. Şehirlerin güzel binaları tüccar sarayları ve belediye binalarıydı. Ticaret yolları ve hanlarda, antrepo mimarisi gelişiyordu. 16'ıncı asırda bu burjuvalaşan Avrupa'dan Osmanlı ülkesine gelen Protestan Rahip Shcweigger, "Bütün sahte dindarlar gibi Türkler de Tanrıyı aldatmak için mabetlerini büyük, güzel ve süslü yapıyor. Bizim aksimize oturdukları evlere hiç dikkat etmezler" diyor.

Osmanlı tüccarı ve zanaat erbabından hiç kimse bu imparatorluğun tüketim normlarına, kültürüne ve yaşam tarzına etki yapacak durumda değildi. 1500'lerde bir sancakbeyinin yıllık geliri 12000 altın duka civarında iken, Bursa'nın en zengin tüccarının terekesinden 4000 altın çıkmıştı. Zenginlik ve parlak yaşayış büyük imparatorlukta Batı Avrupa toplumlarındaki gibi ortaya çıkmıyordu. Sözünü ettiğimiz Salomon Schweigger "Paşaların ve beylerin evleri çok kötüdür. Binalarda fazla ihtişam yoktur, kanunlar pahalı ev ve şato inşasına müsaade etmiyormuş, kötü bir ev bile 1000 dukaya çıkar. Böylesi bizde 300 guldeni geçmez" demektedir.

Evlerin yüksekliğinin ve kaplayacakları alanın sert kanunlarla tesbit edildiği bir toplumdur bu. Mimarlar zengin konut mimarisi, parklar ve özel hanların yapımıyla uğraşmaz. Bizzat mimarbaşı, genişçe tutulmuş ve yüksekçe yapılmak istenen binalara ruhsat vermemek ve izinsiz olarak gereğinden büyük yapılanları yıktırmakla görevlidir çünkü…

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Peki bu toplumda mimarlar zanaatkârlık dışında bir sev yapmıyorlar mıydı, yahut da faaliyetleri çok sınırlı bir alanda mı kalmıştı? Şüphesiz hayır. Osmanlı mimarı kamusal anıtları ve tesisleri yaratmakla yükümlüydü ve bu yükümlülük onun faaliyet alanının, sanatçı kişiliğinin ve eğitiminin çok farklı bir açıdan değerlendirilmesini gerektirir.

Geleneksel toplumda mimarlık basit bir lonca faaliyeti değildir. Gerek fonksiyonları, gerekse örgütleniş biçimi ve yetkileriyle mimar, uzman bir bürokrattır ve yönetici sınıf üyesidir. Kentsel alandaki altyapı tesisleri, ulaşım teknolojisinin düzeyi, ekonomik faaliyetlere dayalı mekân organizasyonu, yapı malzemesi, inşaat işçi ve ustalarının sayısı ve bölgesel dağılımı, azınlık cemaatlerin oturduğu bölgelerdeki mekân sınırlaması ve buradaki farklı yapı denetimi, mimarlığın üstlendiği görevlerdir. Klasik Osmanlı teşkilâtında mimarlık doğrudan askerî bir görevdir. Mimar, asker ocağında (Kapıkulu ocaklarında) yetişir. Kendilerine hassa mimarları denir. Komutanları da *hassa başmimarı*dır.

Kanunî devrinin Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuna'dan Fırat'a, Ukrayna'dan Afrika çöllerine kadar yapılan her seferde yolları ve su yollarını onarmak ve yapmak, köprüler kurmak, konaklama tesislerini denetlemek onun görevidir. Yetiştiği dönemde hiç kimse mimar kadar üç kıtadaki ülkelerin yapı zanaatını ve plastik sanat eserlerini yakından tanımaz. Kentlerin imar denetimi onun görevidir. Nihayet kentleri süsleyen anıtsal kamu binaları onun eseri olacaktır. Bu eserleri yaparken kendisine yardımcı olan taşçı, doğramacı, camcı, boyacı, badanacı gibi zanaatçılar Ortadoğu ve Balkanlar bölgesinin 5000 yıllık şehir kültürünün yaratıp yetiştirdiği muhtelif dinden ve etnik gruptan kimselerdir.

Kanunî devrinin büyük eseri Süleymaniye yapılırken bu rengârenk Babil Kulesi kalabalığı o binayı yükseltmişlerdir. Çünkü Mimarbaşı Sinan Ağa, bütün meslektaşları gibi, imparatorluğun dört bir yanından her gruptan yapı ustası ve işçisini celbettirebilmektedir. Sadece emek sahiplerini değil, malzemeyi de…

Böyle bir ortamda Sinan'ın yetişmesi ve bir okul kurması, imkân dahiline girmektedir. Doğum yeri ve ailesi karanlık olan bu yeniçeriye kâh Kapadokya (Kayseri) bölgesinden bir Hıristiyan veya Türk, kâh Bulgaristan Rodoplarından bir Bulgar denir.

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Eldeki vesikalarla bu durumun kesin olarak tespiti mümkün değildir ve önemli de değildir. Koca Sinan, Osmanlı mimarıdır. Osmanlı mimarisi bir imparatorluğun mimarisidir. Bu imparatorluk Ortadoğu ve Balkanlar'ın imparatorluğudur ve tarihteki iki benzerinin, Roma'nın ve Bizans'ın mimarisiyle aynı paralelde olduğu halde Yeniçağ dünyasında şaheserlerini yaratmıştır. Onun hâkim kültürü ne salt Anadolu'nun, ne de Rumeli'nindir. O mimari, insanların günlük yaşama mekânını düzenlemekten çok, bir kamusal görkemi ve devlet çarkını döndürecek gerekleri yerine getirir.

Osmanlı mimarisinde dar ulusal bir nitelik ve kaynak aramak boşunadır. Nasıl Osmanlı tarihi üç kıtadaki ülkelerin ve halkların yazgılarıyla ördükleri bir duvara benzerse, Osmanlı mimarisi de bu tarihin zamanda ve mekândaki müşterekliğinin bir sembolüdür.

Mimar Sinan'ın üslûbu onun öğrencileriyle 17'inci yüzyılda da sürdü, sonra eridi. Çünkü 18'inci yüzyıl Osmanlı dünyası 16'inci yüzyıldaki kadar geniş ve renkli değildi. 18'inci yüzyılın mimarı bir-iki yüzyıl önceki ocaklı yoldaşları gibi geniş bir dünyayı tanıyamıyordu. Fazladan olarak yöneticiler, sanatçılar ve halk artık imparatorluk mimarisine değil, çağın gerektirdiği bir mimarlık sanatına ihtiyaç duyuyorlardı. 18'inci yüzyılda Balkan Rönesansı, İstanbul'daki Osmanlı Barok Çağı yeni bir dönemin ve yeni bir mimar tipinin doğmak üzere olduğunu gösteren belirtilerdir.

EVLİYA ÇELEBİ / Seyyah-ı Âlem

Evliya'nın *"Seyahatname"*si, Orhan Şaik Gökyay Hoca'nın ölümünden önce Yapı Kredi'nin teşvikiyle yeni harflere çevrilerek basıldı. Bu yeniden basımın değerlendirmesine burada girmek durumunda değiliz. Yalnız Türkiye'nin ve Türk halkının vurdumduymazlığı burada da görülüyor. Kâtip Çelebi'nin ve Evliya'nın uluslararası en iyi tetkikçisi olan Orhan Şaik Hoca'ya bu yeniden yayın için onlarca sene evvel müracaat edilmesi gerekirdi. Yine de iki uzmanımızın, merhum Yücel Dağlı ve Seyyit Ali Kahraman'ın katkılarını unutmamalıyız.

Bu 10 ciltlik ünlü *"Seyahatname"*nin her cildi kendine göre bir hazinedir. Bizim

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ömrümüzün içinde dahi "*Seyahatname*"nin ilgi odağı olması bir maceradır. Bugünkü dünyanın lingua francası olan İngilizce, Evliya'yı bütünüyle tanımıyor. Ama yıldan yıla eserin birtakım bölümleri çevriliyor. 1834'teki Joseph van Hammer-Purgstall çevirisinden beri (ki İstanbul ve Anadolu'yu içerir) Erich Prokosch 10 cildin tamamının çevirisini yapmıştır.

Chicago Üniversitesi'nin profesörlerinden Robert Dankoff, Evliya üzerinde adamakıllı tercümeler ve tipik seçmeler yaptı (*An Ottoman Traveller: Book of Travels of Evliya Çelebi*).

Evliya Çelebi gezdiği her yerde tipik cümlelerden ve kelimelerden oluşan bir küçük lügat verir. Bu son tasnife göre aşağı yukarı 30'un üzerinde Türk şive ve lehçesinden örnekler vardır. Evliya'nın normalin üzerinde bir zekası vardır. Böyle bir eğitimi hiçbir yerde göremezsiniz.

18'inci asırda Macar filolog Ghiarmaty'ye kadar diller arasında akrabalık üzerine mukayeseli bir filoloji düşünce ve yöntemi geliştirilmemiştir. Ama Çelebimiz Almanca ve Farsça kelimeler üzerindeki benzerlikleri not ederek işe başlar. Her halükarda bir İndo-Avrupa lisan grubundan bahsedecek değildir. Evliyamızın Doğu Anadolu'daki Kürtçe vokabüler üzerindeki kayıtları dikkate değerdir. Ve bu kayıtların bugün için hâlâ önemli olduğunu belirtmek gerekir (Evliya Çelebi, *Diyarbakır*, Editör: Martin van Bruinessen). Bu kitapta Bosforth'un makalesi, Evliya'nın filolojik değerini ustalıkla irdeleyen bir çalışmadır. Dankoff ve diğer uzmanlar Evliya'nın Kafkas dilleri üzerindeki kayıtlarını dikkatle takip ediyorlar. Hassaten artık kaybolduğu söylenebilecek Ubuhçadan devşirdiği kelimeler kayda değerdir. Evliya'nın Kafkaslar üzerindeki kayıtları bu kavimler için bir şanstır ve seyyahımızın dehasının bir işaretidir. 10 ciltlik kitabının birincisi İstanbul ve civarı, ikincisi Anadolu, Kafkasya, Girit ve Azerbaycan'dan söz eder. Dedik ya Evliya bir genç dehadır; zamanında henüz tahrip olmayan Girit'in Minos uygarlığına ait eserlerini ve duvar resimlerini tetkik etmiş, bu kavimle Mısır arasında bağlantı kurmuştur. Evliya'nın keskin zekası ve gözünden Mısır ve Girit'in zenginlikleri kaçmamıştır. Yaptığı mukayeseler bugün hâlâ doğrulanır gibidir. Üçüncü cilt Suriye, Filistin, Kürdistan, Ermenistan bölgeleri; dördüncü cilt Doğu Anadolu, Irak ve İran; beşinci cilt Rusya ve Balkanlar; altıncısı

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Macaristan'a yapılan ve bizzat katıldığı seferler; yedincisi Çek türkeden Almancaya çevrilen Avusturya, Kırım ve bazı Kafkas bölgelerinin tasviri; sekizincisi Yunanistan, Kırım ve Rumeli; dokuzuncusu Mekke'ye yaptığı hac ziyareti ve onuncusu da Mısır ve Sudan seyahatleridir.

42 yılda yapılan bu seyahatler muhteşem bir eseri meydana getirmiştir. Avusturya Viyana seyahatnamesi, Beylerbeyi Karamanlı Mehmet Paşa'nın sefaret heyetiyle yapılmıştır. Evliya Çelebi, Vestfalya diplomatik usullerini henüz tanımayan Osmanlı'nın Avusturya ile sefaret heyetinin kabulü ve ağırlanması üzerindeki müzakerelerini oldukça canlı tasvir eder.

Erich Prokosch'un *"17. Yüzyılın İkinci Yarısında Kahire"* adlı eseri Evliya'nın muhteşem Mısır Seferi için başvurulacak en ciddi çalışmalardandır. Burada Nil'deki hayvanat cinslerinden bahsetmekle yetinmeyip Mısır'ın fellahlarının timsahlarla kurduğu garip bağlantılara da değinir. Fantezi eseri olduğu gibi gerçeklik payı da olabilir. Kimselerin dilinden düşmeyen Evliya Çelebi'nin doğum yeri kendisi tarafından söyleniyor; İstanbul Unkapanı. Babasının adı malum. Mesleği ve içtimai statüsü, soyu sopu, anası ve akrabaları malum; imparatorluğu yöneten kişiler… Evliya'nın babası Derviş Mehmet Zılli sarayın kuyumcubaşısı, seferlere de katılmış. Aslen Kütahyalı olan ailenin 15'inci asırdan beri İstanbul'a yerleştiği kaydediliyor.

O zamanki Unkapanı gözde bir semtti. Evliya Çelebi mükellef bir evde müreffeh bir İstanbul ailesinin çocuğu olarak yaşamına başladı. Mahalle mektebinin yanı sıra mutlaka babadan ve etraftan eğitim desteği gördü.

Padişahların kuyumcubaşısının oğlu, mahalle mektebinden sonra Hamit Efendi Medresesi'ne girdi. Yedi yıl kadar bu medresede okudu. Ama asıl Evliya'yı şekillendiren yer, Saray-ı Amire'nin Enderunu'dur. Evliya devşirme değildi. Saraydaki akrabaları ve ricalin sayesinde padişah sarayına takdim edilmiştir. Birkaç yıl kaldığı Enderun'da hüsnühat, musiki, spor, Arapça, Farsça gibi dersler ve asıl önemlisi hafız-ı Kuran gibi yeni kabiliyetlerle sivrildi. Enderun onun devrinde henüz parlak bir Osmanlı mektebi sayılır. Orada yetişenlerin dili hakikaten Osmanlıcadır. Üstelik adabımuaşeret bilirler, çok şeyden anlarlardı.

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Evliya buradan zımarlı olarak çıktı. Göze batan bir Enderunlu değildi şüphesiz. Lakin diplomatlık yapacak derecede devlet müzakere ve yazışmalarına vâkıf oldu. Enderun, Evliya Çelebi'nin kıvrak kaleminde, musiki bilgisinde etkin bir mektep oldu. Babasının muhiti sayesinde âlimler ve sanatkârlar arasında dostlar edinebildi. Bu onun ufkunu açmıştır. Büyük bir musikişinas değildir. Böyle bir şair de tanımıyoruz. Belki de devrin tezkirelerinde (biyografi mecmuası) Evliya'dan bahsedilmemesi ona bir haksızlıktır. Tam ismini bilmiyoruz. Niye bilmiyoruz? Çünkü kendisi sözlü kültürle yaşadı. Kendi yazdıkları olmasa muhtemelen İstanbul'da ağızdan ağıza nakledilen meşhur isimlerden olacak ve eriyip gidecekti. Anasının akrabaları ise devletlulardı. Kafkasyalı anne sayesinde Melek Ahmet Paşa'nın maiyetine bile girdi.

Ulema meşayih meclislerinin etkisiyle bir muharrem gecesi rüyasında Resulü Ekrem Hazretlerini gördüğü, "Şefaat ya Resulullah" yerine "Seyahat ya Resulullah" deyip kendisine sağlık ve seyahat bahşedildiği hep söylenir. Bu vakanın haftasına akraba davetiyle Bursa'ya giden gruba katıldı. Görev delisiydi. Ardından seferlere, savaşlara katıldı, ülkelerden geçti. Elçilik heyetlerine iştirak etti. Viyana'ya kadar gitti. Tüccar kervanına katıldı. Hacca gitti. Gezmeyen bir milletin tek gezgini oldu. Bu uzun seyahatlerindeki emniyet ve konforu toplumun seçkin idareci sınıfına olan ünsiyeti ve tanışıklığıyla sağladı. Gerçekten hoşsohbet olmalıydı. Herkes ona her şeyi anlattı ve herkes onu yanında istedi. Görüp duyduklarını değerlendirecek irfana sahipti. Evliya, Osmanlı toplumunun seçkiniydi ve gelecek nesillere o imparatorluğu en çok tanıtan ve sevdiren kişi de oldu.

Sevimli, rahat bir dili vardı. Lügatten kaçınırdı. Hiç şüphesiz abartı dediğimiz latifeler, kendine has masumane şişirmeler onun üslubunun bir parçasıydı. Ama bunları ciddi bilgilerden ayırt etmek kolaydır. Nihayetinde Evliya Çelebi, Baron Münchhausen tarzında bir edebiyat yapmıyordu.

İşte çok tanıdığımız, çok bildiğimiz sanki akşam görmüş kadar aşina olduğumuz ama hakkında en basit bilgilere bile kesinlikle sahip olamadığımız Evliyamız… Üstelik onun yetenekleri ve katkısını değerlendirirken onlarca sene ne kadar laubali ve saygısızdık. Bir bakıma okuması yazması olan bazı kişiler onun seyahatlerinden beldeleri ile ilgili istinsah (kopya) etmişlerdi ve etrafındakiler "Falan bey veya amcada

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

bir yazma eser var. Bu eser 'böyle yemiş' diye konuşulurdu. Bugün bütün milletlerin filologları Evliya Çelebi tetkiklerine başvuruyor. Bu tarafına birkaç yıl evveline kadar el değmemiştir. Ama Evliya'nın kitaplarından birtakım latifeleri onun ciddi raporu gibi ele alıp uydurukçu diye tasvir edenler okul kitaplarına kadar girmiştir.

KÖSEM SULTAN / Osmanlı'da Bir Kadın Sultan

Osmanlı tarihinin en ilginç portrelerinden biridir ve hiç şüphesiz Harem'de kadın hakimiyetinin sembolü haline getirilmiştir. Kösem'in uzun hayatı ve iktidarı tarihçi Ahmet Refik'in "Kadınlar Saltanatı" adlı çok okunan ve vakayinamelere dayanan çekici üsluplu kitabından sonra Osmanlı tarihçiliği için bir genelleme haline getirilmiştir. Yazılan diğer eserlere kimse fazla dikkat etmemektedir. Kösem Sultan'ın nerede doğduğu ve hangi aileden geldiği tartışılıyor. Hanedanda mavi kanlı prenseslerin gelin gelme adeti terk edildiğinden beri bu bir ortak yöndür. Padişahı cezbeden genç ve zeki kızların köken kayıtları titizlikle tutulmuş değildir, doğrusu kimse de fazla ilgilenmez. Hürrem için Galiçyalı papaz kızı deniyor. Başka iddia da ileri sürülebilir.

Asıl olan bu gelen zeki ve güzel kızın Harem'de alacağı eğitim, Müslümanlığı benimsemesi ve Türk dilini kullanmasıdır. Türkçe öğrenemeyen bir kadının ne valide sultanı ne de oğlu padişahı etkilemesi mümkün değildir. Kaldı ki Osmanlı hareminde okuma-yazma düzeyi fevkalade yüksektir. Çok kabiliyetsizlerin dışında göze batan ve padişahın etrafında olanların veya dışarıda iyi adaylarla evlendirilenlerin (çırak edilenlerin) ümmi olmamaları düşünülemez.

Kösem Sultan'ın da Bosnalı olduğu veya Yunan adalarından geldiği söylenir. Tam olarak belli değildir; alımlı ve zeki olduğu açık. Adeta çocuk padişah denecek buluğ çağındaki I. Ahmed'i etkiledi. Kendisi de çok gençti.

I. Ahmed Osmanlı tarihinin tasavvuf ve din kültürüne hakkıyla sahip padişahlarındandır. Yaşından beklenilmeyecek ölçüde devlet işlerine aklı eren, bilge bir kişilikti. Kösem böyle bir genci etkileyebilmiştir. İkisinin aşkını Tarihçi Reşad Ekrem'den başka tasvir edecek bir kalem çıkmadı. Çiftin tasavvufla olan yakın ilgileri;

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

o dönemin meşhur mutasavvıfı dergahı bugünkü gibi Üsküdar'da bulunan Seyh Aziz Mahmud Hüdai'nin feyz ve irşadına yönelmelerini sağladı. İstanbul'un ilginç bir dönemiydi, genç padişah Sultanahmet Camii'ni yaptırdı. Tatlı yıllar çabuk bitti; genç padişahın ölümüyle evvela hakikaten deli olan I. Mustafa, ardından tarihimizin talihsiz reformatörü II. Osman'ın (Genç) taht yılları boyunca genç dul Kösem Mahpeyker Bayezid'deki eski saraya kapandı, daha doğrusu kapatıldı.

Kanlı bir isyan ve ardından I. Mustafa'nın ikinci kere hal' edilmesiyle Kösem'in oğlu Murad tahta çıktı. Padişah güçlü kuvvetliydi, zekiydi, yetenekliydi ama çocuktu. Kösem ise henüz 30'unda bir valide sultan olarak Topkapı Sarayı'na avdet etti. Sıkıntılı yıllarında muhtemelen bir daha eski saraya dönmemeye yemin etmişti. Üç kıtadaki devletin her köşesinde anarşi ve isyan vardı. Merkez bürokrasisi ise askerî kanatla birlikte çıkar gruplarına ayrılmıştı. Kösem yapabileceğinin en doğrusunu yaptı, askeri elde tuttu.

Genç padişah ise yeniçerilerin ayaklanmalarında bizar olmuştu. Hele bu ayaklanmalar sırasında en sevdiği devlet adamları ve nedimleri onlar tarafından paralanmıştı. 20 yaşına erince birden aslan kesildi. Yarattığı terör herkesi sindirdi. Bu terör havası içinde Anadolu isyanları bastırıldı, İranlıların eline düşen Bağdat ve Irak kıtası yeniden fethedildi, gene onların elinde olan Revan yani Ermenistan da imparatorluğa katıldı. Genç mareşal 28 yaşında ölene kadar anasını bir köşeye iteledi ve devlet işlerine karıştırtmadı.

Kösem iktidarın tadına varmıştı, daha doğrusu iktidarsız yaşayamayacağını anlamıştı, oğlu Sultan İbrahim'in Harem'e kapanması işine geldi ama deli denen padişah hiç de deli değildi; bir müddet sonra bazı devlet adamlarının telkiniyle Kösem gene geri plana itildi ve nihayet İbrahim'in hal' edilmesi sırasında en meşum rolü oynadı. Onu hapsettikleri hücrenin kapısına vurulan kilide kurşun akıttırdı, bir daha açılmasın diye. Dahası katline fetva verilişini seyretti.

Bu idama kadar olaylar nasıl gelişti? Değerlendirmesini yapmak çok zor. Kösem Sultan'ı yargılayanlar sadece sıradan insanlar veya tarihçiler değildir, onun soyundan yürüyen hanedanın üyeleri de vardır. Oysa bu gibi olayları değerlendirmek ve

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

nedenini aramak bir cemiyeti ve zamanı kaleme almak için kaçınılmazdır.

O Ölünce İstanbul'da 10 Bin Kişi Aç Kaldı

Kösem, torunu IV. Mehmed'in çocuk yaşta padişah olması üzerine bu sefer büyük valide unvanını aldı. Kendini tehlikede gördü, çocuk padişaha karşı tertiplenen iki suikast teşebbüsünde de parmağı olduğu söylendi ve bir saray ayaklanmasında boğuldu. Tarihte ilk defa olarak bizzat Harem'in içine kadar giren bir zülüflü Baltacı Kuşçu Mehmet onu bir yüklük dolabında bulup kement ile boğmuştu.

İktidar artık Hatice Terhan Sultan'ındı. Terhan Sultan saray hayatındaki köşesine çekileceği, Eminönü'ndeki Yeni Camii gibi hayır eserlerini yaptıracağı bir dönemin özlemiyle birkaç sadrazamı denedikten sonra Köprülü Mehmet Paşa'yı buldu. Paşa okuma yazma bilmezdi, yeniçerilikten gelmeydi ama devlet işlerinden çok iyi anladığı görüldü. Acımasızca düzeni sağladı. Bu restorasyonun düzenli sonuçları II. Viyana Kuşatması'na yani 1683 felaketine kadar devam etti. Bu yüzden Osmanlı tarihinde Çandarlılardan sonra bir de Köprülüler vezir ailesi döneminden bahsedilir.

1651 yılının 3 Eylülü'nde, Kösem Sultan'ın boğulduğu gecenin sabahında İstanbul'da 10 bin kişinin aç kaldığı söylenir. Kurduğu imaretler şehrin fukarasını besliyordu, fakir kızları da yine o besliyor ve evlendirip çeyizlerini düzüyordu, hapishanelerdeki borçluları o kurtarıyordu. Halk, Kösem'in yok edilişine çok üzüldü. Geriye Üsküdar'da Çinili Camii denen mütevazı ve güzel külliyesi, şehrin merkezindeki Valide Hanı gibi muhteşem eserler kaldı. "Kadınlar Saltanatı" denen dönemin de ömrü bu kadardır.

Tarihte Kadın Tesiri Abartılıyor

Aşağı yukarı her milletin tarihinde iktidara karışan, hatta bizzat iktidarı kullanan hükümdar yakınları vardır. Rusya tarihinde Naibe Sofya, Fransa tarihinde Katrin de Medici, Roma tarihinde Livia ve Agrippina gibi... Kösem Sultan üstelik devlet çocuk padişahlara kaldığı zaman, resmen naibe-i saltanat olduğu için bu hakimiyeti ele geçirmiş sayılır. Bir bakıma yeniçeriler ve tüm kapıkulu ocaklarıyla cömert ödemelere dayalı etkili bir ilişki kurduğu için sınırlarda İran ve Avusturya'nın, içeride de Celali

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

nedenini aramak bir cemiyeti ve zamanı kaleme almak için kaçınılmazdır.

O Ölünce İstanbul'da 10 Bin Kişi Aç Kaldı

Kösem, torunu IV. Mehmed'in çocuk yaşta padişah olması üzerine bu sefer büyük valide unvanını aldı. Kendini tehlikede gördü, çocuk padişaha karşı tertiplenen iki suikast teşebbüsünde de parmağı olduğu söylendi ve bir saray ayaklanmasında boğuldu. Tarihte ilk defa olarak bizzat Harem'in içine kadar giren bir zülüflü Baltacı Kuşçu Mehmet onu bir yüklük dolabında bulup kement ile boğmuştu.

İktidar artık Hatice Terhan Sultan'ındı. Terhan Sultan saray hayatındaki köşesine çekileceği, Eminönü'ndeki Yeni Camii gibi hayır eserlerini yaptıracağı bir dönemin özlemiyle birkaç sadrazamı denedikten sonra Köprülü Mehmet Paşa'yı buldu. Paşa okuma yazma bilmezdi, yeniçerilikten gelmeydi ama devlet işlerinden çok iyi anladığı görüldü. Acımasızca düzeni sağladı. Bu restorasyonun düzenli sonuçları II. Viyana Kuşatması'na yani 1683 felaketine kadar devam etti. Bu yüzden Osmanlı tarihinde Çandarlılardan sonra bir de Köprülüler vezir ailesi döneminden bahsedilir.

1651 yılının 3 Eylülü'nde, Kösem Sultan'ın boğulduğu gecenin sabahında İstanbul'da 10 bin kişinin aç kaldığı söylenir. Kurduğu imaretler şehrin fukarasını besliyordu, fakir kızları da yine o besliyor ve evlendirip çeyizlerini düzüyordu, hapishanelerdeki borçluları o kurtarıyordu. Halk, Kösem'in yok edilişine çok üzüldü. Geriye Üsküdar'da Çinili Camii denen mütevazı ve güzel külliyesi, şehrin merkezindeki Valide Hanı gibi muhteşem eserler kaldı. "Kadınlar Saltanatı" denen dönemin de ömrü bu kadardır.

Tarihte Kadın Tesiri Abartılıyor

Aşağı yukarı her milletin tarihinde iktidara karışan, hatta bizzat iktidarı kullanan hükümdar yakınları vardır. Rusya tarihinde Naibe Sofya, Fransa tarihinde Katrin de Medici, Roma tarihinde Livia ve Agrippina gibi... Kösem Sultan üstelik devlet çocuk padişahlara kaldığı zaman, resmen naibe-i saltanat olduğu için bu hakimiyeti ele geçirmiş sayılır. Bir bakıma yeniçeriler ve tüm kapıkulu ocaklarıyla cömert ödemelere dayalı etkili bir ilişki kurduğu için sınırlarda İran ve Avusturya'nın, içeride de Celali

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İsyanları'nın karışıklıklar yarattığı bir dönemde çocuk padişahların yaratacağı mahzurları bu yolla önlemiş sayılabilir.

Kendisinden sonra gelini, Sultan İbrahim'in de hasekisi olan Hatice Terhan Sultan devlet üzerindeki naibelik sıfatını ve onun getireceği iktidarı kudretli sadrazamlara devretmeyi tercih etmiş ve Köprülü Mehmet Paşa'nın sadareti ile bu gayesine ulaşınca kenara çekilmiştir. Bundan sonra Osmanlı tarihinde kadın tesiri önemli bir politik etken sayılmamalıdır.

Kösem'den evvel hanedanın büyükannesi sayılan (zira hanedan soyca Kanuni Süleyman ve Hürrem Sultan'ın çocuklarından yürümüştür) Hürrem Sultan'ın etkisinden söz edilir. Olaylarda Hürrem'in padişah üzerindeki siyasi etkisi tarihçiler tarafından abartılmaktadır. Ümmühan Sultan ve Safiye Sultan gibi 16'ıncı yüzyılın ünlü sultanlarından ise siyasi iktidar sahipleri olarak değil, daha çok adam kayırmacılık ve rüşvet mekanizması bakımından söz etmek mümkündür.

PRENS EUGEN / Osmanlı'yı Yenen Tek Avusturyalı

1663 Girit Savaşı'nın en şiddetli anında, kuşatma ordumuzun Venedikli komutan Morozini'ye kan kusturduğu günlerde, Osmanlı'nın Avrupa'dan çekilmesini hızlandıracak komutanlardan biri hatta birincisi 1663'te Fransa'da doğdu; Eugen Savoyen…

Annesi Olympia, Fransa Başbakanı Kardinal Mazarin'in yeğeniydi. Babası da Savoy ve Soissons dükü, maharetli bir generaldi; oğlu 10 yaşındayken öldü. Olympia genç Kral XIV. Louis'nin ilk göz ağrısıydı. Doğrusu büyük amcası Kardinal Mazarin Fransa kralına gelin olarak İspanya Prensesi Maria Theresa'nın getirilmesini tavsiye ettiğinde, yeğeninin hayli canı yanmıştı. Fakat onun için de acele bir evlilik tasarlandı.

Eugen İtalyan'dı. Hatta İtalya'ya Torino'yu kazandırmıştır. Ama tabii Fransa ortamının ve kültürünün çocuğuydu. Krala hizmet etmek için babası gibi asker oldu. Çok yetenekliydi. Erken yaşta alay komutanlığı talebi küçümsemeyle karşılandı. Hiç tereddüt etmedi, soluğu Fransa'nın düşmanı olan tarafta aldı ve Avusturya'nın hizmetine girdi. 20 yaşındaki genç asker 1683 Viyana Kuşatması'na adeta gönüllü

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

olarak katıldı. Polonya kralı Sobieski'nin Kahlenberg'ten inerek Kara Mustafa Paşa'nın ordularını arkadan vurmasını, Avusturya-Alman ordularının birbirleriyle olan çatışmalı ananesini ve teknik zaaflarını, Türk ordusunun taktiklerini inceledi.

Sadece iyi bir stratejist değildi, daha fazlasıydı. İlk devrin Osmanlı sultanlarında ve düzenli bir askerî eğitim görmeyen IV. Murad'da olduğu gibi doğuştan bir askerî dehası vardı. Tarihte bu tip komutanlara az rastlanır ama bunlar tarihi yönlendirir.

1697 Zenta Bozgunu'nda büyük ölçüde onun dehası rol oynadı. Tisza Nehri'ni geçmek isteyen orduyu ikiye bölüp imha etmişti. Hemen hemen onun akranı olan Padişah II. Mustafa ordunun başındaydı ve sefere çıkan son Osmanlı padişahıydı. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa dahil birçok komutan Zenta'da şehit düştü. Elmas Mehmed Paşa'nın koynundaki padişah mührü dahi düştü, düşman eline geçti. Padişah artık savaş gücünü ve ananesini kaybeden yeniçerilere güvenilemeyeceğini bir daha anladı.

Karlofça Barışı kaçınılmaz olarak gelmişti. Osmanlı Macaristan'ı kaybetti. Venedik ve Rusya'ya verilen topraklar bir müddet sonra geri alındıysa da Alman-Avusturya ilhakı geri gelmedi. 1718'de Prens Eugen ikinci bir savaşta Belgrad'ı da geçici olarak aldı. Vahim bir barış olan Pasarofça, Eugen'in eseridir.

Eugen Avusturyalılara ithal bir komutandır. Ama kültürüyle, kitap koleksiyonculuğuyla, sanatçıları ve mimariyi himayesiyle, Avusturya'da Barok dönemini de başlatan odur. Kendisine önerilen Polonya tacını reddedecek kadar da Habsburglara bağlıdır. Avusturya monarşisinin son gününe kadar okul çocuklarının söylediği "Prens Eugen, Şanlı Şövalye" şarkısı özel Avusturya yurtseverliği, Türklere karşı kazanılan zafer etrafında oluşan kimlik ve Habsburg Hanedanı devletinin oluşumunu gösteren bir dizedir.

Prens Eugen 18'inci yüzyılda Avusturya harpleri sonucunda Osmanlı'ya yenilgiyi tattıran tek Avusturyalıdır. Barok devrinin askerî ilmi ve kültürel anlayışının en seçkin temsilcisidir.

III. SELİM / Reformcu Bir Padişah

Sultan III. Selim 24 Aralık 1761'de doğdu. 1774 Ocak'ında ilme ve sanata aşık olan

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

babası III. Mustafa, uzun süren bir harbin getirdiği yenilginin kahrından öldü. Rusya'nın Suvorov'dan sonra karşımıza çıkan Rumyantsev gibi bir generali Küçük Kaynarca Antlaşması'na doğru giden gelişmeleri başlatmıştı. Doğrusu, 18'inci yüzyılda Rusya ve Avusturya'nın karşısında karada yer yer gerilemeler, zaman zaman da direniş ve mevzii zaferlerle imparatorluk tutunabiliyordu.

Osmanlı 1699 Karlofça Barışı'ndan beri askerî teknolojisini Avrupa standartlarında yenilemeye başlamıştı. Topçuluk düzeni, süvari kuvvetleri yenileniyordu. Askerî modernleşme tamamlanmış değildi, ama kısmi neticesi de görülüyordu. 1768'de Polonya'nın işlerine Rusya'nın karışmasından dolayı Osmanlı Rusya'ya harp ilan etmişti.

Bu savaşın en kötü olayı 1770 Temmuzu'nda donanmamızın Çeşme Körfezi'nde Rus donanması tarafından ablukaya alınıp yakılması olur. Çeşme Faciası'nın tek önemli olayı Cezayirli Hasan Paşa'nın kendi komutasındaki gemileri kurtarması ve Limni Adası civarında Rus donanmasını püskürtüp Boğazlar'ı müdafaaya almasıdır. Cezayirli Hasan Paşa bu olaydan sonra kaptanıderya tayin edildi ve donanmada da ilk reformlara başlandı.

Osmanlı Klasiklerini Okudu

III. Selim'in mahzun bir veliahtlık dönemi vardı. Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak için her şeyi planlamaya başladı ve galiba aydın bürokrasinin her şeyi gerçekleştirebileceğini düşündü. Nizam-ı Cedid takımının adı büyük, kendileri kifayetsizdi ve muhtemelen birkaç akıllı adamı da öbürküler saf dışı etti.

Sınıf tırmanan insanlar bazen mucizeler yaratır, bazen de adamakıllı çığrından çıkarlar. At sahibine göre kişner. III. Selim Han etrafını dizginleyen bir lider olamadı. Büyük Petro başta Prens Mençikov dahil bütün adamlarını sopadan geçirirdi. II. Mahmud Han ise o kadar zahmete ihtiyaç duymaz, cellada teslim ederdi. Çünkü reform devrine şiddet lazımdır.

Uzun veliahtlığı sırasında amcası I. Abdülhamid yumuşak karakterli, müstebit olmaktan uzak biriydi. Cariyesine yalvararak aşk mektupları yazan tek hükümdar

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

odur. Böyle mutedil karakterli bir padişahtan ileride II. Mahmud gibi sedid ve acımasız oğlunun çıkması ilginçtir. III. Selim aydın bir veliahtlık dönemi yaşadı. Musikide memleketin en sevilen bestekarıydı ve bizzat kuzeni II. Mahmud'u da çok etkiledi. Ama II. Mahmud ne kadar göz dolduran bir hattatsa, III. Selim o derece yazısı kötü olan bir hükümdardı.

Osmanlı klasik eserlerini okudu, politika ilmine merak sardı, hatta bu ilmi öğrenmek için safdil bir gayretle Fransa Kralı XVI. Louis ile dahi mektuplaştı. Hükümdarın, yani amcası I. Abdülhamid'in bilgisi dışındaki bu mektuplaşma o zaman ağır bir suçtu. Nitekim III. Selim'den 70 yıl önce böyle bir fiilde bulunan Rusya veliahdı Aleksi Petrovic, babası Büyük Petro'nun gözünün önünde işkenceyle öldürülmüştür. I. Abdülhamid ise iyi bir insandı, yeğenine kıymayı bile düşünmedi. Bu fiili bir ihtarla men etti.

III. Selim 7 Nisan 1789'da tahta geçti. Buzu Bozgunu'ndan sonra Rusya Tuna'nın kuzeyinde ilerlemeye başladı. General Suvarov, İsmail Kalesi'nin kuşatmasını inatla sürdürdü ve ani bir hücumla aldı. Özetle, padişah böyle bir ortamda tahta çıkmıştı ve kararını uyguladı; Nizam-ı Cedid teşkilatını kurdu, muhteşem bir eser olan Selimiye Kışlası'nı inşa ettirdi. Bu kışla bugün de I. Ordu Merkezi'dir. Türkiye'de askerliğin ve askerî ihtiyaçların ne kadar önde geldiğini gösterir.

Halk, Nizam-ı Cedid askerinin talimi, mühimmatın alımı, yeni dökümhaneler ve silah imalathanelerinin kurulması için konan aşırı vergilere her zaman olduğu gibi tepki gösterdi. Ama fitneyi üreten kesimler daha da gürültücüydü. Nitekim dönemin popüler tarih yazarı Yayla İmamızade risalesinde bu gibi provokatörleri; "Nizam-ı Cedid'in karşısında laf söylemeyi kâr bilen bir alay taharetini bilmez"ler diye ifade eder.

Bir müddet sonra Rumeli Kavağı'nın muhafızı olan Laz uşakları başlarında zabitleri ile şehre yürüdüler. III. Selim tahttan indirildi, Kabakçı Mustafa ve hempaları amca oğlu Şehzade Mustafa'yı IV. Mustafa olarak tahta çıkardılar. Osmanlı tarihinin en karışık yılıydı. Kabakçı Mustafa ve hempaları arasında Aygır İmam diye bir tip de vardı. Sahanda üç okka pastırma üzerine 40 yumurta kırmış, yedikten sonra

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

çatlayarak ölmüştü.

Kısa zamanda Hareket Ordusu'ndan 100 sene evvelki benzerlik tekrarlandı. Rusçuk ayanı yani o bölgeyi idare ve savunmadan sorumlu Alemdar Mustafa Paşa kendisine bağlı diğer Rumeli ayanları ile başkente geldi. Rumeli, III. Selim'i istiyordu. Bu sebeple saraya saldırdılar.

IV. Mustafa 28 Temmuz 1808 günü yani bundan 200 sene evvel bu sanatkâr padişahı en adi bir biçimde katlettirdi. Şehzade Mahmud'u da takip etmeye başladılar ama onu Cevri Kalfa başta olmak üzere saray kadınları katillerin elinden kurtardı. Hanedanın son erkeğini kurtarmak için Cevri Kalfa kendini öne atmıştır, bu tabii ki unutulmadı. Şehirde Cevri Kalfa adına yapılmış bir okul, çeşme, cami var ve kendisi de Valide Nakşidil Sultan'ın türbesinde, onun yanı başında gömülü.

Alemdar Mustafa Paşa yeniçerilerin ayaklanmasında sadaret konağının barut deposunu uçurarak helak oldu. Dedikodulara göre II. Mahmud kimseye borçlu kalmak istemedi ve bu katliama göz yumdu ama ondan sonra aslan kesildi. Vaka-i Hayriyye dediğimiz yeniçeri katliamı başlamıştı.

Bir asır önce Rusya'da Büyük Petro'nun tüfekçi askerini imha etmesi gibi bir olay ama dahi tarihçi Cevdet Paşa'ya sorarsanız; "Büyük Petro'nun strelitzleri ortadan kaldırması Rusya'nın sırtından bir uru kazımak gibidir. Halbuki yeniçeri, Devlet-i Aliyye'nin yüreğinde bir seratan, yani kanserdi; onun kazınmasıyla çok şeyi değiştirmek gerekti".

LUDWIG VAN BEETHOVEN / Beethoven'in Dünyası

27 Mart 1827'de bütün zamanların en çok sevilen bestekârı Beethoven Viyana'da öldü. Cenazesine 20 bin Viyanalı katıldı. O zamana göre büyük bir kalabalık toplanmıştı. Zavallı Mozart'ın sahipsiz cenazesi ve naaşının kitlevi bir çukura atılması ile karşılaştırıldığında, bu cenaze töreni muhteşem bir görünümdü.

Hollanda asıllı Beethoven, 1770'in Aralık ayında Bonn'da doğdu. Hayatını Viyana'da geçirdi. Romantik dönemin en ilginç bestekârı demiyorum, münevveriydi. Bugün en genç hekimin bile teşhis koyup kolaylıkla tedavi edeceği kulak hastalığı hayatını

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

karartmıştı, sağırlaşmıştı. Bütün Avrupa gibi Napoleon savaşlarından ve onun Avrupa'yı istilasından etkilenmişti; monarşilerin ve kilisenin hakimiyeti bitecek diye bekliyorlardı.

Avusturya'da bütün zamanların üç müzik dahisi birbirini tanımıştır; Haydn, Mozart, Beethoven. Birisi en çok beste yapan Mozart, öbürü dahilere pek çok şey katmış Haydn idi; Beethoven ise sadece musiki dünyasını değil, Avrupa'nın altüst olduğu dönemde bütün grupları etkilemişti. Koruyucusu imparatorluk ailesinden olup kendini kiliseye adayan Kardinal Arşidük Rudolf'tu. Goethe ile ahbaptı; bir gün birlikte yürürlerken İmparator I. Franz, arabadan Weimar'lı devlet adamı, Alman edebiyatının ve ilminin en güzide insanı Goethe'yi değil, Beethoven'i selamlamıştı.

3. Senfoni'yi yani "Eroica"sını Napoleon için bestelemiştir ama Napoleon'un despotizm ve imparatorluğunu ilan etmesi eserin "bir kahramana" ithafıyla sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

Klasisizmden Romantizme Geçişi Temsil Ediyordu

Döneminde Almanca konuşan dünya, en verimli çağını yaşıyordu. Özellikle Kant felsefesi Almanları oldukça etkiliyordu. Joseph Hammer, İran edebiyatını, ezcümle "Hafız"'ı çevirmişti. "Hafız" çevirisi edebiyat ve felsefe çevrelerini altüst etti. Hegel onun yeni bir rüzgar getirdiğini söyledi. Goethe "Hafız" divanının çevirisini okuyup etkilenmiş ve "Batı-Doğu" divanını ortaya koymuştu. Fransa, Sylvester de Sacy gibi adamlarla doğunun tarihini ve edebiyatını Voltaire'in diline getiriyordu. Otokrat Rusya bile yeni bir döneme başlamıştı; Mart 1809'da Rus edebiyatını hem mizahı hem dili hem tarihçi fantezisiyle aydınlatacak Nikolay Gogol doğmuştu. Rusya'nın edebiyatı Almanya'nın müziğiyle Avrupa kültürünü ebedileştirecekti. Her yer bir yandan Napoleon sonrası monarşist ve tepkici Avrupa'nın, Metternich Avusturyası'nın ve Bourbone restorasyonunun havasını yaşarken yeni İtalya ve yeni Doğu Avrupa doğuyordu...

Beethoven müziği ile bu yeni dönemin üç "B"sinden biri olarak tanınır; öbür ikisi kendisinden çok evvelki Bach, diğeri kendinden sonraki Brahms'dır. Yani 18'inci yüzyılın müzik klasisizminden 19'uncu yüzyılın romantizmine geçişi temsil eder.

14:16 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İnsanların zihninde "Fidelio" operasındaki hürriyet ve direniş ile Schiller'in ölümsüz "An die Freude" şiirine yani "sevince" dayalı 9. Senfoni ile yer etmiştir. Tabii her büyük ve bilinen eserin başka eğilimlerle ucuzlatılması da mümkündür. Bugün 9. Senfoni'nin finali ve Schiller'in bu şiiri hangi bağlamda Avrupa Birliği'nin marşı oluyor, izahı güç...

Beethoven Mozart gibi mali sıkıntı içinde yaşamasa da ıstırap; yalnızlık ve hastalıkla boğuştu. Sadece 19'uncu yüzyılın müziğine damga vurmakla kalmadı, o yüzyılın Avrupalı münevverinin portresi olarak Avrupa dünyasından geçti.

ÇARİÇE II. KATERİNA / Büyük Katerina

28 Haziran 1762'de Rusya Sarayı'nda bir darbe oldu; bu darbe, ülke tarihindeki örneklerinin ne ilki ne de sonuncusudur. Sonucunda III. Petro tahttan indirildi. Zayıf karakterli ve zayıf zekâlıydı. Holstein-Gottorp büyük dukasına gelin giden Büyük Petro'nun kızı Anna'nın oğluydu. Anneden Romanovluğu geçiyordu ama babanın soyu itibarıyla Holstein dukasıydı. Orada büyümüştü, bir Alman hükümdarı gibiydi.

Teyzesi İmparatoriçe Yelizaveta -ki büyük Petro'nun kızı ve gerçek Romanovların son temsilcisidir- tahtı ona terk etmek niyetindeydi. Bunun için de Rusya hanedanının vazgeçilmez alışkanlığına müracaat etti; bir Alman gelin yani küçük Anhalt-Zerbst dukalığının prenseslerinden Sophie Augusta'yı Rusya'ya gelin getirdi. Prenses Sophie Ortodoks oldu ve Katerina adını aldı. Gelin Rusya'ya geliyordu ama damadın Ruslukla fazla alakası yoktu. Ortada karı-koca iki Alman genç hükümdar adayı vardı, birbirlerinden de pek hoşlanmamışlardı.

Genç kadın Alman ortamında yetişmişti, Fransızcası fevkaladeydi, Fransız aydınlanmasının filozoflarını ve ediplerini yutmuştu. Tarihçi ve jeneologların pek dikkate almayacağı bir dedikodu da vardı; Katerina'nın babasının Anhalt-Zerbst prensi değil de Prusya kralı Büyük Frederick olduğu söyleniyordu. Geleceğin ünlü imparatoriçesini daha ziyade Büyük Frederick'e layık görmekten ve mezkûr hükümdarın Katerina'nın validesiyle olan yakın arkadaşlığından ileri gelen bir yakıştırmadır bu. Nitekim genç prensesin, kocası III. Petro ile olan soğukluğundan

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

dolayı oğlu I. Pavel'i yanı geleceğin çarını da saraydaki Rus soylulardan birine mal ettiler. Oysa Pavel, Çar III. Petro'ya çok benziyor ve şurası açıktır ki II. Katerina'dan itibaren Rusların hanedanı artık Romanov değildir; Holstein-Gottorp, Anhalt-Zerbst vs.'dir.

Sanat Gelişti, Sanayi Çöktü

Çariçe, Voltaire'in kitaplığını satın aldı, bunun için bütün varislerine müthiş paralar ödeyip hediyeler verdi; Voltaire ve aydınlanmanın düşünürleriyle devamlı yazışması vardı. Montesquieu baş tacıydı, çünkü "Kanunların Ruhu Üzerine" adlı eserinde Rusya'nın otokratik yönetimine yapısal olarak cevaz veriyordu.

Çariçenin fikirleri, okudukları ve Avrupa'daki dostları aydınlanmanın öncüleriydi ama Rusya'da aydın bir monark olamadı, feodalite güçlense, aristokrasi altın asrını yaşasa da köylüler ezildi ve ayaklandı. Darbeyle devirip öldürdüğü kocası III. Petro olduğunu iddia eden Emilian Pugaçov adlı bir köylü ayaklanmayı başlattığında Volga boyunun bütün köylü kitleleri ona katıldı. Suvorov gibi üstün yetenekli bir general köylü katliamına girişerek isyanı zor bastırdı. Bu ünlü ayaklanmanın tarihi Puşkin'in "Yüzbaşının Kızı" adlı romanından ve "Pugoçov İsyanının Tarihi" adlı kitabında izlenebilir.

Katerina'nın zamanında Rusya, bugünkü Fransa'ya eşit bir toprak kazandı. Kudretli Polonya Cumhuriyeti onun 34 yıllık saltanatında üç kere taksim edildi ve ortadan kalktı. Kırım Hanlığı'nı tarihe karıştırdı ve Gürcistan'ın işini bitirdi.

Ünlü Ermitaj Müzesi'ni çarların kışlık sarayının içinde o kurdu ki burası günümüzün en zengin Avrupa sanat tarihî müzesidir. Rusya'nın opera ve resim sanatının gelişmesi için olağanüstü gayret gösterdi. Ama Rus sanayisi, zirai hayatı ve ulaşımı için aynı şeyleri söylemek mümkün değil. Hatta eğitim hayatı dahi Büyük Petro ve Yelizaveta devrindeki gelişmelerle mukayese edilemez.

Osmanlı Reformlarını Hızlandırdı

Katerina, Voltaire'e tapardı ama Batıcı ve liberal Rus Radişçev gibilerin hayatını karartti. Radişçev'in bütün yaptığı "Petersburg'dan Moskova'ya Yolculuk" başlıklı

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

kitabında, Rus taşrasındaki gerçek hayatı betimlemeye çalışmaktı. Cariçeye büyük unvanını verenlerin yanı sıra, Karl Marx gibi bazı düşünürler de vardı ki onu eleştiri oklarına maruz bırakıyorlardı. Bunda şüphesiz Katerina'nın yaşadığı aşklar da etkiliydi. Üstelik bu aşklar Rus hazinesine de pahalıya mal olmuştu.

II. Katerina, Osmanlı İmparatorluğu'na da oldukça zarar verdi (Büyük Petro'nun karısı ve halefi I. Katerina ile karıştırılmamalıdır). 1774 Kaynarca Antlaşması'yla Kırım önce elden çıktı, dokuz sene sonra da ilhak edildi. Avusturyalılar her zaman Rusya'nın yanındaydı. 1791 Yaş Antlaşması'yla Rusya Savaşı sona erdi, Fransız İhtilali'nin rüzgarları Avusturya gibi Rusya'yı da korkutmuştu. Kırım Hanlığı'nın ilhakı tanındı, Tuna prensliklerindeki arazi tahsisiyle savaş bitti.

II. Katerina'nın 34 yıllık uzun bir saltanatı oldu, 1796 yılında öldüğünde taht kendisinden nefret eden oğlu I. Pavel'e kaldı. O da babasının kaderini yaşadı, sevilmeyen bir hükümdar oldu ve bir saray darbesiyle tahtını ve hayatını kaybetti.

II. Katerina'nın ismi hükmettiği çağın gerçekleri ötesinde, I. Aleksandr devrinde abartılan bir tarih yazımıyla büyük olarak göründü. III. Mustafa, I. Abdülhamid ve III. Selim olmak üzere üç Osmanlı hükümdarı Katerina devrindeki Rusya'nın yarattığı sorunlarla uğraştılar; muhtemelen III. Selim ve II. Mahmud devri reformlarını hızlandıran en önemli unsur II. Katerina Rusyası'ydı.

KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA / Modern Mısır'ı Kuran Diktatör

3 Temmuz 1805'te yani bundan tam 206 sene önce, Mehmet Ali Paşa Mısır valisi tayin edildi. 35 yaşındaydı, Kavala'da doğmuştu. Arnavut olduğunu başta Yunan tarihçiler ve Mısırlılar hep tekrarlar. Son zamanlarda kendisinin Konyalı hatta Bayburtlu olduğunu ileri sürenler de vardır. Çocukları İbrahim Paşa, Tosun Paşa ve torunları, Mehmet Ali'nin hanedanı olarak Mısır'ı Cemal Abdülnasır'ın diktatörlüğüne kadar idare etti.

Hep Türkçe konuştular, bazıları Arapçayı çok iyi öğrendi. Ama Mısır'ı modernleştirdiler ve Türkçenin yanında Arapça kayda girdi. O kadar ki Türkçe matbaanın âlâsı dahi o zaman Kahire yakınlarındaki, şimdi şehrin içinde kalan Bulak

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

semtinde bulunurdu. Arapharfli Türkçe eserlerin en güzelleri burada basıldı.

Mısır'ı Fransızlar işgal etmişti, General Bonaparte bir âlim ve ressam birliği ile Mısır'ın eski eserlerini, bitkilerini gravürlere aktardı. Mehmet Ali'nin Fransız işgaline karşı Mehmet Hüsrev Paşa komutasında başarıyla çarpışan komutanlardan olduğu açık. Fransız işgalinden sonra hırslarına kapılan yerli Memluk beylerini, Mısır ayan eşraf ve ulemasını birbirine kırdırdı. Mısır'a hâkim oldu. Onun valiliğiyle de bu ülke merkezî idare ve çağdaş medeniyete adım attı.

Osmanlı'yı "Bitiren" Sefer

Arazilerin idaresini tek elde toplattı ve sonra kendi komutanlarına ve akrabalarına dağıttı. Bereketli Mısır ülkesinde nadir ellerde toplanan geniş arazilerle gelir arttı. Altyapıya ve asıl önemlisi eğitime önem verdi... Kendi eğitimsizdi ama Mısır için eğitimli bir bürokrasi yarattı. Torunları zamanında Mısır; müzesi, operası ve üniversitesiyle modern dünyaya açıldı.

Birkaç yıl içinde Mısır'daki Çerkez ve Türk asıllı Memluk beylerini adamakıllı etkisizleştirdi. Mısır'ın Hicaz üzerindeki kontrolünü sağladı, yani isyan halindeki Vahhabileri bastırdı. Navarin'de 1827'de uğradığı kayıpları bahane ederek Babıali'den Suriye ve Filistin'in vilayetini istemişti, verilmeyince oğlu İbrahim Paşa'yı Osmanlı'ya karşı sefere yolladı. Bu, Devlet-i Aliyye'nin Batılı büyük devletlerin kontrolüne girmesine neden olan olaydır. Sonunda 15 Temmuz 1840 Londra Antlaşması ile Mısır'ın idaresi irsî olarak bu hanedana verildi.

Bazı yanlışlar var; Mısır'ın böylece Osmanlı'dan koptuğu tekrarlanır, özerkti ama koptuğu söylenemez. Hidiv hanedanı üyelerinin yaşamları ve yaptırdıkları eserlerle Tanzimat medeniyetinin yayılmasındaki önemli rolleri inkar edilemez. Nihayet I. Cihan Harbi başladığı zaman Türk taraftarı olduğu ve İstanbul'u kayıtsız şartsız desteklediği için İngilizler tarafından tahtından edilen Hidiv Abbas Hilmi Paşa'yı unutmamak gerekir. Kendisinin hem İstanbul hem de Dalaman gibi zirai merkezlerde önemli yatırımları vardı.

Servet Farkı Sorunu Çözülmedi

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

I. Cihan Harbi başladığında İngilizler hanedanın öbür kolundan olan Fuat'ı iş başına getirdiler (Bu arada tahta geçirdikleri Sultan Hüseyin Kamil bu makamı ve tahtı reddetmiştir). Fuat'ın oğlu da malum Kral Faruk'tu. Ancak 1952'deki darbeden sonra General Necib, Abbas Hilmi'nin oğlu olan Prens Abdülmunim'i saltanat naibi olarak ilan ettirmiştir. Bu durumda naibe de onun eşi olan son padişah Vahdettin ve Halife Abdülmecid'in torunu Neslişah Sultan'dır. Fakat kendisi bir müddet sonra Cemal Abdülnasır ile çatışmaya düştü, hatta hapsedildi ve Mısır'ı terk etti.

Mehmet Ali Paşa Mısır'ı kalkındırdı, hanedanı kendini Mısırlı olarak gördü. Mısırlı Arap milliyetçileri bu konuda aşırı ve haksız değerlendirmelerde bulunmuş olabilirler ama Hidiv hanedanının Mısır'ın çağdaşlaşmasında ve seçkin zümre yaratmakta önemli katkıları da olmuştur. Kuşkusuz Osmanlı hanedan üyeleri gibi mütevazı şartlarda yaşamadılar. Zaten Mısır büyük servet farklarının olduğu bir ülkeydi. Bu yapının köklü değişikliğe uğradığı söylenemez.

ŞAİR PUŞKİN / Düello ve İntihar Sonucu Ölüm

27 Ocak 1837... Rusya'nın en büyük şairi, dramaturgu, romancısı ve tarih yazımına bilimsel yöntemiyle değil ama üslubuyla yön veren Aleksandr Sergeyeviç Puşkin düelloda öldürüldü. Rakibi Dantes çarın muhafız alaylarında görevliydi. Fransız İhtilali'nden kaçan bir ailenin çocuğuydu ve Moskova asillerinden biri tarafından evlat edinilmişti. Bir müddetten beri Puşkin'in güzel karısı Natalya'nın etrafında dolanıyordu.

Natalya gerçekten çok güzeldi, Moskova'daki yüksek cemiyetin en şık giyimlilerindendi ve daha da beteri, kendi güzelliğine aşık olacak kadar eksik akıllıydı. Puşkin bu evlilikte mutlu sayılmazdı. Çarın etrafındaki baskıcı çevreye karşı kendini dinginleştirecek insan, herkesten evvel yanı başındaki hayat arkadaşı olmalıydı. Bu evlilikten doğan kız çocuğu ileride anasını aratmayan güzelliği ve babasından aldığı esmerliği ile Lev Tolstoy'u etkiledi. Ünlü romanın kahramanı Anna Karenina gerçekte Puşkin'in kızının tasviridir.

Puşkin'den I. Nikola devrinin despot bürokratları rahatsız oluyordu. Aydın ve ilerici

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Ruslarsa onu fazlasıyla kışkırtıyorlardı. Fransız asıllı Rus Dantes'in münasebetsizlikleri, etrafındakilerin kışkırtmasıyla Puşkin'i çileden çıkarttı. Puşkin yaralandı ve birkaç gün sonra öldü. Malum, o devirde penisilin yoktu.

Evinin önünü, cenaze ayininin yapılacağı kiliseyi ve sokakları kalabalıklar doldurdu. Seçkin aristokratlar, Puşkin okuyan diplomatlar, askerler, öğrenciler ve basit halk... Kapıcının biri "Hakiki Rus öldü" diye ağlıyordu. Genç bir subay kışkırtıcılıkla suçladığı despot yönetimi lanetleyen bir şiir okudu. Tutuklanan ve Kafkasya'ya sürgüne yollanan bu şair subay Mikhail Lermontov'du. Kafkasları anlatan bu büyük şair ve "Zamanımızın Kahramanı"nın yazarı, taptığı şair ile aynı akıbete uğradı, birkaç yıl sonra o da düelloda öldü.

Düello merakı Rusya'nın iki büyük adamını; biri 40'ını, diğeri 30'unu bulmadan bu dünyadan ayırmıştı. Herkes infial halindeydi. Bir müddet sonra, Fransa'nın filolojik dahisi Prosper Merimee, Puşkin'i çevirince Fransızlar da ayaklanan Ruslara katıldı. Düellodan sonra Fransa'ya sığınan Dantes'in kızı, tercümeleri okuyunca Puşkin'in katili olan babasını lanetledi ve onunla bir daha görüşmedi.

Yoksa Siyasi Cinayet mi?

1889'un 30 Ocak günü, Viyana civarındaki imparatorun Mayerling Av Köşkü'nde herkesin romantik bir drama olarak nitelediği bir intihar olayı daha gerçekleşti. Rudolf kendinden genç Barones Maria Vetzera ile ümitsiz bir aşk hayatı yaşıyordu. Bu aile Osmanlı'daki Baltazzilerin soyundan geliyordu. Aslında Rudolf bir türlü ölmeyi bilmeyen babası Avusturya imparatoru ve Macaristan kralı I. Franz Joseph'in talihsiz veliahdıydı. Yaşadığı sayısız aşklar, Viyana'nın Hotel Sachar gibi lüks mahfellerindeki ufak skandallarıyla tanınıyordu. Eşi Belçikalı Prenses Stefani'den boşanması düşünülemezdi bile...

İlk anda gizlenen intihar zamanla öğrenilince, Mayerling de bir turistik ziyaretgaha dönüştü. Ama 20-30 yıldır başka belgeler de ortaya çıkıyor. Avusturya-Macaristan tahtına geçmeye sabrı olmayan Rudolf, galiba sadece Macar tahtına razı olarak kendisine bunu vaat eden bazı Macar milliyetçisi radikal gruplarla temasa geçmişti. Romantik görünümlü intiharın arkasında imparatorluk cihetinden gelen siyasi bir

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane

cinayetin de kokusu var. Bazen yakın tarih uzak tarihten daha da karanlık olabiliyor.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

AMADEO PREZIOSI / Renkli Bir Ressam

19'uncu yüzyıl ressamları Osmanlı Türkiyesi'ni farklı bir konumda işlemeye başladılar. Bunların içinde İtalyanların yaklaşımı çok daha ustacadır ki, bu bir tesadüf değildir. Evvela bu topraklara yerleşen İtalyanlar vardı. Bu ırk Akdeniz'in doğusuna karşı daha yakındı ve bu yakınlık yerleşip hayat kuracak düzeydeydi. İstanbul'u resmeden Avrupalıların teknik kusurları dışında, hayata ve insanlara bakışlarındaki yabancılık onlarda yoktu. Ayrıca iyi ressamlardı. Müzisyenleri de öyleydi; Donizetti Paşa olsun, Guatelli Paşa olsun, evvela yerel müziği iyi inceleyip, dinleyip ona göre kendilerinden istenen marşları ve eserleri bestelemişlerdi. Ressamlar da resimledikleri çevrenin bir parçası olmayı bilmişlerdir.

Osmanlı'nın resim dünyası ve anlayışı, çevreyi ve portreyi resmetmekten çok olayları ve hikayeyi nakletmeye dayanır. Gerçi Osmanlı minyatür sanatında Matrakçı Nasuh gibi şehirleri resmedenler, Nigari gibi Kanuni Sultan Süleyman veya Barbaros Hayrettin Paşa'nın portrelerini çizenler de vardı.

Ama daha çok çiçek sevilirdi, hayvan sevilirdi ve gündelik hayattan çok törenleri, portrelerden çok olayları seven Türk resmi, bitkilerin dünyasını üsluplaştıran ölümsüz çinileri yaratan bir dal oldu.

İstanbul Halkını Resmetti

Fatih Sultan Mehmed'den beri portre yapmaya gelenler İtalyanlardır. Bir bakıma İtalyan resmini Türklerin niçin benimsemediği tartışılabilir. Bazı az düşünmeyi benimseyenlerin tekrarladığı gibi sebep portrenin dinen yasak olması mıdır? O zaman İstanbul'un fatihi niçin Bellini'nin karşısına oturmuştur? Vakıa Kanuni Sultan Süleyman ünlü Venedikli Tiziano'nun karşısına portre için oturmamıştır ama Tiziano'nun o portreyi yapması için raporlara dayanan padişah tasvirleri yetmez, birilerinin bakarak yaptığı portrelerin eline ulaşması gerekir.

Amadeo Preziosi 1816 yılında Malta'da doğdu. Zeynep İnankur araştırmış, Korsikalı

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

bir korsan aileden geliyormuş. Korsanlık eskiden devletlerin destek olarak kullandığı meşru bir meşgaleydi. Preziosi ailesi de Sicilya-Napoli Krallığı'nın bu yolla işine yaradığından olacak, aynı zamanda Savoy Dükü olan Sicilya kralı II. Vittorio Amadeo, aileye kontluk rütbesi verdi. Artık pek de zengin olamayan kont hazretlerinin torunlarından Amadeo İstanbul'a geldi ve toplumumuzun 19'uncu asrının en renkli ressamı böylece ortaya çıktı.

1867'de Paris uluslararası sergisine Osmanlı-Türk ressamı olarak katıldı. Ömrünü geçirmek için Yeşilköy'e yerleşti, ta ki bir av kazasında kendini yaralayana kadar. 1882 yılında da hayatını kaybetti. Evinin bahçesine gömüldü.

Preziosi suluboya resimlerde İstanbul halkını, çarşılarını, hayran olduğu mezarlıkları ve dergahları resmetti.

Buradaki Hayata İntibak Etti

Bir başka İtalyan, Brindisi benzer bir görevi yerine getirmiştir, fakat ondan çok eser kalmamıştır. Preziosi'nin bıraktığı yerden Fausto Zonaro (1854-1929) aynı iştiyakla devam etti. Kim ne derse desin, tarihçiler açısından bu resimler o dönemin fotoğrafçılarının çekimlerinden çok daha değerli, çünkü hiçbir fotoğrafçı o resimlerdeki ruh halini yansıtamaz.

Nitekim Preziosi'nin resmettiği dükkanda oturup eskiciyle pazarlık eden esnafın yüzündeki tevazuyla karışık kendini beğenmişlik, kuşağına sokulu divitle gösterdiği okuryazarlık fotoğrafla değil, ancak fırçayla verilebilir. Hiç kimse İstanbul esnafını, çarşıda gezinen halkı ve gururla at üstünde dikilen süvariyi bu kadar iyi tasvir edemez.

Preziosi için kanaatler muhtelif... Hatta sergi defterine imza atan Emel Hanım ("Panter" lakabıyla da tanınan Emel Yıldız), ressamın trajik sonuna değinerek "Bütün ava gidenler senin gibi av kazasında ölsünler" diye yazmış.

Sıradan ressam olduğunu iddia edenler, büyük sanatçı olduğuna değinenler, onu ekol olarak oryantalizme sokanlar, hatta bu tabiri onu küçümsemek için kullananlar var.

Ama Preziosi bir İtalyan ve on binlerce İtalyan gibi Osmanlı şehirlerine hayat kurmaya

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

gelenlerden; Beyoğlu'nun taş binalarını yükselten duvar ustaları, limanda çalışan işçiler buraya nasıl intibak ettilerse o da etmiş. Ve Donizetti ve Guatelli paşalar nasıl önce halk türkülerini, Türk müziğini dinleyerek Avrupai tarzda eserlerini besteledilerse, Preziosi'nin de Türkiye'deki minyatürü, nakışı, çiniyi ve çarşıdaki kalabalığın renklerini adamakıllı inceleyerek resimlerini yaptığı anlaşılıyor.

Nasıl Edmondo d'Amicis Türkiye'yi en iyi tasvir eden bir seyyahsa; İtalyan ressamlar, müzisyenler için de aynı şey söylenebilir. Akdeniz milletleri birbirini tanıyor ve onların sanatçıları da bu dünyayı daha yakından anlatabiliyor.

LEO TOLSTOY / Anarşistlerin Babası

Tolstoy çelişkiler yumağı gibi görünür, değildir, çünkü dünya ve hayat o kadar tekdüze gitmez. Lenin, Maksim Gorki ile yaptığı bir röportajda, Tolstoy'un yurttaşı ve dildaşı olmakla iftihar eder. "Rus köylüsünü hiç kimse bu kont kadar anlayamaz" der ve kısık gözlerinin arkasından iftiharla gülümser. "Bütün Avrupa edebiyatında böylesi var mı?" Doğrusu Tolstoy da Avrupa edebiyatına en keskin eleştiri, itham ve hatta küçümsemeleri yöneltmekten geri kalmadı. "Fransız edebiyatı ahlaksız bir edebiyattır" deyişini basit bir kasabalının veya kilise cemaatinden mutaassıp bir Hristiyan'ın tepkisiyle benzeştirmeyelim. Bu ifadede kendine göre tesbit edilmiş, reddetsek bile ciddiye alınacak kurallar söz konusudur. Geç yaşında Moskova'nın ünlü hahamlarından birinden İbranca dersi ve Judaizm öğrenmeye kalktı. O kadar çok üstüne düştü ki, sonunda ciddi bir şekilde zatürre ve sürmenaj geçirdi.

Tolstoy, Gorki, Çehov ve Dostoyevski

Gorki ve Çehov ile olan yakın dostluğu ve diyalogları Avrupa tefekkürünün çok ele aldığı feminizm muhafazakârlık, toplum–sanat gibi kavramlar sadece o gün için değil, bugün için dahi aydınlatıcıdır. Tolstoy mistikti, ama kilise ile arası kötüydü. Slavyanofiller ve kilise adamlarından çok, solcularla ahbaplık etti. Rusya ona tapıyordu, o da Rusya'yı çok seviyordu. Tataristan'ın entelektüel politikacılarından biri söylemiştir: "Dostoyevski bildiğimiz gibi değil, aslında Rusluğu da yücelttiği yok, insanların dramını ve çelişkilerini ortaya koydu. O insanların kaderinin yazıcısıdır".

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Geçekten de Rusya'nın iç ve dış politikasını, savaşlarını, mahkûm milletlerin hakkını bu kadar savunan birinin aslında Rusya'yı yüceltmesi bizimki gibi tekdüze giden edebiyatlar için şaşırtıcı olabilir. Ama Tolstoy'un da, Rus edebiyatının da büyüklüğü ortadadır.

Aleksander Karenin (Anna Karenina'nın bakan olan kocası) gibi becerikli, bilgili bir yüksek görevlinin sadece topluma değil, karısına ve çocuğuna karşı olan acımasızlığı ve gaddarlığı ile Başkırları yurdundan etme planının yazarın kaleminde bir araya geldiği görülür. Kudretli ve acımasız adam, aynı zamanda büyücülere inanacak, bundan medet umacak kadar da zayıftır. Tolstoy henüz kendi devrinde var olmayan Rasputin Rusyası'nı, Rasputin'in etrafındaki Petersburg cemiyetini çok önceden görmüştür. Anna'nın intiharından sonra Vronski'nin Karabağ'da Türklere karşı gönüllü gidişini hatırlayınız. Yazarın kaleminde; Vronski "üyesiz parti lideri, okuyucusuz gazete yazarı" gibi maceraya sürüklenenlerle birlikte adeta aşağılanmaktadır.

Uzun uzun yazdı, Moskova St. Petersburg'un Sivastopol Savaşı, Rusya'nın askerleri, hepsi onun elinde tarif edildi. Etrafı renkliydi, renkleri görmeyi bildi.

"Harp ve Sulh"un Nataşası

*"Harp ve Sulh"*taki Volkonski onun soyundandı. Dedeleri İvan Nikolay İlyiç Tolstoy iflas halindeyken Volkonski'lerin kızıyla evlenmiş ve yazarın doğduğu Yasnaya Polyana aileye geçmişti. Harp ve Sulh'ta Volkonski, bilinen Volkolski olmaktan çok bir tür Mareşal Suvorov'du.

Cesur ve onurlu generalin oğlu Knez Andrey bir yanda belirirken, diğer yanda zulmettiği, evde kalmış kızıyla Rusya aristokrasisi ortaya çıkar. Rus köylüsünü Nataşa ruhunda hisseder. Bu bir eğitime ve ideolojiye dayanmayan saf yöneliştir. Kont Tolstoy'un köylülüğü kavramaktaki izdüşümü gibidir. *"Harp ve Sulh"*un Nataşası çok sevimli bir ailenin kızı gibidir ama Moskova aristokrasisinin ahlaki çöküşü de aile üyeleri içinde görülür. Derken 1812'nin akışı içinde herkes Rusluğa sahip olur.

Anna Karenina ya da Puşkin'in Kızı

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Anna Karenina *nasıl biridir*? Bilgili, zeki, hoş, Asil tavırlı ve ciddi... Tolstoy onun modelini bir baloda gördü: Yani Aleksandr Puşkin'in kızını… Moskovalı güzel Natalia ile Habeş komutan İbrahim Hannibal'ın torunu olan Habeş Puşkin'in gözleri kamaştıran melez güzeli kızları, Tolstoy'un nakışladığı Anna Karenina portresi için büyülü bir örnek oldu. Anna ikiyüzlü insanların ortasında dürüsttü. Sevdiği adam da ikiyüzlülerin ortasında dürüst olmaya çalıştı. Ama bu mümkün değildi. Tolstoy sadece kendi ideal adamı olan Levin'e hak verdi. Toprağı seven, çalışan, inançsızlıktan inanca geçen… Tolstoy kiliseyi sevmiyordu. Kilise de onu sevmedi. Ama Hristiyan'dı. İnançlıydı. İslam dinine yakınlık duydu. Diğer Doğu dinlerine de…

Bu ilgi onun gençliğinde Kazan Üniversitesi'nde (Rusya'nın bu ünlü Şarkiyat merkezinde) Şark dilleri okuması için yeterli olmadı. Tolstoy orada iyi bir talebe değildi. Mektebi bıraktı. 23 yaşında kumardan iflas etti. Kurtuluşu Rusya'nın ordusunda buldu. Kafkasya'ya gönderildi. Puşkin ve Lermontov'u büyüleyen Kafkasya… *"Hacı Murat"*ı yazdığı ortam… Kırım Savaşı'nda Sivastopol'da savaşı bütün acısıyla dile getirdi. Çariçe yazdıklarını gözyaşlarıyla okumuş. Cephe gerisine çağrıldı. Kendi sınıfını ve dünyasını sevmiyordu. Sadece Rusya'nın bürokrasisini değil, 1857'deki Avrupa gezisinde Batı'nın en ileri ülkelerinin devlet yapısını gördü. Rusya'nın aristokratı, Batı dillerini ve edebiyatını çocukluktan öğrenmişti. Bu tip, Avrupa'yı büyük şehrin garında vagondan indiği gün değil, çoktan etüt etmiştir. Tolstoy Avrupa gezisine başladığında Avrupa'yı biliyordu. 1857 onu çarpan bir yıl oldu. Devlet onun için uzak durulması gereken bir aparattı. Bu mistik kont, kilise ve devlet gibi en önemli iki teşkilatın düşmanıydı. Ailesinin mülkü Yasnaya Polyana'ya çekildi. Bir bakıma devlet ve düzeni barışçıl bir tutumla reddeden Hıristiyan anarşistlerin babası sayılır.

Rusya Kropotkin'in yanında, onunla aynı yerde durmasa da anarşist düşüncenin en dikkate değer adamını yetiştirmiş sayılır.

Rus Tarihinde Tolstoy Ailesi

Tolstoylar Rusya tarihinde Çar ailesi Romanovlardan da çok daha eskidir. Tıpkı Puşkin gibi, Miloslavsky gibi Romanovları yükselten sülaledendir.

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Bir zamanlar Tolstoyların beş bin serften oluşan köyleri vardı. Aile ekonomik bakımdan battı çıktı. Ama Rusya tarihinin her safhasında hatta ilginçtir ki Sovyet döneminde bile Tolstoy adı silinmedi.

1866-1880 arasında II. Aleksandr'ın Maarif Nazırı olan Dimitri Andreyeviç Tolstoy daha önce bu makamda tutunamayan bürokratların aksine Rusya eğitimine yeni şekil verdi. 10 yıl önce toprak kölesi olan gençler onun yanında (1873'te 166 adetten 6 yıl içinde 1000'i aşan sayıda) okullarda okuyarak, Rusya'nın yeni hayatını kurmaya başladılar. Kontun düzenlediği liseler Rusya'yı klasik diller eğitiminde Avrupa'daki kadar mükemmel ölçüde yönlendirmişti. Neticesi görüldü, taşra liselerinden bile tarihçi çıktı.

II. Aleksandr'ın Posta Nazırı İvan N. Tolstoy'un torunlarından Sofia Andreyevna da 1950'de Tolstoy Müzesi'nin müdürüydü. Ünlü şair Sergey Yesenin'in dördüncü eşidir.

Tolstoylar büyük ve bereketli bir aileydi. Nazırlar, sefirler, generaller ve yazarlar… Sofia'nın babası İvan İvanoviç Tolstoy yani posta nazırının torunu, Sovyet devrinin ünlü Eski Yunanca profesörüydü. Ama şüphesiz aile bütün zamanların en ilginç ve herkes tarafından benimsenen büyük mütefekkiri tarafından gölgelendi.

İstasyon Şefinin Evinde Öldü

Lev Tolstoy, eski takvimle 7 Eylül 1828'de Yasyana Polyana'da doğdu. Ailesinin malikânesinde ölmedi. 82'nci yaşına kadar sadece malikânedeki binlerce çocuğu okutmak ve yeni atölyelerde zanaatlar öğretmekle kalmadı, kilise, yeni Rusya'nın ahlaksızlıklarına, yeni kapitalist Rusya'nın kirlenme diyebileceğimiz etkilerine tetkikler yöneltti. Dünyanın her yanından ve Rusya'dan akan insanlar, Yasyana Polyana'yı kutsal bir yer haline çevirmişlerdi. Tuhaf şey, bugün dahi öyledir. İnsanlar, ya Dostoyevski'nin evini kutsal yer gibi ziyaret ediyorlar, ya da Tolstoy'un köyünü… Topraklarını köylülere dağıtmaya kalktığı gün, kendisine 13 çocuk doğuran eşi Sonya ile müthiş bir kavgaya girişti. Köyü terk etti. Bazılarına göre Kudüs'e daha doğrusu İstanbul'a doğru yola çıkıyordu. Hastalandı ve istasyon şefinin evinde zatürreden öldü. Bütün Rusya sarsılmıştı.

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

1910 yılının Kasım ayı; Tolstoy'u bütün dünya okuyor ve seviyordu. Ama kendisine Nobel Ödülü verilmediğini belirteyim. Cenaze günü bütün sokaklar bir azizi selamlayan kitlelerle doluydu. Gene de dünyadan habersiz köylülerden bazıları "Bir asilzade ölmüş" dediler. Yasyana Polyana onun toprağı sürdüğü, atölyede çalıştığı, okul çocuklarıyla ve sayısız torunlarıyla, ailesiyle, köylüleriyle meşgul olduğu yerdi. Art nouveau üslubunda güzel bir yazı masası vardı. Aynını İzmir Bornova'da bir otelde gördüm. Herhalde 50-100 adet kadar imal edilen masalardan biri Tolstoy'a, biri de İzmirli bir Levanten'in önüne düşmüştü. Tolstoy'unki mukaddes emanet olarak ziyaret ediliyor. İzmir'dekinin ise üstünü biçip alt tarafını beyaza boyamışlardı. Zavallı masanın ikizi gibi bir yere düşmeyi seçme imkânı yoktu. Çiftlik kıyafeti içinde kont, dünyaya; devlet karşıtı, küçük mülkiyetçi, kilise ve hiyerarşiye karşı fikirlerini anlatıyordu. Kuzeni Dimitri Andreyeviç de III. Aleksandr'ın otokrasiye inanan ama en azından Yahudi pogromlarını durdurmaya gayret eden İçişleri Bakanı olarak ölmüştü. Her büyük aile gibi Tolstoyların içinde de her tipi vardır. Tolstoy ailesini tanımak Rusya'nın yakın tarihinin labirentlerini keşfetmek demektir.

Stalin'in Kontu Aleksey Tolstoy

Göze çarpan en sonuncusu da 1917 İhtilali yılında Paris'teki Rus elçiliğinin kasalarındaki altınları boşaltan ve Bolşevik Rusya'ya dönen sefaret görevlisi ünlü yazar Aleksey Tolstoy'du. Stalin'in "kontu", komünist devletin doğru işine de, çıkmaz işine de hizmet etti. 1940 yılında Katyn ormanındaki Polonyalı subaylara uygulanan katliamı örtmeye çalışan yalan kampanyasını sürükleyen yazarlardandı. Parti sayesinde var olduğunu söyledi. Stalin Rusyası'nda, Çar Rusyası'ndaki Tolstoylardan daha zengin ve imtiyazlı olarak yaşadı. Rusya'nın Büyük Petrosu'nun rolünü abartan "Birinci Petro", ki onun romanından sonra "Birinci" ünvanı yine "Büyük"e çevrildi ve Stalin'in Volga'daki ihtilalci mücadelesini anlatan *"Ekmek"* romanı onu zirvede tuttu. Yani *"Ekmek"* onun ekmeği oldu. Kendileri türünden bir başka aile olan İgnatievler gibi Sovyet devrinde de ayakta kalan aristokratlara örnektir.

Uzun bir hayat yaşadı. Çok yazdı. Çok gördü. Petersburg'un salonları, Moskova aristokrasisinin sarayları, Avrupa'nın muhafazakârları ve Prudhon gibi

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

devrimcileriyle dostluk etti. Devrinin büyük yazarları gibi ordu saflarında Kafkaslar'dan, Rusya halkıyla tezat teşkil eden topluluklar ve ayrı bir dünyadan, bütün zeki bilgili insanlar gibi etkilendi.

*"Hacı Murat"*ta her şeye rağmen safdil bir egzotizm değil, Rusya'nın olgun bir tenkidi vardır.

Tolstoy'un Gözdesi Kitty'nin Kız Kardeşi

*"Anna Karenina"*da Petersburg cemiyeti çizilir. Realisttir. 19'uncu asrın Rus başkentinde üst cemiyet, ince bir orta sınıf ve fakirler kalabalığı vardı. St. Petersburg'da üst sınıfın garip kompozisyonu vardı. Neredeyse soylu ve burjuva kadınlarının yanında, çarın Dragon alaylarındaki, muhafız kıtalarındaki yakışıklı bekâr subaylar daha kalabalıktır. O toplumda evlilik dışı ilişkiler kanıksanır ama bu ilişkilerin özgürce ismini koymaya kalkarsanız dışlanırsınız. İster basit bir halk kadını ol, istersen operadaki en seçme locaya kurulan bakan eşi, eski Rusya'da kadın dışlandı mı felaket gelirdi. Ve dürüst olmak kolay değildi. Tolstoy'un gözdesi Kitty'nin kız kardeşi Dolly'dir. Çocuklarıyla, etrafındaki insanlarla meşgul olan geleneksel soylu Rus kadını… İnsan soyut aşkın peşinde koşamaz. Anna Karenina son yolculuğunu yaptığı tren kompartımanında karşısındaki ihtiyar karı kocanın nefret dolu kavgalarına şahit olur. "Aşk nedir?" diye düşünür. Aşk nedir? Herhalde gördükleri ve yaşadıkları onun beklediği değildi. Aşk, ne olmalı? Tolstoy'un Kitty ile Levin'in nikahında kilisede tarif etmeye çalıştığı duygu… Ve Levin'in ilk çocuğunun doğumunu beklerkenki hali... Her yerde okurların Dostoyevski ile Tolstoy'un psikanalizdeki marifetini karşılaştırdıkları yerler bu pasajlardır. Herhalde Andre Gide'e sorsak "Dostoyevski" der. Virginia Woolf da "Tolstoy". Tolstoy ile Dostoyevski'ye sorsan birbirlerini en yüksek yere koyarak selamlarlar. Rus yazarlar grubunun dünyadakilerden farkı bu olacak. *"Anna Karenina"* romanında elektrikle spirtizma arasında paralellik kuran Moskova aristokratı hatun ile Levin'in tartışması ucuz metafizikçi ile pozitivist arasındaki tartışmaya en etkili bir özettir.

Yazdıklarını Karısı Temize Çekerdi

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Yeryüzünün en ekonomik kullanımlı yazarının yazdıklarını zahmetli karısı okunaksız yazısından temize çeker, bir tür redaksiyonunu yapardı. Tolstoy temize çekilmiş müsveddenin üzerine iştahla oturur, sayfalar bir daha ciğerci peşkirine döner. Kelimeler gider gelir, pasajlar çıkar, pasajlar girer. Sekiz çocuk büyüten kadıncağız bir daha temize çeker, sonra bir daha… Nihayet matbaaya gider, bu sefer defalarca gidip gelen konttan mürettipler yaka silker. Büyük Tolstoy matbaa işçilerinin protesto sedaları ile mürettiphaneden uzaklaştırılır. Bu yeryüzünde kaleme alınan hiçbir eser, onunki kadar tashihten geçmemiştir. Tolstoy'u okumaya alışan biri, geveze romancıları, Türkçe bilmeyenleri okuyabilir mi? Tolstoy okunmadan roman olabilir mi? Ve o okunmadan Rusya anlaşılabilir mi?

Tolstoy'un üslubu uzun zaman Rusya'yı etkiledi, 20'nci yüzyılın ünlü Sovyet yazarı Şolohow edebiyat çevrelerinde Tolstoy taklitçisi olmakla sorgulandığında "Onun taklitçisi olabilmekle onur duyarım" diye cevap vermişti. Kendi soyundan gelen Aleksey Tolstoy, üslubuyla değilse bile ismiyle Tolstoy'u kullandı. Stalin Rusyası'nda Tolstoy, Puşkin ile birlikte Rus halkına öncülük eden iki soyludan biri olarak kutsanırken, yurtdışında da en başta Tolstoy soyundan olan mültecilerin kurduğu Tolstoy Found (Fonu) önemli bir Rusya karşıtı faaliyet merkezi haline geldi. Birçok insan, zenginleşen mülteciler ve hatta hükümetler bu fonu desteklemiştir. Bu fon açık bir şekilde propaganda yönetmiyordu. Belli bir yayın organları yoktu. Ama komünizme karşı her hareketi takip ederdi. Moskova'nın desteğindeki mültecilerin arasına yönelen hareketleri önlemeye çalışırdı. Mesela II. Cihan Harbi sonunda Stalin Rusyası'na dönmeye çalışan veya dönen mülteci Rusları önlemek için çalışmışlardır. 1960'larda Türkiye'den Manyas Gölü civarında ve Kars'ta bulunan eski inanıştaki bazı Ruslar, Rusya'ya dönmek isteyince, Tolstoy Found'dan gelen temsilciler bu göçe mani olmaya kalktı. Ve onların ABD'ye göç etmelerini sağladı.

Büyük adamın ismi bile zıt hareketler için kullanılmıştır. Rusya'nın yazarlarının hepsi içlerinde Tolstoy ile yaşarlar. Bütün dünya da Tolstoy'u okur ve hayran olur. Ama ne içinde yaşatmak ne de hayran olmak onu geçmek için yeterli olmadı. Tolstoy dili çok güzel kullanır, bugünün insanı böyle bir dil eğitim ve alıştırmasını artık yapmıyor ve asıl önemlisi insanların kendini davaya adama, duygu ve eylemleri galiba daha

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane

yüzeysel

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

II. ABDÜLHAMİD / Taht Uğruna Çatışmaya Girmedi

27 Nisan 1909'da, Osmanlıların zor zamanında tahta çıkan ve bugünkü Türkiye'nin dışında kalan imparatorluk topraklarında da hâlâ takdir edilen hükümdar tahttan indirildi.

Bu işlem ilginç bir biçimde İslam tarihinde ilk defa bir Millet Meclisi kararıyla olmaktadır (İkincisi de son padişahın Büyük Millet Meclisi'nin saltanatı kaldırmasıyla tahtını kaybetmesidir). Gerçi bu Millet Meclisi'nin olağanüstü şartlarda Hareket Ordusu'nu karşılamak için Ayastefanos'ta (Yeşilköy) toplandığı malum ama bazı Ayan azasının da katıldığı bu kurul bir Meclis-i Millî, Meclis-i Umumi sıfatını kazanmıştır. Hiç şüphesiz ki böyle günlerde alınan kararlarda muhakeme değil, siyasal gösteri havası hakimdir.

Şu noktaya da işaret edelim; Padişah'a tahttan indirildiğini tebliğ eden heyette Müslim ve gayrimüslim temsilciler vardır. Bu durum, halife unvanlı bir devlet reisinin tahttan indirilmesindeki usul bakımından halen tartışılan bir noktadır. Bununla beraber, bütün Türk ve İslam tarihinde anayasal gelişmeler açısından da o derecede ilginçtir.

Veremden Hep Korktu

II. Abdülhamid, 21 Eylül 1842'de Padişah Abdülmecid Han'ın Tirimüjgan Kadınefendi'den doğan şehzadesidir. Küçük yaşta annesini kaybetti, Perestu Kadınefendi tarafından büyütüldü. Padişah, Perestu'yu hayatı boyunca valide sultan olarak benimsedi ve kendisine büyük hürmet gösterdi.

Padişah'ın hakiki annesi Tirimüjgan da, babası Sultan Abdülmecid de veremliydi; bu zafiyet Padişah'ı dikkatli yemeye, düzenli yaşamaya ve o günün Türk cemiyetinde nadir görülen idman yapma, soğuk banyo, yüzme gibi alışkanlıklara yöneltti. Saraydaki bu yeniliği Avusturya Sarayı'na da İmparatoriçe Elizabeth (Sissy) getirmiştir; idman ve sabah banyosunu Habsburgların diğer üyeleri yadırgardı.

Padişah mütevazı yaşardı ve şatafatlı olmayan bir giyim takip ederdi, sade bir

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

karyolada uyurdu. Avusturya imparatoru Franz Joseph de aynı alışkanlıklara sahipti ve şatafatı seven Rusya'da Petersburg'un en mütevazı sarayı sayılan Aniçkin Sarayı'nda oturan, mütevazı yiyen ve giyinen III. Alexander da Padişah'ın çağdaşıydı. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında şatafatlı yaşayanlar hükümdarlar değil, yükselen kapkaççı burjuvazi, İngiltere'nin lordları ve Rusya'nın feodalleriydi.

Türkiye İmparatorluğu mütevazı insanların ülkesiydi. Haleb ve Şam gibi eyaletlerde ve hele Hıdivlik Mısırı'nda İstanbul'un vezirlerinden katbekat şatafatlı yaşayan zengin toprak sahipleri ve tüccarlar vardı. Selanik burjuvazisinin yaşadığı hayatı gören bilen İstanbullular buna ancak gıpta ederdi.

Mükemmel Bir Marangoz

Şehzade Abdülhamid Efendi taht sırasını beklemiyordu. Mali piyasaları takip ederdi. Tahta çıktığı zaman iflasını ilan etmiş bir imparatorlukta Düyun-u Umumiye kuruldu. Piyasa bilgileri Padişah'ın bu borçları idarede tedbir almasını sağlamıştır. Askerî harcamaların kısıldığı ve donanmanın çürüğe çıktığı bir gerçektir. Bu kaçınılmaz bir felaketti. Nitekim İstanbul'daki I. Ordu hariç, subay maaşlarının bile düzgün ödenemediği malum.

Hanedanın âdetine uyarak bütün şehzadeler gibi o da bir zanaat öğrendi; marangozluk. Değme ustalara taş çıkartacak derecede mükemmel ve yaratıcı bir marangozdu. Beylerbeyi Sarayı'ndaki yemek odası takımına, İstanbul Müftülüğü Şeriyye Sicilleri (yani eski Şeyhülislamlık) arşivindeki dolaplara bakmak yeter.

Padişah alaturkadan çok alafranga musikiye düşkündü. Ama kamunun önünde bu musiki ayrımını belli etmemiştir. Yıldız Tiyatrosu, davet ettiği hususi operet truplarını izlediği yerdi; bu, babadan kalma bir alışkanlıktı. Sultan Abdülmecid'in yaptırdığı Dolmabahçe Saray Tiyatrosu ise maalesef Dolmabahçe Stadı'nın inşaatına kurban gitmiş gözüküyor.

Korku Sansür Getirdi

Padişah'ın Harem kurumuna, hatta Arap harflerinin kullanımına isteksizce baktığı biliniyor; fakat hatıratında zikrettiği bu konular üzerinde millet önünde açık

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

konuşmamıştır ve II. Osman (genç) gibi bir girişimi de olmamıştır.

Gerçekçi bir eğitim gören, imparatorluğun ve Avrupa'nın durumunu tanıyan ve çok zeki olduğu şüphesiz Padişah beklemediği tahta, amcası Sultan Abdülaziz'in hazin akıbeti, üstüne kardeşi V. Murad'ın yaşanan olaylara dayanamayarak ruhi buhranlara girmesiyle çıkarıldı. Prusya Devleti'ndeki üç imparatorlar yılı gibi bizde de böyle bir üç padişahlar yılı vardır.

Darbeyi yapanlar yeni padişahı güvenilir bulmuşlardı ama padişah onları öyle görmedi. Mithat Paşa'nın Abdülaziz vakasında doğrudan ve hazırlayıcı bir rolü olamazdı ama neticede kendisi darbecilerin adamıdır. II. Osman vakasını yaşayan Osmanlı hanedanı darbeciler kadar, onların dostlarından da çekinirdi ve padişah bu konuda tek değildi.

1877-78 Osmanlı Rus Savaşı onun önleyemeyeceği bir şekilde gündeme geldi. Ve sonunda bütün Balkanlar elden çıkacak gibiydi. Berlin Kongresi'nde savaşın ne Türklere ne de galip konumdaki Ruslara bir faydasının olmadığı anlaşıldı. Bu nedenle III. Alexander Rusyası ve II. Abdülhamid Türkiyesi bayındırlığa ve eğitime önem veren, barışçıl bir politika izlemeyi tercih ettiler.

Anadolu halkı demiryolu ve okulu Sultan Hamid devrinde tanıdı denebilir. Ürünler para etti, Rumeli göçmenleri yeni tarım metotları getirdiler, İstanbul dahi bolluk gördü.

Ama vehim, terörden ve tahttan indirilmekten korkmak, maalesef imparatorluğa hafiye teşkilatını ve sansürü getirdi. Bu, şiddetle mücadeleye ve teröre alışkın olan Balkan halklarına pek tesir eden ve ezen bir politika olmadı ama devlete ve saltanata sadık Türk unsurunun aydınlarını şaşkınlığa, ümitsizliğe, dağınık mücadeleye ve düzensiz bir başkaldırıya sevk etti.

Ataları Gibi Davrandı

Genç Türklerin vatanseverlikleri ve cesaretleri yanında ülkeleri ve Avrupa'yı tanımamaları ve bilgisizlikleri sonsuzdu, nitekim olaylar karşısında kendileri ile çok çabuk çelişkiye düşmeleri başka türlü izah edilemez. Onlar Abdülhamid döneminin

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane

çocuklarıydı.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

31 Mart Vakası'nda şehirdeki korkutucu terörün, genç Harbiyelilerin ve subayların katledilmesine kadar uzanan isyanın kışkırtıcısının II. Abdülhamid olduğu gerçekten tartışılır. Bir başka konu daha var; İstanbul'daki donanımlı I. Ordu'nun komuta kadroları Hareket Ordusu'nu durdurmak konusunda Padişah'a telkinde bulunmuşlardır. Ama II. Abdülhamid böyle bir çatışmaya katiyyen yanaşmamıştır.

Galiba Yılmaz Öztuna'nın görüşünü kabul etmeliyiz; IV. Mehmed, ardından oğlu II. Mustafa, III. Ahmed, daha sonra III. Selim kadere boyun eğip tahttan indirilmelerine nasıl rıza göstermişlerse, II. Abdülhamid de bu çizginin dışına çıkmamıştır.

Denge Politikacısı

II. Abdülhamid son Roma imparatorudur. Kozmopolit, klasik bir imparatorluğun dünya yüzündeki son numunesi ve hükümdarıdır. Her din ve dile mensup tebaası tarafından sevilirdi. Hiç şüphesiz bu zümreler arasından çıkan milliyetçilerin de hiç tahammül edemediği kişiydi. Tarih bugün o devrin milliyetçilerinin kopardığı toz toprağın ardından da açık olarak gösteriyor ki; Ortadoğu ve Balkanlar, Hamidiye dönemindeki dinginliğe bir daha ulaşamamıştır. Bugün bile Ortadoğu dünyasında hem Araplar hem Yahudi tarihçiler onu objektif bir hayırhahlıkla anarlar.

Zamanındaki karalamaların çoğunu yeni dönem tarihçileri reddediyor fakat şurası bir gerçek ki milliyetçiliğin doludizgin gittiği bir dünyada, üstelik dış büyük devletlerin himaye ettiği bu akımlar karşısında II. Abdülhamid çoğu zaman çaresiz kalmış, o yüzden bazı zekice tedbirler almıştı. İzlediği politikaların en başında kendi dinî cemaatlerimizle barışık olma hedefi vardı, bütün dinlerin ruhani liderleri ile etkin ve yakın bir dostluğu vardı. Musevi Hahambaşı kaymakamı Moşe Levi, Ermenilerin kudretli patriği Ormanyan bu politikaya en canlı örneklerdi. Büyük devletler arasındaki denge politikasını başarıyla yönetti.

Aydınlar Zarar Gördü

Şurası açıktır ki İngiltere'yi sevmediği halde ürkütücü bir politika izlememiş, III. Aleksandr Rusyası ile adeta örtülü ve danışıklı barışçıl bir politika yürütmüştür. II.

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Abdülhamid için Alman dostu bir politikadan söz edilir. Bu dışarıya karşı bir gösterişti, gerçekte Alman dostluğunda ipin ucunu kaçıranlar İttihatçılardır.

II. Abdülhamid daha temkinli ve kontrollü bir işbirliği sürdürmüştü. III. Aleksandr Rusyası ile izlenen sulhperver politika ise her iki imparatorlukta da eğitim, demiryolu inşası ve özellikle Türkiye'de tarım alanında başarılı bir kalkınma başlattı. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde sıkı bir sansür uygulamıştır.

Bu sansürden Araplar dahil bütün kavimlerin milliyetçileri açık kapı bularak kurtulabildikleri halde; Türk aydınları çok zarar görmüştür. 1908 İnkılabı'nı yürütenlerin cehaletinde en büyük pay gençliğin yetişmesini dumura uğratan sansürdür. II. Abdülhamid'in devrik hükümdar kardeşi V. Murad'a ve onun çocuklarına karşı adil ve müşfik davrandığını söylemek de mümkün değildir.

II. Abdülhamid Han hassas dengeler ve itidal adamıydı, onun dünyasında sadece Türklerin değil herkesin fütuhat devri bitmişti; Afrika'nın çaresiz halkları üzerinde yürütülen kolonyalist politika imparatorluk demek değildir. Osmanlı tipindeki gerçek imparatorluklar hızla sona doğru gidiyordu. Rusya'nın ve daha gelişmiş düzeyde olan Avusturya ve Macaristan'ın da batış vakti yaklaşmaktaydı. Bunu anlayan hakan, barış ve diplomasi sayesinde İslam dünyasında etkin bir propaganda izlemiştir; çünkü beşte üçü yabancı bayrak altında yaşayan Müslümanların İstanbul'dan ilgi ve yakınlık bekledikleri açıktı. II. Abdülhamid bu politikayı abartılmış bir gölge-ışık oyunu gibi başarılı bir biçimde yürüttü. Tutarlıydı, kolonilerdeki ve Rusya'daki Müslümanları etkileyenler ister Libya'daki Şeyh Sunisi, isterse Rusya'daki laik pozitivist aydın Gaspıralı İsmail Bey olsun, hükümdarla aynı yakınlık içindeydiler. Anadolu halkı ise açılan okullar, döşenen demiryolu ile onu anmaktaydı.

Bürokrasinin, muhalif aydın kesiminin bir yerde gerekli olduğunu hissetmiştir. Bu zümreye Rusya'daki kadar zulüm uygulamamıştır ancak aynı zamanda bu kişilerden uzak kalmak gibi bir hatası oldu. Çevresinden uzak tuttuğu aydınlara Cevdet Paşa bile dahildir. Cevdet Paşa, Tanzimat dönemi boyunca devlet hayatında çok daha fazla etkindi, işlere dahil edilirdi ve bundan da imparatorluk şüphesiz kazançlı çıkmıştır.

10 Şubat 1918 günü, I. Dünya Savaşı'nın en sıkıntılı zamanında, Sultan II. Abdülhamid

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Selanik'in kaybından sonra gelip yerleştiği Beylerbeyi Sarayı'nda vefat etti. Cenazesi, Divanyolu'nda dedesi II. Mahmud Han'ın türbesine defnedilmek üzere resmî törenle kaldırıldı. Mahalle aralarında halk, hükümdarlarını uğurlamak için yığılmıştı.

Uzun ve sıkıntılı savaş yılları, İttihat ve Terakki iktidarı konusundaki halkın bezginliği dolayısıyla cenaze alayı ölçülü bir protesto hareketine dönüştü. Pencerelerden bazı kadınlar, "Bizi bolluk içinde yaşatan, ekmeği eti beş kuruşa yediren padişahım, bizleri yetim bırakıp nereye gidiyorsun?" diye feryat ediyordu. Hükümet ileri gelenleri hükümdara saygılıydı, cenazeye gelmişlerdi. Son zamanlarda düşmanlar yakınlaşmıştı. İttihat ve Terakki önderleri sabık hakanı ziyaret edip dış politika konusunda ona danışıyorlardı. Talat Paşa'yı ise hiçbir zaman kabul etmemişti. Buna rağmen, "devlet" kavramının ve tabusunun Türk yönetici sınıfında ve halk arasında ne kadar mukaddes ve sihirli, dokunulmaz ve herkesin kollamak zorunda olduğu bir kurum olduğunu bu cenaze töreni gösterir.

V. MEHMED REŞAD / Hazin Sona Doğru

Bizim tarihimizde pek tanınmayan sevimli ihtiyar, II. Meşrutiyet'in kabuğuna çekilen hükümdarı, Sultan V. Mehmed Reşad; dokuz yıl Osmanlı tahtında kaldı. Daha çok Avrupalı meşruti bir hükümdar, bunların içinde de idareye en uzak ve sembolik yetkili birisi olarak değerlendirilmelidir. Kendinden önceki kudretli hakanın karaltısı altında bir güçlü kişilik çizemeyeceği gibi; İttihat Terakki ricalinin devlet hayatındaki tecrübesizliği fakat hakana karşı tahfif edici nazar ve komiteci tavırları onu zor bir yola sokmuştur. Harbin sıkıntılarını gören ve paylaşmak zorunda kalan bir hükümdardır. Her şeyden önemlisi yaşlı ve hasta bir padişah olarak tahta çıkmıştır. Cülus töreni ecdadı gibi Topkapı'da Babüs'saade önündeki altın tahtta değil, Harbiye Nezareti'nde oldu. Bu da bir ananesizlik ve hatta bir skandaldı (Daha önce V. Murad için benzer tören söz konusuydu). V. Mehmed saltanatına tatsız bir şekilde başlamıştı. Üniversal Roma İmparatorluklarının sonuncusu olan Osmanlı İmparatorluğu bu dönemi ve son imparator kişiliğini II. Abdülhamid'le kapatmıştır. Demokratik olmayan bir ortamda V. Mehmed Reşad son meşruti imparator olarak saltanatın yıkımına hazırlanmaktadır. Padişah tahta geçtikten sonra imparatorluk Rumeli'de Balkan Harbi faciasını

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

yaşayacaktır. Edirne dahil Bulgarların elinden kurtarılarak zorla elde kalacaktır. Akdeniz adaları elden çıkacaktır ve Trablusgarp Savaşı'yla Afrika'daki hakimiyet sona erecektir. V. Mehmed Reşad bu faciaları yaşayan ve darbeyi atlatamayan bir Türk milletinin başındadır ve Birinci Büyük Harb'e girerken kimse ne ona ne de diğer devlet organlarına danışmıştır. Ondan halife olarak istenen "sancak-ı şerif"in açılması ve Müslümanları "cihada" davettir. Buna rağmen Müslümanların çoğu sancak altına gelmemişti. Bu sükut-u hayali de yine milletle beraber yaşayacaktır. Vakıa karşı tarafta savaşan Müslüman koloni asker sayısını da bazıları gibi abartmamak gerekir. Ama vatanın savunulduğu Çanakkale'de, Kafkas'ta o da herkes gibi vatanseverlik duygusuna ve millet şuuruna ulaşan bir toplumun mensubu ve devlet başkanı olmakla gurur duyacaktır. Muhtemelen kendi üslûbuna taşımamakla beraber, Çanakkale'deki askerler için kaleme alınan şiire bu nedenle imza atmıştır. Tabii yıkımı ve Arabistan'daki çöküntüyü de gözlemiştir ve buna kalbi dayanmamıştır. Küçük biraderi VI. Mehmed Vahideddin uçaklarla bombalanan bir payitahtta kılıç kuşanmıştır. İngilizler bu törenin hatırına o gün bombardımanı kesmiştir. Hakan da bunu öngörmüş ve Almanları protesto eder ve İngilizlere bir sempati ifade edercesine "Bugün bombardımanı keseceklerdir" demişti.

Cihan Harbi'nin prova mekânlarından biri Osmanlı memaliki, hatta Türk anavatanıydı. Dönemin politik çekişmeleri ihanete kadar uzanabilirdi, nitekim uzandı da. Devlet teşkilatı modernleşiyordu ama partizanlık, usulsüzlük, anane düşmanlığıyla birlikte yapılıyordu. II. Meşrutiyet bir darbeci aşırılığıyla başladı. Sorgusuz sualsiz paşaların rütbeleri indiriliyor, bazı subaylar kadro dışı bırakılıyordu. Alaylı diye diplomasızların yanında bazı tecrübeli olağanüstü kabiliyette eski komutanlar da atılıyordu. Unutmayalım, Yunan muharebelerinin şehidi Abdülezel Paşamız da alaylı takımındandı. Ama bazı eğitimli ve tecrübeliler de erken terfi etti ve iltimaslı diye tenzil-i rütbeye uğradı. Gülünç ve hazin olan taraf; zabitler iyi yetiştiğinden, Cevat Paşa gibi rütbe indirimine uğrayan bazısı yeniden paşa olacak ve tensikata uğrayanlar Cihan Harbi felaketinde yeniden hizmete çağrılacaktı. Bütün bu ortamda padişah hiçbir şeye müdahale etmedi, edemedi. Oysa bu aşırı infiradcılık ve çekinme meşruti rejimle bağdaşmazdı. Her şeyi idare eden büyük biraderin devrinden

14:17 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

sonra; saraya gelen kararnameyi imzalamak için telaşla sofradan kalkıp yazı masasına koşuşan küçük biraderin padişahlığı devrine gelinmişti. Küçük birader II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki son veliahtlık yılında dahi olmayacak şeylere alkış tutmuştu. Niyazi Bey'in hürriyet geyiğini çoluk çocuk ve işsiz takımıyla gidip ziyaret eden veliahd-ı saltanatı, Sultan II. Abdülhamid hayli hüzünle istihza etmiş olmalıdır. Bu kadar itaatkâr karakter ve tavra rağmen; İttihatçılar onunla "bunak" diye istihza ettiler, oysaki değildi. Cahil diye tanıttılar; neleri bildiğinin farkına bile varamadılar. Halk onu sevdi ama bu saygıdan çok, sevimli ihtiyara, dindar padişaha duyulan sade bir sevgiydi. Osmanlı padişahı gibi cihanşümul imparator tipi bu milletin ufuklarından silinmiş, tarihe gömülmüştü, ama saltanata bağlılık devam ediyordu.

Padişah Haziran 1911'de Rumeli seyahatine başladı. Ayaklanan Arnavutluk, padişahı sıcak bir muhabbet ve hürmetle karşıladı. Meşrutiyet sarhoşluğu çabuk geçti: Kompartımanlar halinde üniversal bir imparatorluğu teşkil eden Osmanlı milletlerinin vatandaşlık toplumunu meydana getirmesi mümkün değildi. Aslında hiçbir yerde hiçbir toplum böyle ortak bir ideal ve kimlik etrafında toplanamazdı ve toplanmamıştır. Mesela 29 Eylül 1911'de İtalya, Trablusgarp'a ve Bingazi'ye saldırdı. Donanmalarını durduracak bir donanmamız yoktu ama kıyıdan içeri bir adım atamadılar. Libya halkının genç fakat harp sanatını bilir subaylar öncülüğünde (Fethi, Enver, Mustafa Kemal beyler) bu saldırıyı durdurduğu anlaşılıyor. Gerçekte İtalya da 1930'lara kadar Libya'ya rahatça yerleşemedi. 1912'de Rodos'u İtalya rahatça işgal etti. 15 Ekim 1912'de Uşi Andlaşması ile İtalya Trablusgarp'ı (Libya) aldı, adaları ise terk etmedi; başlayan Balkan Harbi bu boşalma projesini geciktirdi ve Oniki Adalar bir daha yurda dönemedi.

II. Meşrutiyet, en tecrübeli devlet adamlarıyla en yeteneksiz ve bihaber adamların bir masa etrafında çalıştığı değil, çatıştığı devirdir. Devrin sadrazamlarından Hakkı Paşa idare hukuku profesörüdür. 3 Temmuz 1910 tarihli "Kiliseler Kanunu" ile adeta ittifakı mümkün olmayan Balkan halklarının ilk ve son defa bir araya gelmelerine sebep olundu denebilir.

Diğer bir deyişle, II. Abdülhamid'in "divide et impere" ile sürekli birbirine düşürdüğü Balkan devletçikleri karşı karşıya değil bir araya geldiler. Trablusgarb'ta olduğu gibi

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

burada da ayrılık vardı. Balkanlar'dan tecrübeli birlikler çekilmişti. Hariciye nazırının Balkanlıların son politikalarını izlemediği, Meclis görüşmelerinden anlaşılıyor. Bütün bu işlemleri V. Mehmet Reşad önlemek, itiraz etmek durumunda değildi. 1909'un feci hal' olayı onu ihtiyata sevk ediyordu. Balkan Savaşı'nda Mahmut Şevket Paşa, komuta etmesi gereken mevkii beğenmeyerek reddetti, Selanik Kolordu Komutanı Tahsin Paşa şehri silah atmadan teslim etti. Orduda halaskaran ve İttihatçı kavgası vardı. Bununla beraber İşkodra Komutanı Rıza Paşa, Yanya Komutanı Esat Paşa ve Edirne Komutanı Şükrü Paşa gibileri, eski bir ordunun kahraman ve bilgili komutanları olduklarını göstererek bu faciada yüz ağarttılar.

Balkan bozgunu altı ay içinde Rumeli'deki anavatanın kaybı demektir; etkileri şu ana kadar bu bölgede devam etmektedir. Rumeli'nin kaybı, etkisini azınlık Türk sorunu ile baş başa kalan ve bunu çözemeyen Balkan devletleri sayesinde sürdürüyor. Rumeli'deki vatanın kaybı Türkçülük, İslamcılık yanında, kabahati İslami gericilikte (!) arayan ideoloji ve görüşleri de ortaya çıkardı. Millet tarihine ve kendine güvenini kaybetti ve kimlik bunalımı başladı. Balkan Savaşı'nda eski imparatorluk, yeni acemi bir devlet gibi sendeledi, garip politikalar izleniyordu. Babıali baskınıyla diktatörya dönemi de başladı, daha doğrusu yoğunlaştı.

Mahmut Şevket Paşa yeni dönemin sadrazamı ve harbiye nazırıydı. Hatıratı Yılmaz Öztuna tarafından yayımlanmıştır. Açıkça görülüyor ki, İttihad ve Terakki'nin entrikalarından o da şikayet ediyordu. Daha fecisi, paşaya yapılacak suikastı İstanbul muhafızı (Cemal Paşa) duymuştu, biliyordu, fakat ses çıkarmadı. Sokullu Mehmed Paşa'dan sonra bir sadrazam suikastla siyasi arenadan kaldırıldı. Bu suikast, İttihatçılara yeni idamların yapılması ve masumların cezalandırılması ve sürgünü için vesile oldu. Meşum Cihan Savaşı'na girildi, meleksîma padişahın bundan haberi olmadı. Sultan Reşad adı, yapılan istikraz ve mevcut altın stokunun meskûkâta çevrilmesinden dolayı bugüne kadar en çok yaşayan isim olmuştur. Her okul, alınan zırhlı, Balkan göçmenlerinin yerleştiği köyler Reşadiye adını taşıyordu. Vakarını zedeledikleri sevimli padişahın adını bu şekilde şereflendiriyorlardı. Klasik devirde Osmanlı sadrazamının yalan söylemesi siyaset cezasının gereğiydi. Oysa meşruti devlette dahi olmayacak bir işlemi, padişahtan bazı umuru gizleme emrini bizzat

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Mahmud Şevket Paşa vermiştir. Bu bir skandaldı. Ama 11 Haziran 1913 suikastının arkasında İngiltere olduğu anlaşılmıştır; "İtiraf etmeli ki Mahmud Şevket Paşa sadarette kalsa I. Cihan Savaşı'na bir gecelik kararla girmezdik ve Araplarla da daha çatışmasız bir politika güdülebilirdi" hükmüne katılıyoruz. (Öztuna, cilt 1, s. 646). Bu dönemde bürokrasi modernleştirildi. Eğitim yaygınlaştı, bunlar da olumlu gelişmelerdir.

Sultan II. Abdülhamid Türkçü ağırlıklı bir İslamcı politika gütmüştü. Bu politika Cava'da, Hind'de ve Rusya'da olduğundan güçlü görünüyordu. Sultan V. Mehmed Reşad'ın böyle bir politikayı yönetecek gücü yoktu. İttihatçılar onun adına Türkçü bir politika güttüler. Padişahın babacan siması koloni Müslümanlarına huzur ve ümit verdi. Felaketli harpler milletin birlik bilincini, Türklüğü biledi. Dahilde ananeyi yıkan İttihatçılar, hariçte Türklük şuurunu artırdı, bu vesileyle padişahın ismi de yüceldi. İttihad ve Terakki'nin Türkçülüğü, beceriksizlikleri ve öngörülen ittihad-ı anasır (çeşitli hakların birliği) politikasının iflası kısmen bizim hatamızdır, kısmen de Türkiye'yi bölmek isteyen güçlerin çıkardıkları savaşta artmıştır. I. Cihan Savaşı'nda cephelerde şehit düşen ordu herkesin alındığı, asker olduğu bir kurumdur. 1920-22'de ise anavatanını savunan Anadolu ve Rumeli'nin Türkleri olmuştur.

Sultan Reşad gençliğinde sarışın, yakışıklı bir şehzadeydi. Yaşlandıkça kilo aldı. Müzmin hastalıkları arttı. Bacakları kısaydı, zor yürür oldu. Avrupa'dan hekim getirilerek tedavi ettiriliyordu. İttihad ve Terakki sultasından utanacak şekilde çekindi. O yıl İttihadçılar, Damat Salih Paşa'yı Mahmud Şevket Paşa davasında suikast cürmü ile itham ettiler. Onu kurtarmaya cesaret edemedi ve yeğeninin bedduasını aldı. Dokuz yıl iki aylık saltanatında babası Abdülmecid Han hiç idam cezası tasdik etmediği halde, o istemediği idam cezalarını tasdik etti. Devrinde harp sıkıntıyla devam ederken, kendisinden biraz önce vefat eden II. Abdülhamid Han'ın cenazesini uğurlayan halk; bilhassa kadınlar "Hepimizi doyurup gönendiren padişahımız, bizi bırakıp nereye gidiyorsun!" diye feryatlarla uğurladılar. İttihatçılar son zamanlarda hakan-ı sabıkı karalamaktan vazgeçtiler, hatta Beylerbeyi Sarayı'nda dış politika müşaveresine gittikleri biliniyor. Hiçbiri tahttaki padişaha hiçbir şey sormazdı oysa...

Beş vakit namaz ve ibadetindeydi. Haremde ağalarının saray protokolündeki

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

derecesini düşürdü; saraya ait hatıratın anlaşılan o ki Harem halkının eğitimine de önem veriyordu. Tasarrufa riayet ederdi. Rumeli gezisinden önce veliaht dairesinin tefriş ve tamirat talebini, "Paramız yok şimdi" diye reddetmişti. Harp içinde saraylılar bulgur pilavıyla doyardı; şikayet etse de buna riayet ederdi. Ama ülkede harp zenginlerinin vurgunu bu görünümle tezat teşkil ediyordu. Ananeye riayet ederdi. Ali Fuat Bey (Türkgeldi), Damat Enver Paşa ile yediği yemekten sonra, "Şu Enver Paşa dediklerine bakın, bamya ile su içti" diye istihza ettiğini kaydeder.

Sultan Mehmed Reşad Han'ın cahil olduğu propagandası yayılmıştır. Değildir. Güzel hattı vardı. Bohepal maharanası kendisini ziyaret ettiğinde onunla Farsça konuşmuştur. Ömür boyu Farsça metinleri okumuş, Mesnevi üstatlarını dinlemiş, ama güzel dili ilk defa bu şekilde kullanmak nasip olmuştu. 4 Temmuz 1917'de bozgunu görüyordu. Ama feci sonuç henüz ortada yoktu, görmeden bu dünyadan ayrıldı. Eyüp'te (bu beldedeki tek padişah türbesidir) daha önce türbesi yapılmıştı. Vasiyeti gereği yanına bir ilkokul yapıldı ve Zenbilli Ali Efendi'nin Zeyrek'teki türbesi gibi o da çocuk sesleri arasında son uykusunu uyuyor.

GRİGORİ RASPUTİN / Rusya'nın Ölümü

30 Aralık 1916'da Çar ailesinin yani Romanovların damadı Prens Feliks Yusupov sarayın gözdesi Keşiş Rasputin'i öldürdü. Sibiryalı keşiş St. Petersburg'un büyüye, spiritizmaya düşkün yüksek çevrelerinde çoktan "kutsal adam" diye niteleniyordu. Taraftarları vardı, adeta kendilerini ona adamışlardı. Rasputin'in olağanüstü gücüne Çariçe Aleksandra'nın kendisi de inanıyordu ve son çarı bu konuda ikna etmişti. Petersburg'un yüksek çevrelerinde Rasputin bir azize yaraşmayacak, keyifli bir hayat sürüyordu. Devamlı kadınların ortasındaydı, içiyordu. Sarayla ve hükümetle iyi geçinmek isteyenler, daha doğrusu hükümette ve iktidarda kalabilmek niyetinde olanlar onunla çatışmaya giremiyorlardı. "Dokunulmaz nedir?" diye sorsanız cevabı "Rasputin"di.

Rasputin cahildi ama Rusya'daki çoğu insandan daha kuvvetli sezgileri vardı. Savaşı istemeyen nadir takımdandı. Nitekim silahsız ve donanımsız ordular harbe gitti, çok kısa zamanda da felaketin ne kadar yakın olduğu anlaşıldı. Tannenberg

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

bataklıklarında Hindenburg'un komutasındaki Almanlar kolay bir zafer kazandılar, fakat bu kesin zafer değildi. İki yıl sonra 1916 kışında Rusya açlık yokluk içinde hâlâ düşmanla savaşıyordu.

Hemofili Hastalığı Getirdi

Bazıları yenilginin suçlusu olarak da bu çılgın ve mürteşi papazı gördüler. Rasputin aynı zamanda Feliks Yusupov ve arkadaşları için de acilen yok edilmesi gereken bir düşmandı. Bu sebeple 30 Aralık gecesi onu Yusupov'un sarayına davet ettiler, baş düşmanı Rasputin'in samimi dostu görünümündeydi. Önce zehirlemeyi denediler. Çılgın Roma İmparatoru Neron da annesi Agrippina'yı zehirlemeyi denemişti. Ama Agrippina da Rasputin de zehire çok dayanıklı çıktılar. Bunun üzerine keşişi düpedüz tabancayla ortadan kaldırmayı denediler; kurşuna da dayanıklıydı, dayakla halledildiği sanılarak bir çuvala tıkıldı ve Neva Nehri'ne atıldı, günler sonra cesedi bulunduğunda boğularak öldüğü anlaşıldı.

Çariçe babasının mensup olduğu Hesse-Darmstadt hanedanı üzerinden hemofili hastalığı getirmişti. Romanovlar hanedanı bu hastalığı önlemek için Çar Nikola ile evliliğine niye mani olamadılar, bu hâlâ tartışılıyor. Evliliğin sağlık bakımından bazı sorunlar yaratacağı galiba hissediliyormuş ama III. Aleksandr veliahdı bu evlilikten niçin men etmedi bilinemez. Her halükarda birbirini delice seven ve dört kızlarıyla birlikte çok mutlu bir aile olan son çarın ve çariçenin birliği, veliahdın hastalığı ile tatsız bir döneme girdi. Şehirdeki kışlık saraydan (bugünkü Ermitaj Müzesi) civardaki Peterhof'a kaçarcasına çekildiler.

Hiç Kimse Çarı Sevmiyordu

1905 İhtilali'nden beri çalkantı içindeki Rusya, çarı sevmiyordu. Bolşevik ve Menşeviklerin sevmeyeceği açık, liberaller ise onu sadece yetersiz değil, geri ve ahmak buluyorlardı. Çar ve çariçeyi hâlâ baba ve anne diye bilen milyonlarca köylünün dışında sefil işçi takımı da ondan soğumuştu.

Bizzat İsmailiye cemaatinin reisi Ağa Han bile Rus işçi sınıfının hayat şartlarını Hindistan'daki sefil işçilerden daha kötü buluyordu. Gerekçesi çok açıktır; "Berikiler

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

hiç değilse havasız fabrika ve yatakhanelerinden dışarı çıkıp temiz hava alabiliyorlar, keskin soğukta bu da pek mümkün değil" diyordu. Işin garibi Slavyanofiller ve hatta muhafazakar güçler bile çarlarını ve Alman asıllı çariçeyi yetersiz görmeye başladılar.

Başta Yahudiler olmak üzere mahkum milletler de monarşiyi sevmiyordu. Çara en bağlı olan unsurun belki de Rusya'nın Müslüman halkları olduğunu söylersek durumun vahameti anlaşılabilir. Savaşın sıkıntıları içinde zavallı çariçenin Rasputin'in metresi olduğu bile dedikodu halinde etrafta dolaşıyordu. Oysa çariçenin oğlunun hastalığından dolayı bedbaht ve olağanüstü kuvvetlerden medet uman bir çaresiz olmaktan başka kusuru yoktu.

Öldürüleceği Günü ve Katilleri Biliyor muydu?

Çar ise askercilik oynuyordu, payitahta oturup cephe gerisini düzene koyacağı yerde, cephede hiç anlamadığı başkumandanlık rolünü oynuyordu. Harp eden devletlerin hiçbiri, bu savaşa girerlerken cephe gerisindeki halkın düşeceği durumu göz önüne getirememişti.

Feliks Yusupov, Rusya'nın en ilginç kişiliklerinden biriydi. 1552'de Kazan Hanlığı IV. Ivan (Korkunç Ivan) tarafından alınınca din değiştirerek Rus soyluları arasına katılan Altın Ordu-Tatar soylularından olan bir aileden geliyordu. Diğer soylu üyelerin aksine sınırsız topraklarının geliriyle yetinmeyip sanayiye de el atan tek Rus prensiydi. Bu konuda Kazan Tatar soylularının kabiliyetini miras edinmiş gibiydiler. Yusupovlar çok zengindi. St. Petersburg'un en ilginç saraylarından biri onlarındı. Üstelik Feliks, Çar Nikola'nın yeğeni ile evlenince aile Romanovlarla akraba oldu. Rusya haddi olmayan bir açgözlülükle hazırlıksız girdiği harbin bedelini iki ihtilalle ödedi. Her şey altüst oldu.

Rasputin efsanesi ise halen yaşıyor. Geçtiğimiz iki yılda onun hakkında batıda ve Rusya'da yapılan neşriyat küçümsenmeyecek miktarda, hatta birkaçı bayağı ciddi belgesel araştırmalara dayanıyor. Keşişin öleceği günü ve katillerini önceden bildiği hep söyleniyordu. Bu mealde yazdığı mektuplar da neşriyatın içinde yer alıyor. St. Petersburg yüksek cemiyeti ve politikacılar ile olan ilişkileri ise devamlı abartılı yorumlara konu oluyor. Ona kalsa Rusya barış içinde yaşayacak ve ondan

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

yararlanabilecekti.

"Keşiş öldürülmese ihtilal dahi önlenebilecekti" sözünü hayatım boyu bazı ihtiyar mültecilerden duydum. "Öyle olsaydı, böyle bitseydi" ile tarih yapılmayacağı açık ama Rasputin Rusya tarihinin halen en ilginç portrelerinden biri olarak yerini muhafaza ediyor. Onun ölümünden tam altı yıl sonra, 31 Aralık 1922'de, iç harbi kazanan Bolşeviklerce Sovyetler Birliği resmen ilan edildi.

II. BÖLÜM / TÜRKİYE'DEN PORTRELER

KAZIM KARABEKİR / Aydın Bir Subay, Parlak Bir Komutan

Mehmed Emin Paşa'nın oğludur. Başarılı bir Harb Okulu ve kurmay eğitimi almıştır. Mustafa Kemal Paşa ile aynı kuşaktandır. İsmet Paşa ile erkenden arkadaş olduğu halde Mustafa Kemal Paşa'yı uzaktan tanımış fakat kendisine hayranlık ve bağlılığını mütareke döneminde bildirmiştir.

Kazım Karabekir Paşa, herkesçe malum, Kurtuluş Savaşımızı başlatan Mustafa Kemal Paşa'nın baş destekçisidir. Doğuda komutası elinde olan 15. Kolordu gerek teçhizatı gerekse o zaman için kayda değer olan silah sayısı ve terhis edilmeyen efradıyla tam teşekküllü bir kuvvetti. Üstelik doğu cephesindeki karışıklıkları yatıştıran ve sınırlarımızı tespit eden antlaşmaları bu kuvvetin zaferleri sağlamıştır. İstanbul hükümetinin emirlerine rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın emrine giren Karabekir Paşa, II. Meşrutiyet devrinde gençleştirilen ordudaki genç komutanların içinde, bildiği lisanlar, tarih, coğrafya bilgisi ve musikideki ustalığı ile en göze çarpan aydın bir subaydır.

Parlak komutanlığının yanında Türk çocuklarına onların eğitimi için bıraktığı sayısız şarkı, okul tiyatrosu eserleri, şiirler, askerî edebiyatımızın en önemli eserleri arasında yer alan "İstiklal Harbimiz", "Hayatım", siyasi tarihimizin önemli eseri olan "İttihad ve Terakki" ve "I. Cihan Harbi'ne Nasıl Girdik?" gibi eserlerin herkes tarafından okunması gerekir.

En önemli hizmetlerinden biri uzun süren harplerin yetim bıraktığı 6 bin çocuğu okullarda yetiştirmesi ve hatta zamanın ortalamasının üstünde nitelikli bir eğitim

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

verdirmesi olmuştur. Komutanlığının yanında bu üstün hizmetlerini yerli yabancı herkes takdir etmiştir.

Devrimler, devrimi bizzar gerçekleştirenlerin bir arada yürümesini her zaman güçleştirir. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka deneyiminden sonra Kazım Karabekir Paşa siyasi hayatın dışına itilmiştir. Şurası bir gerçektir, eserleri üzerinde kısmen yasaklama ve sansür de uygulanmıştır. 1926 İzmir Suikastı davasında bazı kimseler tarafından iftira ile sanık olarak yargılanmıştır. Burada gerek orduda kendisini takdir edenlerin ve gerekse yakın arkadaşı İsmet Paşa'nın desteği açıktır ve nitekim de davada aklanmıştır.

1939 yılında İsmet İnönü tarafından İstanbul milletvekilliğine seçtirtildi. 1946-48 döneminde Demokrat Parti hareketine katılmadığı gibi CHP grubu tarafından TBMM Başkanlığına aday gösterildi ve 27 Ocak 1948'deki ölümüne kadar bu makamda kaldı. Bir bakıma; TBMM'nin ilk reisi olan silah arkadaşı Mustafa Kemal Atatürk'ün halefi oldu. Zaten onun ardından İstiklal Savaşı'nın diğer komutanı olan Ali Fuat Cebesoy da kısa bir müddet TBMM Başkanlığı yaptı.

Mustafa Kemal Atatürk ile Karabekir Paşa arasında siyasi görüş ayrılıkları elbette ki söz konusuydu. Ama şunu unutmayalım idealist ve idealleri için can vermeye hazır insanların arasında fikir ayrılıkları her zaman olur. Bizlere düşen tarih çizgisinin bu büyük adamlarını ihtiramla anmaktır.

MEHMET AKİF ERSOY / Millî Şairimiz

Türkiye Büyük Millet Meclisi 12 Mart 1921 tarihli oturumunda, Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nı "Millî şiir" olarak kabul etti. İstiklal Marşı dünyadaki millî marşların ekserisinin aksine, sade bir üsluptan ve slogan halindeki deyişlerden çok dantel üsluplu bir felsefeyi aksettirir. Heyecan verir ama daha çok da düşündürür. Şair eserini beste için ortaya koymamıştı, nitekim seneler sonra bestelenebildi. Güfte ile beste arasındaki bu zor uyumdan ötürü halkımızın onu hâlâ düzgün biçimde terennüm edemediği bir sır değildir. Galiba zor da olsa onu terennüm etmeyi öğrenmeliyiz. Senelerdir tartışılıyor; buna rağmen sağcı, solcu ekseriyet onu

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

değiştirmeye niyetli değil.

Şiirin anlamı büyüktür. İçindeki canhıraş Şark-Garp çatışması modern Türkiye'nin dramını aksettirir. 15'inci asırda Fatih Sultan Mehmed Han'ın temsil ettiği, rahat entelektüellik, kompleksiz Doğu-Batı sentezini 20'nci asrın başındaki Türklerin taşıması mümkün değildir. Her şeyimiz bugünkünden kat kat gerideydi; o günün Avrupası da bugünküyle mukayese edilemeyecek kadar yüksek bir yerdeydi. Bizim dönemimizin aydınının durumu; ıstıraplar, ikirciklenmeler içindeki Mehmet Akif asrının Türkü'ne göre çok daha umutlu ve atılgan bir noktadadır ama toplumsal bilinç, ulusal sorumluluk açısından çok daha beter bir gençliğimiz vardır.

96İnsanlar şiir okumuyor. Oysaki şiir okunmalı ve düşünülmeli; ancak o zaman Mehmet Akif gibi şairlerimiz olacak. Tabii bunlar dünkü Mehmet Akif gibi olmayacak. Benim dediğim değişen Türkiye'nin anlaşılması. Zamanını ve zeminini anlamayan bir aydın sınıf önderlik yapamaz. Türkiye'nin 20'nci yüzyılda toplumumuzu etkileyen büyük şair ve düşünürleri birbirini takdir ederdi. Nazım Hikmet, "Akif büyük adam, inanmış adam" derdi. Keza Süleyman Nazif, Akif hayranıydı.

Mehmet Akif'in şiirlerini herkes çok farklı biçimde yorumlar. Hatta birkaç manzumesi dışında iyi şair değil diyenleri de duydum. Tabii yanlış; aksine Mehmet Akif çok yetenekli bir şairdir. Sadece Türk şiirini değil İran şiirini de çok iyi bilirdi. Bir şairin müzikal kulağını ne mertebeye yükselteceğinin iyi bir örneğiydi. "Acem Şahı"na başlıklı olup; İran Meşrutiyet hareketini kanla bastıran İran şahını ve yöneticileri yerdiği şiirde bu nitelik görülür.

TBMM'nin ilk devre genç katiplerinden ve edebiyat muhitinin üstadı Akif'in dostu merhum Mahir İz Hoca'nın hatıratında da görüyoruz; Ankara'nın uzun kış gecelerinde herkes Mehmet Akif'in sohbet ve derslerine heves ve iştiyakla devam edermiş. Taceddin Dergahı'nda oturduğu bir odasına gelen mebuslar ve genç bürokratlara Akif, İran şiirini; Sadi, Hafız ve Firdevsî'yi beyit beyit okuyup şerh edermiş. İran şiirine olan derin vukufuna rağmen bu bitmeyen idman ve tekrarlama, beşeriyetin o büyük anıtına olan sonsuz sevgisinden kaynaklanıyordu.

Mehmet Akif'in TBMM'de pek aktif bir üye olduğunu sanmıyoruz. Mete Tunçay'ın

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Meclis zabıtlarından yaptığı tespite göre hemen hemen hiç söz almamıştır. Sadece katibin kanun başlığını memurin (memurlar) olarak değil de memureyn (iki memur) diye okumasını tashih etmiş; "Evladım memurindir, memureyn olsa fıstık üzümle besleriz" demiş. Zamanın ünlü hatibi Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) kürsüde defalarca alkışlarla okuduğu ünlü şiirini bile kendisi okumamıştır ama işgal İstanbulu'ndan Ankara'nın mücadeleci havasına sığınmış ve milletvekili olarak Anadolu'da halkı heyecana getirecek konuşmalar yaparak, camilerde hutbeleri dinleyip müdahalelerde bulunarak şehir şehir dolaşmıştır. Mehmet Akif inancın verdiği enerjiyle fakir yaşayan ama zengin bir manevi miras bırakan bir neslin önderidir. Marş sayesinde hak ettiği 500 lira mükafatı almamıştır, borç para ile gezmiştir. Türkiye'nin 20'nci yüzyıl başı böyle insanlarla doludur.

Kültürlü milletler edebiyat ve tarihi sadece uzmanlara bırakmaz; yöneticiler, askerler, hekimler, hocalarca bu gibi büyük adamları ve onların mirasını bilirler ve haklarında söyleyecekleri vardır. Toplumsal bilincin eridiği, insanların televizyon karşısında kurudukları, gençlerin "Nereye olursa olsun" diyerek kaçtıkları bu ülkede Mehmet Akif'lere muhtacız.

OSMAN ERTUĞRUL EFENDİ / Prenslik Şahsi Meziyetiydi

18 Ağustos 1912'de doğdu; hal' edilmiş ve menfadaki Sultan II. Abdülhamid'in torunuydu. Dede Selanik'teydi; babası sabık hakanın en sevgili küçük şehzadesi Burhaneddin Efendi'ydi, annesi ise Aliye Hanım... Bir müddet sonra Balkan Harbi patlak verdi, padişah Selanik'ten İstanbul'a getirildi. Küçük şehzade Osman Ertuğrul Efendi, Sultan Abdülhamid'den beri çok sevilen kuruluş devri büyüklerinin ismini almıştır.

Öldüğü gün 17 yıldır Osmanlı şehzadeleri (imparatorluk prensi unvanıdır) ve Osmanlı sultanlarından (imparatorluk prensesi karşılığıdır) oluşan hanedanın reisiydi. Kendisinden önceki hanedan reisi de Orhan Efendi'ydi, bu şehzade Nice'te fakir bir hayat sürmüştür.

Osmanlı hanedanının mensupları birçok Avrupa, hele bugünkü Ortadoğu

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

hanedanlarının aksine dış bankalarda mevduatı olmayan, çıkarken kendilerine verilen cüzi harcırah ve mücevheratını da tecrübesizce dış ülkelerde harcayan, çok sıkıntılı hayat süren kimselerdir. Bununla birlikte devlet aleyhinde siyasi hareketlere karışmadıkları, cemiyet kurmadıkları kesindir. Birtakım düzmece Osmanlı prens ve prensesliği taslayanlara karşı şahsi hukuklarını korumak için bir "Osmanlı hanedan cemiyeti"ni meydana getirdiler ki, bunun başkanı ailenin en kıdemli şehzadesidir ve bu kişiye hanedan reisi denilir. Osmanlıların yurtdışında ailenin ve Türk devlet ve milletinin yüzünü kızartacak bir hayat tarzı sürmedikleri açıktır. Sürgündeki Halife Abdülmecid'den beri aile reisleri bu konuda şiddetli bir denetim kurmuşlardır. Az sayıdaki üye, dışarıda kurdukları iş veya başarılı şirket yöneticiliği ile ufak servetler yapabilmiştir.

Merhum Osman Ertuğrul Efendi (şehzadeler bu unvanı kullanırdı) II. Meşrutiyet yıllarında yeni siyasi ortama uyum sağlayamayan babası Mehmed Burhaneddin Efendi memleketi terk ettiği için Viyana'da büyümüş, Theresianum'da okumuş, ardından (ömür boyu hiçbir devletin memur ve diplomatı olmadığı halde) Paris'te seçkin bir kurum olan Siyasal Bilimler Okulu'nu bitirmiş; her şeye rağmen Türkçesi mükemmel ve tabii üç Avrupa dilini de en zengin biçimde kullanan nadir Türk aydınlarındandı.

Keskin bir nüktedandı. Ciddi bir yüz ifadesi ile insanları kırıp geçirecek ve aslında iğneleyecek keskin bir mizahî üslûba sahipti. Bilgiliydi. Çok görmüş geçirmişti. Güney Amerika'da madencilik yapmıştı. Ama mütevazıydı. Sevimliydi, bu yakışıklılık ve derin bilgiye rağmen ne küstahtı ne de mağrur... Prensliği doğuştan gelen hukukun ötesinde şahsi meziyetlerindendi.

Şehzade Türk vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra başka hiçbir ülkenin pasaportunu kabul etmedi, galiba tek istisna Arnavutluk kralının verdiği vatandaşlıktı. II. Harp'ten sonra bunu da yitirdi. Kendinin düzenlediği ve noter tasdikli bir belge ile dünyayı gezmekteydi. Nihayet birkaç yıl önce Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti pasaportunu ve kimliğini kendisine verdi.

Cumhuriyete sadıktı ve bunu açıkça beyan etmiştir; "Bizim aile için büyük zorluklar

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

doğurdu ama Türkiye için hayırlı bir değişimdir" dediği malumdur. Üstelik bunu televizyonda söyledi. Bir diğer nüktesi tarihe geçecek derecededir. "En eski imparatorluk Mısır 2500 yıl sürdü, sonra Roma 1200 yıl, bizimkisi 600 yıl, İngiltere 250 yıl... Süre gittikçe yarılanıyor, bundan sonraki son imparatorluğun ömrü 15 dakika olacak" demiştir.

Bir gün Topkapı Sarayı Müzesi'ni ziyaret ederken, orada mevcut Avusturya TV elemanları kendisinden kısa bir mülakat rica etti. Konuşmaya başladığı zaman ne Habsburg ne Romanov ne de Bourbonların arasında görülen bu zarif ifadeli ve görünümlü prensin hoş Almancası herkesi dondurmuştu; Avusturyalı muhabirlerin gözlerinin dolduğunu gördük.

Vefat ettiğinde cenazesi Sultanahmet Camii'nden kaldırıldı ve Divanyolu'nda Sultan Mahmud Türbesi'nde dedesi Sultan Abdülhamid'in de medfun bulunduğu mahalleye defnedildi. Divanyolu'ndaki türbe bilhassa II. Meşrutiyet yıllarında Rumeli'den nakledilen Şeyh Bedrettin dahil birçok devlet adamı, yazar ve düşünür ve yakın zamanlarda ölen hanedan mensubu sultanların hatta Mısır'dan nakledilen Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin son istirahatgâhıdır. Merhum Şehzade Osman Ertuğrul Efendi'nin eşi, Afgan kralı Emanullah Han ve Kraliçe Süreyya'nın yeğenlerinden ve Abdülfettah Tarzi ile Dr. Pakize Tarzi'nin kızı Zeynep Hanım'dır.

Devirler değişiyor, Osmanlı hanedan defterinde kayıtlı ve saltanat zamanında doğan son şehzade de yaşadığı New York'tan ülkesine döndü ve burada öldü. Saltanat döneminde doğan son mensub Neslişah Sultan'dır. Diğer hanedan üyelerinin hemen hepsi menfada doğmuştur, çok küçük olanları ise ebeveynlerinin yeniden döndükleri Türkiye'de doğuyorlar. Hayat devam ediyor ama çevre değişiyor.

NESLİŞAH SULTAN / Prenseslik Zor Meslek

Osmanlı prenseslerinin isimlerinin sonuna "sultan" unvanı eklenir. Ancak hanedanın erkek üyelerinin, yani padişah ve şehzadelerin kız çocukları bu unvanı alır. Padişah doğuran valide sultanlar da bu unvanla anılmıştır; bir de tarihte Kanuni Sultan Süleyman'ın resmen nikah kıydığı ve bu unvanı verdiği Hürrem... İmparatorluk

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

prensi olan şehzadelerin idam ve siyaseten katl endişesi tabii ki hanedanın sultanları için söz konusu değildi. Ama sultanların hayatı da hiç sanıldığı kadar rahat geçmemiştir. Özellikle son dönem hanedan üyelerinin geçirdiği büyük sıkıntılar malumdur.

1924 yılının 11 Mart gecesi son padişah Sultan Vahdettin'in kızı Sabiha Sultan ile son halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin büyük kızları olan Neslişah Sultan, annesi ve iki kız kardeşiyle Çatalca İstasyonu'ndan Avrupa'ya kalkan ekspresе bindirildiğinde henüz 3 yaşındaydı. Dönüşü olmayan bir pasaportla sürgüne gidiyorlardı. Küçük sultan evini ve oyuncaklarını özlemiş, bir köşede ağlamış, sonra da uykusuna dalmıştı.

Hanedan Defterine Yapılan Son Kayıt Onunki Oldu

Uzun ve renkli bir ömür önündeydi; bu renklerin içinde trajik olaylar, dünya tarihinin ünlü hanedanının üyelerinin Avrupa'daki sıkıntıları, ardından Mısır Hidiv hanedanından taht adayı Prens Abdülmunim ile olan evlilik ve şaşaalı bir hayat gelir. Ama bilhassa Yahya Kemal'in de söylediği gibi "İstanbul'un en iyi Türkçe bilenlerinden anne Sabiha Sultan'ın beslediği yurt özlemi dolayısıyla sultan kız kardeşlere dikkatle öğretilen bir Türkçe, Nice'teki Fransız Lisesi'nden gelen mükemmel Fransızca" ve dahası İngilizce, Almanca ve Mısır'da öğrenilen Arapça...

Neslişah Sultan şaşaanın içinde de zahmet çeken, öğrenen bir hanedan üyesiydi; kendisini tanıyanların tarih bilgisine, edebiyat, coğrafya, nebatat ve mutfak kültürüne olan derin vukufunu hayranlıkla gözledikleri bir aydındı. Politikaya tabii ki ilgi duymuş hatta karışmıştır, nitekim 1952-53 onun Mısır'da Abdülnasır rejimi ile sıkıntılı zamanlar yaşadığı bir dönemdir. 1952'de hanedanın prensesleri (sultanlar) için çıkarılan af üzerine Sabiha Sultan Türkiye'ye döndü, kızları da onu izledi. Neslişah Sultan zaten Abdülmumin'in eşi ve Mısır hanedanının üyesi olduğu için Türkiye'ye daha evvel de girebiliyordu. Kayak, yüzme ve bilhassa binicilikteki mahareti herkesi hayran bırakmıştır. Soğukkanlı bir değerlendirişi vardır ve Türkiye'nin geçirdiği çağdaşlaşmaya herkesten fazla saygı duyduğu çok açıktır. Bu konuda muhtelif davranışları ve hatta demeçleri malumdur.

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Şubat 1921'de doğduğu zaman hanedan defterine ismi "Fatma Neslişah" olarak kaydedildi. 4 Şubat günü Sabiha Sultan ile Ömer Faruk Efendi'nin kızlarının dünyaya geldiği, son padişahın doğum belgesini Babıali'ye göndermesi ve gereğinin yapılmasını emretmesiyle tarihe kaydoldu. Hanedan defterine yapılan son kayıt Neslişah Sultan'ın ismidir. Ondan sonra doğan hanedan üyeleri artık saltanat kalktığından aile içinde kayıtlıdır. Neslişah Sultan'ın doğumu dolayısıyla bir sultana yapılan tebrik ziyaretleri, 121 pare top atılması ve padişah tarafından onun adına darp ettirilen beşi bir yerde ebadında çok az sayıda altın sikke ve de Faruk Nafiz'in (Çamlıbel) Neslişah Sultan'ın doğumu için düştüğü tarihle hanedan üyelerinin resmî tarihi kapandı:

"Cân ü dîlden söyledim Fâruk anın târîhini

Etdi dünyâ ıyd Sultan Neslişâh'ın nâmına"

1921'de Sabiha Sultan'ın Nişantaşı'ndaki konağında dünyaya gelen, sürgüne kadar Dolmabahçe Sarayı'nda yaşayan ve aslında pek de uzun olmayan ama dünyayı enine boyuna tanımayı sağlayan verimli bir eğitimle geçen Nice'teki yıllar, II. Cihan Harbi'nin hemen eşiğinde Mısır'a göç ve iki kız kardeşiyle birlikte Mısır prensleriyle izdivaç... Sultan henüz 18 yaşındadır ve 3 yaşında terk ettiği saray hayatına bu ülkede dönmüştür.

Mısır'daki Askerî Darbeden Sonra Zor Günler Geçirdi

Uzun Mısır yıllarında Kahire yüksek toplumunda hadisesiz yaşayan, Osmanlı hanedan üyesi olduğunu her tavrıyla telkin eden Neslişah Sultan, Mısır'daki askerî darbe üzerine siyasi bakımdan gene zor günler geçirdi; Avrupa ve ardından Türkiye... Herhangi bir aristokratın dahi kolay kabul göremeyeceği sanat çevrelerinde saygı gören bir kişilikti. Wilhelm Furtwangler ve Willy Boskovsky gibi büyük orkestra şefleri onunla görüşmekten zevk alırdı. Bazı kişilikler yaradılışları itibariyle saygı ve hayranlık telkin ederler; bunun sadece iktidar, soy kütüğü, para ve hatta eğitimle bile ilgisi yoktur. Belki bütün bu unsurların bir miktar terkibi ve parlak bir zekanın dengeli ışımasıyla bu sağlanabilir. Basınımızdaki münasebetsizliklerden olacak, kendi köşesinde kalmayı tercih eden Neslişah Sultan'ı bu milletin hassaten gençlerinin

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

tanımasını çok isteriz.

2011'de okurla buluşmasını arzu ettiğimiz, Yakınçağ tarihçiliğimize önemli bir katkı sayılması gereken Murat Bardakçı'nın "Neslişah-Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi" adlı 400 sayfayı aşkın yüzlerce arşiv belgesi ve mektuba, hatırata ve fotoğraflara dayanan kitabı Neslişah Sultan'a bir doğum günü armağanıdır. Sultan Vahdettin dönemini betimleyen "Şahbaba"dan sonra son padişah ve son halifenin torunu Neslişah Sultan'ın hayatı etrafında bir dönemin tarihini ve asıl önemlisi son devirde Osmanlı hanedanını anlatan bu kitabın bir kazanç olduğunu belirtmek gerekir.

İHSAN DOĞRAMACI / Önemli İşler Yapmıştı

3 Nisan 1915'te Osmanlı'nın Musul vilayetinin Erbil şehrinde, Belediye Başkanı Doğramacızade Ali Paşa'nın oğlu olarak dünyaya geldi. Günümüzde tasavvur etmek güç ama o günlerde bir dramı yaşayan nesildendi. İmparatorluğun çocuğu olarak doğdu, birkaç sene sonra yabancı bir işgal altındaki şehirde, bambaşka bir devletin uyruğunu taşıyordu.

Kendi şehrinde aldığı ilkokul eğitimi hiç şüphesiz ki onun yazılı Türkçesinin iyice yerleşmesine yardım etmiştir. Ardından Beyrut'ta Amerikan Koleji'nde ve nihayet İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okudu. Beyrut Koleji kuvvetli bir Amerikan eğitim kurumuydu. Beyrut'un kozmopolit ortamında Fransızcası da gelişti. Ama Arap dünyasının kültür merkezlerinden birinde mükemmel edebî bir Arapça edindi. Doğramacı'nın sık sık Arap politikacıların ve münevverlerin Arapçasını dahi düzelttiği görülürdü.

Yabancı bayrak altında kalan cemaatlerin üyesi bütün gençler gibi eğitime dört elle sarıldığı açıktır ve bu eğitimin de tıp ve mühendislik gibi pratik hizmete yönelik olması lazımdır. İstanbul'dan sonra Ankara Numune Hastanesi'ne geldi ve ardından Amerika'da mesleğine devam etti. Bir dönem Ankara'nın bütün politikacılarının, büyükelçilerin ve üniversite mensuplarının çocuklarına o baktı. İleride kuracağı tıp fakültesinin geniş çevrelerde destek görmesi, onun geniş bir çevre edinmesinden ileri

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

gelir. Nitekim iyi bir hekimdi ve çok takdir topladı.

Bizim çocukluğumuzda bir barakada kurduğu Hacettepe Çocuk Hastanesi en makbul tıp kurumu haline dönüştü. Kısa zamanda buradan Ankara Üniversitesi'ne bağlı ikinci bir tıp fakültesi çıktı. Birkaç yıl sonra ise bu defa "Aynı üniversitede ikinci tıp fakültesi olmaz" dendi. Hacettepe Üniversitesi bu gerekçeyle bağımsız olarak kuruldu.

Bu arada yeni üniversiteyi meydana getirecek bütün bölümler -sosyoloji ve İngiliz filolojisine varıncaya dek- tıp fakültesinin içinde teşekkül etmişti. Rakip kuruluşlardakiler bu becerikliliği (!) tenkit ediyorlardı ama Türkiye'nin yoğun beyin göçü ile ABD'ye ve İngiltere'ye kaptırdığı genç yetenekli tıp bilginleri de tek tek onun tarafından ellerinden tutulup Hacettepe'ye getiriliyorlardı.

İnsanlar haksızlığa uğrayarak veya dışlanarak yurtdışına çıkmıştı; bazıları da maddi sıkıntı çektikleri için yurtdışını seçmişlerdi. Laboratuvar istiyorlardı, kütüphane istiyorlardı. Bir vakıf kurdu, üniversite mensuplarına devlet maaşını aşan ödemelerde bulundu. Kütüphane kurdu, imkan bahşetti. İltifatını kimseden esirgemedi. Hacettepe Üniversitesi'ni kurduktan sonra tıp dışında başka bölümlere de aynı imkânı verdi.

Hiç şüphesiz ki üniversitenin işleyişi, kürsüler arası ilişkiler ve idare ile öğretim üyesi arasındaki yetki bağları yanı başındaki Ankara Üniversitesi'nden de İstanbul'dan da çok farklıydı. Gözü o ikisinde değil, yeni kurulan Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ndeydi. Oradaki işleyiş ona daha cazip geldi ama şurası bir gerçek ODTÜ parlak bir mühendisliğin üniversitesiydi, Hacettepe ise bölge çapında parlayan bir tıp fakültesi ortaya çıkardı.

Başka üniversitelerde de iyi hocalar ve asistanlar vardı. Ama mensuplarının "Hocabey" dedikleri Doğramacı şeker ve yağı birleştirmesini biliyordu. İlk defa üniversite hocalarını bir araya getiren resepsiyonlar, milletvekillerinin sık sık davet edildiği yemekler, uzlaşma ve tanışma ortamı yarattı; kuruluştaki yasal engelleri de aşmaya yardımcı oldu. Denebilir ki halkla ilişkiler mefhumunu Prof. İhsan Doğramacı o tarihteki bodur Türkiye kapitalizminden daha iyi beceriyordu.

Aynı süratle milletlerarası alana el attı; sağlık alanında örgütlenen dünyada Dünya Sağlık Teşkilatı ve UNICEF gibi yerlerde Doğramacı ve başında olduğu Türk heyeti

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

hep birinci sınıf lobada oturuyordu. Seyahatleri için üniversite ve bakanlık formalitesini beklemezdi, gidiş dönüş masraflarını cebinden karşılar ve hatta gerekli danışmanları da yanında götürürdü. Bakanlardan mutlaka randevu alırdı, işte böyle bitmeyen bir enerji ile Hacettepe'yi kurdu.

İkinci eseri Bilkent'i kurmak için YÖK Başkanlığını kullandı derler. Galiba 12 Eylül idaresi üniversitedeki bazı projelerini gerçekleştirmek için İhsan Doğramacı'nın ismine sığınmayı tercih etmiştir. YÖK, Türkiye üniversitelerinde yanlışları ve doğrularıyla hızlı bir kuruluş dönemini temsil eder. Şu da bir gerçek ki kuruluşuyla birçok kişinin de huzuru kaçtı. Huzuru kaçıran en önemli unsur da özlük haklarıydı.

Herkes bir anda karşısına geçti. Turgut Özal hükümeti Doğramacı'nın ısrarının aksine rektör seçimi kuralını geri getirdi. Bu artık YÖK Başkanı ile yeni hükümetin arasındaki uzaklaşmanın ilk belirtisiydi. O gün bir resepsiyonda görüştüğümüzde bu tasarruftan şikayet etti ve YÖK Başkanlığından ayrılacağını söyledi ve ardından o gün istifa etti. Sonraki olaylara bakılırsa bu protestosunda da pek haksız olmadığı görülür. Aslında YÖK, Doğramacı Hoca'yla işleyebilecek bir sistemdi.

Uzun bir ömür yaşadı. Bu uzun ömrü boyunca hafıza ve düşünce melekeleri sağlam kaldı. Yeryüzünün en ilginç insanları ve kurumlarıyla temas kurdu, istediklerini yaptırdı. Geriye Türkiye'de eğitime yön veren önemli bir kurum olarak Hacettepe Üniversitesi ve ilk vakıf üniversitesi olan Bilkent kaldı. Bilkent'in özelliği az öğrenci, çok sayıda hoca, laboratuvarın âlâsı ve Amerikan usulü açık rafla hizmet veren merkezî kütüphane... Bilkent Üniversitesi kütüphanesi ile sadece bu memlekette değil civar ülkelerde de tanınır oldu. Ve asıl önemlisi Bilkent Müzik Okulu, konser salonu ve orkestrası... Doğramacı akademik müziği bu memlekette yerleştirmek için en ısrarlı adımları atmıştır; dağılan Sovyetler Birliği'nin yersiz, işsiz kalan birçok iyi müzisyenini buraya celbetmiştir.

Önemli işler yapanların önemli de hataları olur ama herhalde pek az kavmin eğitim tarihinde bu kadar dinamik ve kurucu bir kişiliğe rastlanır.

SEMİHA BERKSOY / Kuşağının En Yaratıcı Sanatçılarından Biriydi

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İstanbullu olmanın bir imtiyaz olduğu dönemde II. Meşrutiyet yıllarında, bu metropolün Boğaziçi kıyılarındaki Çengelköy'de Semiha Cenab doğdu. Görünüşte mütevazı bir memurun çocuğuydu. Mütevazı memur Ziya Bey'in eşi Fatma Saime Hanım eğitimliydi. Güzel resim yapıyordu. Yetenek irsîdir, nitekim ailenin üyeleri ve yakın akrabaları içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun mareşalleri, geleceğin ünlü tıp profesörü Kemal Cenap (Berksoy) gibileri de vardı.

Osmanlı başkentinde aydınlanma ve rütbe muhakkak servet ve mülkle bağlantılı değildi. I. Cihan Harbi'nin sıkıntıları içinde küçük Semiha annesini bulaşıcı bir hastalıktan dolayı kaybetti. Savaş sırasında İspanyol gribi cephedekinden daha çok kurban almıştır. Sanatçının hayatı boyunca en yaratıcı eserlerine yansıyan yarası işte böyle açıldı. Iztırab ve özlemi olmayan bir sanatçı düşünmek mümkün değildir. Tanıdığımız Semiha Berksoy; savaşlar, imparatorluğun toprak kayıpları, göçler ve felaketlerin getirdiği yıkımlara alışkın bir toplumun insanıydı.

Özlemlerinden ve hedefinden fedakarlık yapmadı ama Boğaz kıyıları onu her zaman kendine çekti. Bu onun kariyerindeki bazı karar ve hareketleri izah eder. Zira Berlin'de Hochschule für Musik'te Richard Strauss'un "Ariadne Auf Naxos"unda başrolü teganni eden genç kızın, Anadolu bozkırının ortasındaki devlet operasına özlemle koşuşunu başka türlü açıklamak mümkün değildir. Daha müreffeh, daha teşkilatlı bir eğitim ve hayat yaşasalar da; dünyadaki başka başkentlerin, 1500 yıllık bir başkentin hayatı ile rekabet etmesi mümkün değildi. O kuşağın Türkleri için hangi dünya görüşüne sahip olurlarsa olsun bu en önemli noktadır.

Semiha'nın tahsili zamanın İstanbulu'nda eğitim gören önemli Türk kızlarının arasında farklılık gösterir. Regüler bir tahsil; tıp, kimya veya edebiyattır. O ise müziğe yönelir. İstanbul Belediye Konservatuvarı'na burslu kabul edilir ve ses hocası Nimet Vahid Hanım'ın öğrencisi olur ama müziğin yanında da zamanın Türk resminin ustalarından Namık İsmail'in atölyesinde tamamen klasik bir resim eğitimi de görür.

Semiha'nın aldığı müzik eğitimi kısa zamanda İstanbul'un operet sahnelerinde başarılı temsillere katılmasıyla sonuçlanır. Opera sahnesindeki kariyeri Atatürk'ün önünde başlar, zamanının bütün entelektüelleri gibi Kemalist Cumhuriyete karşı kendisini

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane

borçlu olarak görmektedir.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

1934'te İran Şahı Türkiye'yi ziyarete gelir. İran Batılılaşma yolunda bazı reformlar yapmakta ve Kemalist Türkiye'yi örnek almaktadır. Bir ay boyu Türkiye'de Şehinşah Rıza Pehlevi'ye her şey gösterilir, kendisi şehir şehir gezdirilir. En önemli gösteri ise ilk Türk operasıdır. Şarkta opera I. Cihan Harbi'nden önce başlamıştır ama bu operada yani "Özsoy"da İran ve Turan'ın müşterek tarihi müzikle vurgulanmaktadır. Adnan Saygun'un bestelediği "Özsoy" operasında Semiha'ya başrol verilir. Bu temsilden sonra Atatürk karar vermiştir; kurulacak Türk operasına kuvvetli sesler lazımdır ve Semiha da bunun için Berlin'e gönderilir.

Genç kızın bir sevdiği vardır; zamanın ünlü solcu şairi Nazım Hikmet... Nazım Hikmet'in bu seyahatten önce Semiha'ya yazdığı mektup 1936 yılının ortamında Türklerin Avrupa toplumunu nasıl değerlendirdiğine bir örnektir: "Güle güle Semiha, sana kanlı Hitler'in değil, Beethoven'in ülkesinde başarılar diliyorum".

Semiha Hitler'in hakim olduğu ülkede başarılı bir eğitim ve kariyere başlar. Richard Strauss'un 75'inci doğum günü için "Ariadne auf Naxos" operasında Ariadne rolüyle sahneye çıktığında, başrol bir Alman sanatçısına verilmediği için sahneyi protesto eden Hitler Jugend (Hitler Gençliği) üyelerine ünlü şef Clemens Schmalstich'in cevabı çok kısa ve kesindir: "Semiha bu rolü söyleyecek çünkü o gerçek bir sanatçıdır".

Ölümünden birkaç yıl önce Köln TV'sinde bir programda Semiha Berksoy'un yanında ünlü sosyolog, Lordlar Kamarası üyesi, Oxford Üniversitesi Rektörü Rolf Dahrendorf vardı. Semiha 1930'ların Türkiyesi'ni, opera dünyasını, Wagner'i, Nazım Hikmet'i anlatıyordu. Üstelik birbirine zıt bu kavramların hepsi Batı'yı ve Batılılaşan Türkiye'yi ifade ediyordu. Nitekim Dahrendorf heyecanlandı; "Bu Guiscard ve Kohl gibi herifler ne zannediyor ki, Türkiye dönemeçleri atlamış bir ülkedir" dedi. Semiha'yı dinleyenler büyülenmişti.

Bir Berlin seyahatinden önce aklına esti, evdeki bütün tablolarını trene yükleyip götürdü. Hiçbir angajmanı yoktu, sergi açacağını rüyada görmüş değildi. "Bu resimler orada beğenilir" dedi. Gülüyoruz ama toplamaya yardım ediyoruz. Eşi Ercüment Bey; "Hanımefendi, angajmanımız var mı?" diyor. Cevap; "Ne angajmanı yahu, orası

14:18 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Berlin böyle deli resimlere bayılırlar". Resim malzemeleri satan bir mağazada adresini aldığı Galeri Hammer'de birkaç eskizini gördüler, derhal sergi açtılar. Bir ay sonra bu sergi patladı ve Semiha Berksoy ısrarlı taleplere rağmen hiçbir resmini satmadan döndü.

Semiha Berksoy resimde, opera hayatındaki tutkularını gizlememiş ve sanatçı kişiliğini hassasiyetle korumuştur. Kendini takdim şekli ressam veya devlet tiyatrosu sanatçısı şeklinde değildi; herkese devlet operası sanatçısı olduğunu söylüyordu ama diğer taraftan da hayatı boyunca resim yapmadığı gün neredeyse çok azdı. İşte bu sebeplerden Türk tiyatrosu onun rollerini hiçbir zaman unutmuyor. Haldun Taner'in "Lütfen Dokunmayın" adlı komedisindeki tek kelimelik bir rolü de dahil.

Bir operaya hazırlandığı zaman sadece kendi rolünü değil, bütün partisyonları gözden geçirir, Wagner çevirir, Beethoven okurdu. Yaptığı resimlerin ardında bir gözlem, düşünce ve tartışma vardı.

Semiha Berksoy küçüklüğünden beri ortak bir dram yaşayan bir kavmin çileli aydın kuşağına mensuptur ve o kuşağın en yaratıcı portrelerinin başında gelir. Bunu bizde de anlayanlar var, başkaları da çoktandır anlıyorlar.

SEVİL YURDAKUL / Herkesin Özlediği Nadir İnsanlardandı

1937 doğumluydu; Sivas eşrafına mensup Muhasebecioğullarından Vali Şekib Yurdakul ile Cumhuriyet döneminin öğretmenlerinden Nermin Yurdakul'un kızıydı.

Özellikle de bu dönemde çocuk okutmak her şeyden önemliydi, bu sebeple vali bey kızını İstanbul'a gönderdi. Sevil Yurdakul, Notre Dame De Sion'da okudu. Daha sonra ailenin geleneği olan "Devlet bizim, devlete sahip çıkmak lazım" düsturunun da etkisiyle sıradaki istikamet Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi oldu. Fakültenin giriş imtihanları ayrı yapılırdı. Kazanıldı. Liseden beri sınıf arkadaşı Sevin Zorlu da her zaman yanında... Aynı sınıfta Olcay Hanım (Baykal) var; komşu hukuk fakültesinde okuyan Deniz Baykal da o dönemden...

Sevil Yurdakul boylu poslu, çok güzel bir kız, Fransızcası güzel ve oturaklı... Öyle olduğunu biliyorum çünkü benim de hocam oldu. Avcıoğlu ile evli olduğu için

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

bakanlıkla ilişkisi ustaca bir biçimde kesilmişti. O sıralarda Fransızca hocalığı yapıyordu, İngilizce de biliyordu. 50'lerin sonunda hem güzelsin, hem iki dil bileceksin, az vasıf değil. Üstelik cevval zekalı ve nüktedandı. Küstah değildi ama her zaman için kişiliğini hissettirirdi. Cumhuriyetçi bir ailenin kızıydı ve her zaman da öyle kaldı. Ama bulunduğu merkezlerde görev gereği muhatap olduğu Osmanlı hanedan üyeleri ile de insancıllığından ötürü sıcak ilişki kurdu.

Ben tanıdığımda Doğan Avcıoğlu ile evliydi; Ahmet ve Murat'ın annesiydi. Avcıoğlu "Devrim" gazetesinin başındaydı, yani etkin bir siyasal grubun yöneticisiydi. Sevil eşinin zekasına ve çalışma gücüne hayrandı. Söylemini de benimsiyordu. Ama siyasi faaliyetinin içinde yer alacak bir kişilik değildi. Açık toplumun, her düşündüğünü söyleyen insanıydı. Zekası ihtiyat ve itidalin zincirleriyle bağdaşamazdı. Galiba bu dönemin içinde anlaşamadılar ve anlaşmazlık ani bir boşanma ile sonuçlandı. Uğruna mesleğini terk ettiği evlilik böylece sona ermişti.

Bir müddet sonra 12 Mart döneminin rüzgarları geçince, dışişleri bakanı olan baba dostu Turan Güneş kendisine UNESCO'da bir iş bulmayı önerdi. UNESCO o tarihte çoğu aydınımız için cazip bir yerdi ama onun için değil. Ülkesinin adamı olmayı tercih ederdi. Çaresiz Dışişleri Bakanlığı'na döndü. Tabii zekası ve bilgisiyle ilgili bir terfi artık beklememeliydi; bu kendisine yeterince hissettirildi. Uzakta geçen yıllar onun baremdeki basamaklarda da geri kalmasına neden olmuştu. Güzel Fransızca hocamız, Mülkiye'nin güzide kızı ve can dostum, bedbin bir şekilde Paris Başkonsolosluğu'ndan emekli oldu.

Hiçbir zaman heyecanını kaybetmeyen, insanlardan yorulmayan, dostlarını aramaktan vazgeçmeyen biriydi. Hangi gününüzde olursa olsun birlikte bulunmaktan keyif alacağınız insanlardandı. Müzedeki son görüşmemizde Esin Afşar da vardı. Her üçümüzün havası da o günlerde iyi değildi, başımızda çeşitli dertler vardı ama Sevil Yurdakul'un çınçın nüktesi ve enerjisiyle her derdimizi geride bırakmıştık.

Sevil Yurdakul'la laf tükenmez, hayatta özlenen hem de herkes tarafından özlenen nadir insanlar arasındadır. Dahası bütün eğitimine rağmen dışarı kaçmayı değil bu memlekette kalmayı yeğleyen birisi olmuştur.

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

20'nci yüzyıl Türkiyesi'nin en ilginç başbakanı... Münevver bir aileden geliyor. Baba profesör, annesi ünlü ressamlardan… Tembel bir kişilik olmadığı herkesçe malum... Buna rağmen yüksek tahsil diploması edinmek konusunda kendisini hiç zorlamamış. İstediğini ve merak ettiğini öğrenmiş. İngiliz dili-edebiyatı ile zor bir alan olan Sanskrit öğrenimine giriş bunlar arasında... Titiz Türkçesi gençliğinde bir hayli yazıp düzelttiğini gösteriyor.

Şairdi; muhalifleri kendisine "şair" derken, yazdıklarını tetkik ettiler mi? Hiç sanmıyorum. İyi hatipti. Düzgün ve çok zengin ifadeli İngilizcesi vardı. Bu kadarı bu milletin kolejlerde okumuşlarının arasında bile çok görülmez.

Bir iş hukuku profesörümüz, çalışma bakanı olduğu sırada sendika ve işçi mevzuatı ile ilgili hazırlattığı kanun ve nizamların kusursuz olduğunu söyledi. Sendikal hayatımızda aksamadan giden yönlerin onun bakanlığı zamanında oluştuğunu Profesör Alpaslan Işıklı da belirtti.

Köylü derneği ve Köykent projelerini, muhalifleri hatta partisindekiler dahi dillerine çok dolamıştır. Oysa demokrasi dediğin böyle uğraşlarla yerleşir. Propaganda zarflarına pul yapıştırmaktan, mahalle mahalle ve ev ev gezmeye, binlerce broşür ve dergi yazısı yazmaya kadar bir alay sıkıcı ve gerekli çalışma... Ecevit'in kendi partililerine yaptıramadığı ve tabii diğer partilerin de yapmadığı çalışmaları bugünkü partililer yapıyor ve kazanıyorlar da.

İnatçı bir kişilik gibi görünür. Tabii ki öyleydi. Ama onun kadar da ikna olmaya açık bir politikacı yoktu. Kibardı, dinlemesini biliyordu. 1970'lere kadar Rauf Denktaş'ı çok iyi tanıdığını ve görüştüğünü sanmıyorum. Ama ondan sonra onu dinledi, anlattıklarına kani oldu ve birlikte çalıştılar.

İsmet Paşa döneminin tek parti döneminde ve sonraki çok partili devirlerde de rastlanmayan bir özelliği vardı. İktidar sahipleri insanları kendilerince tasnif edip bir kenara itelerlerdi. Oysa Ecevit, olağanüstü zamanlarda, zıt fikirli, hatta birbirleriyle geçinemeyen insanları bile bir araya getirip önemli sorunları çözmesini bilmiştir. Nitekim 1974 Harekatı sırasında Turan Güneş, Coşkun Kırca ve sonra Mümtaz Soysal

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

hep bir arada çalıştılar.

İleriyi görebiliyordu ve buna göre stratejisini değiştiriyordu. 1973'te Demokrat Parti'nin tabanını ve kuşkusuz bazı AP'lileri kazandı, iktidar oldu. 12 Eylül'den sonra yeni kurduğu parti ile siyasi hayata dönerken MHP'lileri kazanmayı bildi. O partileri benimseyerek değil, üstelik o kitlelere kendini anlatarak ve doğru yönlerde uzlaşarak.

Yaşamıyla, kültürüyle kendine özgüydü. Türkiye'nin özlediği bir politikacıydı ve o nedenle de unutulmadı. Hiç kimsenin yapmadığı, unutulmayacak bir adil davranış daha var. Yad ellerde sürünen hanedan mensupları için af çıkartıldı ve daha önemlisi ömür boyu pasaport alıp yeryüzüne çıkamayanlara, eski tüfeklere pasaportları ve seyahat hürriyetleri verildi.

Bülent Ecevit 1957 yasama döneminden beri TBMM üyesiydi. 1961 döneminde genç bakanlardandı. Gerek o dönemde gerek Kıbrıs çıkarması sırasında ebedî muhalifi olan Coşkun Kırca gibi bir hukuk dehasıyla birlikte çalışmakta hiç tereddüt etmemiştir. Bu Tanzimat dönemi devlet adamlarında da görülen bir özelliktir.

Kitlelerin tanıdığı cesur, yer yer sert nutukları olan Bülent Ecevit'in yüz yüze ilişkilerde son derece nazik olduğunu gördüm. Rahşan Ecevit partide görevler yüklenmeden önce de her yerde eşiyleydi ve görüştüğü kişileri de eşleriyle davet etmeye dikkat ederdi.

Unutmayalım, Türkiye'ye başbakanından köy muhtarına kadar "Sayın" diye hitap etme alışkanlığını getiren de yine kendisidir. Mütevazı bir aydın adamın ev hayatını sürerdi, sonraki dönemlerin lüzumsuz israfına karşı bunun bir alternatif olduğunu düşünüyorum.

Dürüst bir politikacıydı; yolsuzlukla savaş vermesi zaruri olan Türkiye'de bu özelliğinin Ecevit'in en önemli mirası olduğu açıktır. Biz Türkler, Bülent Ecevit gibi tarihe mal olan bir kişiliğimizi unutma lüksüne sahip değiliz.

1973 seçimlerinden önce Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin göze çarpan siyaset bilimcileri Deniz Baykal ve Ahmet Yücekök, Ecevit'in etrafındaydı. Tabii okulun ağır toplarından İdare Hukuku Profesörü Turan Güneş ve siyasi tarihçi Haluk Ülman da...

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Bu sayduğum grup, üniversite ve siyasetin işbirliği için yoğun bir örnekti. Ve bu durum, sonraki yıllarda Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni birçok öğretim üyesinin gözünde siyasi kariyer yapmak için çekici bir kurum haline getirdi; gerçi hiç kimsenin bu dörtlü kadar etkin olduğunu sanmıyorum.

Grubun üyeleri her gün öbür hocalarla tartışırdı; tartışmaktan kimse usanmadı. Ama bir nokta açıklık kazandı, Bülent Ecevit 1973 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'ni 1946-1950 Demokrat Parti'nin stratejisi ve konumuyla götürmek niyetindeydi. Bu şüphesiz isabetli bir yaklaşım olmuştur. Klasik CHP'nin sloganları ve belirsiz ekonomik programı terk ediliyordu. CHP, 12 Mart rejimine duyulan tepkinin öncülüğünü, itiraf etmek gerekir ki, rakip Adalet Partisi'nin elinden almıştır.

Ecevit'in Türk siyasetinde tabuları yıktığı ve bazı olmazları olur hale getirebildiği görüldü. Nitekim seçimlerin sonucunda bugünkü seçim sistemi için mutlak iktidara götürecek kadar rey aldı ama o gün için yetersiz oy oranıyla koalisyon ihtiyacı doğdu. Mutlak iktidara alışmış AP'liler cumhurbaşkanının seçiminde gösterdikleri ittifak anlayışını bu sefer esirgediler.

O günlerde ilk işaret Mümtaz Soysal'ın yazılarında verildi; CHP ve Ecevit cesurca bir atılım yapacaktı. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ikinci grup olarak giren Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki Millî Selamet Partisi ile koalisyon yapıldı. Bu koalisyon ilk anda tartışılan bir "af kanunu" çıkardı.

1970 yılları boyunca tırmanan terörün günahı bu kanuna atfedilmiştir. Ama kanunun tartışılmayacak iki olumlu sonucu da vardı. Birincisi Osmanlı hanedanının erkek üyeleri, bu 1974 affıyla memlekete dönebildi (Kadın üyeler 1952'den itibaren zaten dönmüşlerdi). Şehzadeler ve beyzadelerin birçoğu için 50 yıllık ıztırab sona erdi. Hiç unutamadığım ve anlayamadığım bir olay, İhsan Sabri Çağlayangil'in kulislerde bu kanuna karşı çıkmasıydı. Affın ikinci sonucu komünist tevkifatından dolayı pasaport alamayanlara pasaportlarının verilmesiydi. Bu olaydan sonra mesela Müntekim Ökmen'in, çevirdiği romanlardan ezberlediği Paris'e gidişini ve şehri karış karış gezişini gördüm.

CHP-MSP koalisyonunun asıl önemli sonucu 1974 Temmuzu'ndaki Kıbrıs

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

çıkarmasıydı. Bunu başka hiçbir hükümet yapamazdı. Bu çıkarmayı da bugün tartışıyorlar ama bunun tartışılmayacak bir yönü, Kıbrıs çıkarmasının bu tarihten sonra dış politikamız ve savunma sistemimiz için tarihî bir dönüm noktası teşkil etmesidir.

Onu izleyen sıkıntılı yıllarda Türkiye'nin direnci arttı, savunma sanayii gelişti. Bülent Ecevit'in ikinci başbakanlık dönemi bu nedenle iktisadi sıkıntılar, yokluklar ve tırmanan terörle geçti. Ecevit'in hükümetine nokta koyan olaylardan biri de TÜSİAD'ın ünlü protesto mektubudur. 30 yıl sonra Ecevit de TÜSİAD da ortada duruyor. İsterseniz biraz daha bekleyelim; tarih kime rey verir? Özel girişimin politikalarında bu gibi gereksiz çıkışlara lüzum olmamalıdır.

Bülent Ecevit ile şahsen tanışmam 12 Eylül 1980 darbesinden ve onun Hamzakoy'daki zorunlu ikametinden sonraki inziva günlerinde oldu. Kendisine kitabımı yolladım ve ardından telefonla aradım. Beni Rahşan Hanım'la birlikte davet ettiler.

Bu sıcak bir karşılamaydı; Ecevitler 1980 öncesi CHP'sinin yönetici kadroları ve milletvekilleriyle hemen hemen ilişkilerini koparmışlardı. Bülent Bey'in yepyeni bir strateji izleyeceği kesindi. Bana "Bizim seçmenimiz MHP seçmenidir" dedi. Gerçekten de izleyen seçimde MHP profilinde pek göze çarpmayan Rumeli göçmenlerinin ve Kafkasyalı göçmenlerin oylarıyla meclise girdi.

Dengeli ve ayakları yere basan bir ulusalcı söylem, yeni kurduğu DSP'nin özelliğiydi. Galiba Akdeniz bölgesindeki sosyal demokrat partilerin genel özelliğine uyuyordu. Tabanı yere basmayan İskandinav modelinin bu bölgeyle uyuşan tarafı pek yoktu. Sol haklı davasında ulusalcı söylemi dışlayamazdı. Bu strateji onu siyasi hayatımızda yeniden başbakanlık dönemine taşıdı.

NEJAT GÖYÜNÇ / Tarihçi Hoca

Prof. Nejat Göyünç, herkesin işine koşan, dindar, tam Üsküdarlı, hoşgörülü; bir yanıyla da Prusya profesörleri kadar katı ve disiplinli, yufka yürekli ama inatçı, hanımların elini öpen bir Tanzimat Osmanlısı'ydı.

İstanbul çocuğuydu; çarkçıbaşı olan babasını erken yaşta kaybettiğinden, 1930-40'ların

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

fakir Türkiyesi'nde devletin okullarına sığınmış. Kars ve Haydarpaşa'dan sonra bir ara bizim Mekteb-i Mülkiye'de dahi okumuş. Cebeci çayırında İstanbul'un hasretine dayanamadığından birçokları gibi kaçıp Edebiyat Fakültesi'ne kaydolmuş. İyi ki de kaçmış; yoksa şimdi eski memur ağabeyimize Allah'tan rahmet diliyor olacaktık. Memur diyorum, tabii vali falan olamazdı; zira o çelebi adam bazen eğri gördüklerine herkesten daha şedid biçimde kafa tutardı. Herkesin işine koşar, vesikaları su gibi okurdu. Hiç kimseye "rahatsız ettin" demeden sorularını cevaplayan, önüne konan evrağı okuyan (bazı okuması yazması olmayanlar, bu iyi adamın yardımseverliğini epey istismar etmiştir) bir büyük hocaydı.

Hoca'ya başvuranlar sual eyler; "Efendim II. Viyana muhasarası yıllarında kalelerin durumunu neyleyeyim?"; el cevab: "Maliyeden müdevver defterlerde 'Büyük Kaleler Defteri'ne bak..." Veya arsızca bir talep; "Hocam Makedonya Müfettişlik raporlarına bakıyorum, bunların birlikte mukayesesini yapsak", önündeki işi bırakır, birlikte okumaya oturur... İster Anadolulu, ister Rumelili, ister talebesi ol, ister yedi kat yabancı... İstanbul'da gariplik çeken tarihçi takımı Üsküdar'daki eve davet edilir, eşi Ayten Hanım'ın nefis yemekleriyle bir aile ortamında vakit geçirir. Herkesin meşrebine saygılıdır, kendi oruç tutar, tutmayana çayını ikram eder, sigara içmez, mesela sevimli tarihçi Evangelia Balta'nın üst üste sigara yakmasından hiç rahatsız olmazdı.

Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü 1948 yılında bitirdi. Arşivde çalıştıktan sonra 1951'de Mardin'de ortaokula tayin oldu. Mardin'i ben 1964'te gördüm, onun gittiği yıllarda herhalde daha şirin, daha Ortaçağ havalı ama daha fakir ve imkansızlıklar içinde olmalıydı. Mutekid ve efendi İstanbullu genç; "Vah vah geri gideyim" diyeceğine, etrafı hayran hayran tetkik edip, arşiv defterlerini okuyup, Türk tarih literatürüne "16. Yüzyıl Mardini"ni kazandırdı. 1957'de Göttingen'e gitti. Osmanlı metrolojisi (ölçübilim), takvim ve muhasebesini öğrenerek öncü bilgin sayılan Walter Hinz'in yanında doktorasını yaptı. Edebiyat Fakültesi'ne 1962'de döndü ve 1971'de de Ankara'ya, Hacettepe Üniversitesi'ne geçti. Ben kendisini o yıllarda tanıdım. Mesleğini bilen bir uzmandı: Arşiv Genel Müdürü olduğunda hiç değilse okuyucu salonunda çay, kahve, sigara falan kaldırıldı. Osmanlı arşivi asık suratlı değil, sıcak bir araştırma

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ortamıydı. Personel dünya arşivlerinde rastlanandan daha misafirperverdi. Anadolu'daki tarihçilerin hepsi onun tedrisinden geçti. 15 yıl Uludağ, Malatya, Konya, Boğaziçi üniversitelerini gezdi. YÖK'ün ilk yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde iken, Avusturyalı ve Türk tarihçileri toplayarak tertiplediği "II. Viyana Kuşatması'nın 300. Yılı" başlıklı sempozyum, tarihî olaylara hissî değil ilmî yaklaşımın bir örneğiydi. Nejat Hoca, Alman Şarkiyatçı Cemiyeti'ne onur üyesi seçildi, onuruna armağan çıkarıldı. Çıkardığı "Osmanlı Araştırmaları Dergisi" onun gayreti ve sevilen kişiliği sayesinde bu dalın en uzun dayanan süreli yayınıdır.

Vefat ettiğinde Üsküdar'da onu son yolculuğuna gönderen renkli cemaat, bir faninin Türkiye'de de sevilmesi ve faydalı olabilmesi için, mutlaka hizipçilik yapmasının gerekli olmadığını gösteriyordu.

OKTAY ASLANAPA / Çalışma Heyecanını Bir Gün Bile Kaybetmedi

1915 yılında Kütahya'da doğdu, harbin en zor zamanlarıydı. O yıl 1315 Hicri doğumlular yani 17 yaşındaki çocuklar askere alınıyordu. İstikamet Çanakkale, oradan Suriye, Filistin veya Galiçya... Çarşılarda zanaatkâr, yüksek mekteplerde talebe kalmamıştı. İmparatorluk cihan harbindeydi.

Savaş bitti, Türkiye yeniden kurulacaktı. Bu sefer de Türkiye'nin boşalan aydın kadrolarını dolduracak insanlarda bir başka gayret vardı. Herkes hekim, hukukçu, mühendis olmanın yanında meraklısından ve iyisinden tarihçi, edebiyatçı, sanat tarihçisi de olmaya gayret ediyordu. Türkiye'de her yerde lise yoktu.

Oktay Hoca 1934 yılında Bursa Lisesi'nden mezun oldu. Ne var ki lise tahsilinin gerçekten lise tahsili olduğu bir dönemdi. Mesela Abdülbaki (Gölpınarlı) gibi âlim ve otorite bir adam Balıkesir'de hocalık yapıyor ve Halil (İnalcık) gibi geleceğin büyük hocası orada onun talebesi olup edebiyat öğreniyordu. Orhan Şaik Hoca, Pertev Naili Bey ve daha niceleri Anadolu'nun az sayıdaki kuvvetli liselerindeydiler. Bursa bunların en seçkinlerindendi. 1934 yılında Oktay Hoca buradan mezun oldu.

1938 yılında dönemin tek üniversitesi İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden sanat tarihçisi olarak çıktı. Bu dönemde Almanya ve Avusturya henüz sanat tarihi dalında güçlüydü.

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane

Doktorasını oralarda yaptı.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Hep araştırdı; Osmanlı devri Kütahya çinileri, Karaman Beyliği devri sanatı, Selçuklu halıları, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Kırım ve Kuzey Azerbaycan'daki Türk eserleri onun tanıttığı dallardır. Diyarbakır surları içinde Artuklu Sarayı'nı kazdı. İznik çinileri üzerindeki araştırmalarını kazılara dayandırdı. Van Ulu Camii kazılarını yaptı.

Bütün çalışma hayatı boyunca kendi kuşağına has heyecanı bırakmadı. Seçkin kayıtlı öğrencileri yanında, onun öğrencisi olmayan binlerce kişiyi de unutmayalım. Yazdığı devasa monografiler dışında mütevazı, sessiz bir hayatı tercih eden, yurt ve tarih sevgisini doğum yerinde edinen bu hocayı hürmetle selamlamak gerekir.

Batı Anadolu'nun bütün mühim merkezleri gibi Germiyan'ın merkezi Kütahya'da da Yunan-Roma'dan Selçuklu'ya, beylikler devrine ve Osmanlı'ya kadar bütün eserler yan yanadır ve dahası onun Kütahyası'nda bunlarla iç içe yetişmek mümkündü. Herhalde 1930'ların Bursası ve ardından İstanbul insanlara çok şey verirdi demeyeceğim; her insana değil, sadece Oktay Aslanapa gibi görmeyi ve yaşamayı bilenlere bu şehirler pek çok şey vermiştir. Bu kabiliyetin dini ve milliyeti yoktur. Albert Gabriel'in güya Türk kimlikli bazı insanlardan daha çok bu yurdun sanatına nüfuz ettiğini biliyoruz.

Türk sanatı tarihi onu nasıl yaptığınıza bakar, her bir yolun kendine göre meşruiyeti de vardır; antika pazarlarına yönelik bilgi akışından, günün modasına hitap eden uzmanlığa kadar her yönde çalışmak insanların seçimine bağlıdır. Ciddi yapılırsa bu da faydalı bir uğraştır. Ama ulusun tarihi önünde huşu ile eğilip maziye şükran, sadakat ve gelecek nesillere de emanet endişesiyle çalışmak çok az insanın ulaşabildiği bir olgunluktur. Oktay Aslanapa Hoca'nın bu mertebeye ulaşanlardan biri olduğunu talebeleri de bilir, herkes de teslim eder.

HALİL İNALCIK / Türkiye'nin Hocası

26 Mayıs 1916'da İstanbul'da dünyaya geldi, bu kuşağın diğer bütün insanları gibi savaşın sıkıntıları içinde büyüyen bir neslin üyesidir. Onlar imparatorlukta doğdu, bu

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

sebeple değiştirilen bir toplumun içinde bugünkü kuşaklara göre etrafla daha çok ilgilenmek zorundaydılar.

"Tarihçilerin Kutbu" adlı nehir söyleşisinden de biliyoruz; zor bir çocukluk geçirdi. Eski bir İstanbul ailesindendi, hayatın zorlukları içinde ticaretle geçinmeye çalışan babası Mısır'a yerleşti, iflas etti ve orada öldü.

Genç Halil'in hiçbir imtiyazı yoktu. İlkokulu Ankara'da bitirdi ve sonra devlete ait öğretmen okullarındaydı; önce Sivas, ardından Balıkesir Mustafa Necati...

Cumhuriyet eğitiminin yurt sathındaki eşitlikçi yapısı henüz yaşıyordu, İstanbul'daki bir lisede bulacağı hocalara orada da rastladı. Halil Hoca bugün edebiyat tarihi dalında yetkiyle özgün eserler veriyor, çünkü hocası Abdülbaki Gölpınarlı idi. Ondan edebiyat tarihinde, divan şiirinde sağlam bir yöntem kaptı. Yine fizik ve matematik hocası da Nusret Kürkçüoğlu'ydu.

Cumhuriyetin enerjisi bozkırda kendini gösterdi. İstanbul'un dışında henüz bir Ankara üniversitesi yoktu ama Hitler'den kaçan Alman profesörlerin de istihdamı ile şehirde önemli bir Ziraat Enstitüsü kuruldu, Hukuk Mektebi'nin eğitimi ıslah edildi ve asıl önemlisi o yıllarda dünya çapında bir kurum olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kuruldu.

Halil Hoca ilk kuşak öğrencilerdendi. Fuad Köprülü ve Şemsettin Günaltay milletvekili oldukları için Ankara'daydılar ve üniversitede ders veriyorlardı.

Bu kuşaktan otodidakt yani kendini yetiştiren bir nesil ortaya çıktı. Fransızca öğreniliyordu, Almanca öğreniliyordu. 1971 yılında Paul Wittek bana Halil Hoca'nın Almancasının mükemmelliğinden bahsetti; doğrudur, gerçekten de metinleri kusursuz okur. Bu Almanca Göttingen'deki üniversitede değil, Ankara Üniversitesi'nde edinilmiştir.

Mezuniyet ve kısa zamanda yazılan bir doktora tezi, "Tanzimat ve Bulgar Meselesi"; hâlâ hem içerik hem de yöntem olarak alanında öncülüğünü koruyor.

Tanzimat'ın ilanından önce Bulgaristan bölgesinde çıkan ayaklanmaları, çözümlenemeyen toprak meselelerine ve köylülerin sıkıntısına bağlayan; çift taraflı

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

arşiv ve kaynak araştırmalarına dayanan bir tezdir bu. Ve Türk tarihçiliğinin Balkan ülkeleri arasında objektif ve bilimsel tahlil kapasitesine öncü olarak oturduğunu gösteren bir araştırmadır.

Bundan sonraki yıllarda yayımladığı "Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid" ile Arnavutların millî tarihine bilimsel ve belgesel, abidevi bir katkı yaptı.

Bütün bunlar yazılırken hiçbir tarafın ulusal tarihini haksız olarak yermiş veya övmüş değildi. Arnavutlar kadar Sırplar da Prof. Halil İnalcık'a müteşekkirdir ve onu Sırbistan Bilimler Akademisi'nin onursal üyeliğine seçmişlerdir.

Halil İnalcık Hoca arşiv araştırmalarına konan sınırlamalara karşı her zaman mücadele etmiştir. Hocası Fuad Köprülü'nün benimsediği Lucien Febvre ve Fernand Braudel gibi tarihçilerin Annales Okulu tarihçilik anlayışını o da izlemiştir. Ancak siyasi tarihin yöntem ve önemini her zaman bilinçle muhafaza etmiştir.

Moda akımlara uymayan, kendine özgü edebî bir tarihçi üslubuna sahiptir. Onun için arşiv ve araştırma her şeyin önünde gelir ve talebelerine bunu her zaman telkin etmenin de ötesinde, adeta şiddetle benimsetmiştir.

Titiz hocadır, talebesinin her zaman yol göstericisi ve denetçisi olmuştur. İki yıl Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, ardından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, son olarak da Chicago Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi olduğum uzun süreç boyunca bu durumu yaşadım.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasına dair en önemli açıklamayı Fuad Köprülü bilinen kaynaklara dayanarak ve dahiyane bir sosyolojik tahlille ortaya koymuştu. Bunun coğrafi ve tarihî kaynak tahlilleriyle tamamlanması gerekiyordu. Topoğrafik yani coğrafi tetkikler yaparak birtakım Bizans ve Osmanlı vakayinamelerinin verdiği çelişik bilgileri ayıklamak, Halil İnalcık'ın eşsiz başarısıdır.

Maalesef kendinden sonraki kuşağın tarihçileri dahi bu konuda masa başı spekülasyonunu tercih ederken; bıkmadan saha tetkikleri yapmış, hatta Osmanlı arkeolojisi denebilecek bazı kazıları bile teşvik etmiştir.

Bu çalışmalar bir ara onun sağlığına dahi mal olsa da bugün kuruluş devri üzerindeki

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

en sağlam görüşler onun kaleminden çıkmaktadır.

Halil Hoca'nın opus magnum'u yani muhalled eseri hiç şüphesiz Cambridge serisinden çıkan "Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi"dir. Buradaki yöntem ve yaklaşım sadece Türkiye tarihini değil, Avrupa iktisadi tarihindeki görüşleri de değiştirecek kadar önemlidir.

1980'lerin başında Kudüs'te yapılan Osmanlı Araştırmaları Kongresi'nde bütün ünlü tarihçiler bir oturumda ona şükranlarını sundu. Bernard Lewis'in bizlere şöyle dediğini çok iyi hatırlıyorum: "Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan döneminin büyük tarihçileridir, Halil İnalcık ise bütün zamanların en usta tarihçisidir".

Gerçekten Osmanlı tarihinin kaynaklarını, en başta bizim vakayinameler ve arşiv kaynaklarımız olmak üzere, bütün dillerdeki bilgileri bir bahçıvan ustalığı ile düzenleyip ortaya bir kompozisyon koyan başka bir tarihçi tasavvur edemeyiz.

Halil İnalcık Hoca Atina Üniversitesi'nden ve Balkan ülkelerinden fahri doktoralar, İngiltere ve Amerika'dan akademi üyelikleri aldı. Bunlar aynı zamanda Balkanlar'la aradaki kopukluk ve soğukluğu azaltıp kültürel siyasi ilişkilerin gelişmesine yardımcı oldu.1967 yılında Mülkiye'nin üçüncü sınıfındayken dersine devam etmeye başladık. Prof. Ümit Hassan, geleceğin parlak bürokratı Esat Güçhan ve eski Kültür Bakanı Atilla Koç'la aynı sınıftaydı. Gençlik arasında Osmanlı tarihine bir merak uyanmıştı. Bu romantik bir ilgi değildi. Fakir ve kalkınma çabaları içindeki bir ülkenin geçmişi anlamaya yönelişidir de diyebiliriz. 1968 döneminin Mülkiyelileri, özellikle bu grup Halil İnalcık Hoca'nın dersinin müdavimi, heyecanlı şarihleriydi (yorumcular). Sadece Osmanlı İdare Tarihi'nin değil; hocanın tartışmalı olarak düzenlediği İnkılap Tarihi derslerinin de alışılmışın üzerinde ziyaret edildiği açıktır. 1967-69 yılları Mülkiye'nin politikacı ve üniversite hocası kuşağıdır. Bu kuşak Halil İnalcık Hoca ile Osmanlı tarihi öğrenmiştir. Bildiklerimiz ve bileceklerimiz ayrı bir süzgeçten geçiyordu. Üç kıtadaki imparatorluğun kurumlarını ve işleyişini hiçbir tarih kitabında ve dersinde böyle öğrenemezdik. Ağır ağır İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden geçme bir üslupla konuları anlatır; duymadığımız ama bilmemiz gereken tarihçilerin ismini yazar ve bizi tarihçiliğin mutfağına yöneltirdi. Daha ilk derste ünlü Macar Osmanisti Lajos

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Fekete'nin ve "sivakat" yazının ne anlama geldiğini öğrenmiştik. O sınıflardan bugünkü Türkiye'nin birkaç akademik tarihçisinin çıkması tesadüf değildir.

Türkiye tarihçiliği, Profesör İnalcık'tan önce Köprülü ve Barkan gibi isimlerle beynelmilel standartlara ulaşmıştı. Bunu her yerde görmek kuşkusuz insana gurur veriyordu. Sonraki yıllarda Balkanlı tarihçilerle temasım oldu; İnalcık ismi geçince bazıları saygıyla, bazıları hırsla bakıyordu. Ama tenkit edebilenine rastlamadım. "Balkan fetihleri" üzerindeki Bulgar tarihçi Dimiter Angelof'un milliyetçi ve sözde Marksist tezi onun çalışmalarıyla bertaraf edilmişti. Ona göre, Balkanlar bir içtimai ve kültürel fethe konu olmuştu. Nikolay Todorov dahi İnalcık'ın çağdaşı olarak bu teze yaklaşmış görünüyor. Kısaca İnalcık'ın eserleri ve çalışmaları zikredilmeden Osmanlı tarihi üzerinde hiçbir kitap ve makale kaleme alınamaz olmuştur; halen de öyledir.

Cambridge serisi içinde piyasaya çıkan ve Türkçeye de çevrilen "Osmanlı İktisat Tarihi"nin 400 sayfalık girişiyle Halil Hoca 15-17'nci asır Osmanlı ekonomisi üzerindeki tembel görüşleri ve yorumları bertaraf etmiştir. "Osmanlı Medeniyeti", Halil İnalcık ve tarikatlar üzerinde çalışan Ahmet Yaşar Ocak, bilim tarihçisi Ekmelüddin İhsanoğlu gibi tarihçilerimizin değerli makaleleri yanında sanat tarihçilerimizin değişik yorumlarını bir araya getiren önemli bir yapıt gibi görünüyor. Tarih yazıcılık; salt başkalarının yazdığı tarih kitaplarının zeka oyunlarıyla yeniden ele alınıp sunulduğu bir dal değildir. Tarih dilbilgisiyle, devrim kaynaklarıyla hallihamur olunarak çalışılacak bir bilimdir. Halil İnalcık genç nesillere arşivin önemini en iyi anlatan ve sevdiren hocadır. "Adaletnameler" adlı uzun makalesi 16'ncı asrın nasıl işleneceğini, vesikalarla ortaya nasıl bir manzara çıkacağını göstermeye yeter. İşin özü, Osmanlı kaynakları kullanılmadan tarih yazılamayacağı tabiidir.

14:19 Şarj Etmiyor
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

EKREM AKURGAL / Arkeolojinin Büyük Hocası

1965 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin salonlarından birinde ders dinliyoruz. Hiçbirimiz arkeoloji öğrencisi değiliz. Mihmandar olarak yetiştirilmek üzere bir yıllık yoğun bir program izliyoruz. Klasik devir Roma ve Bizans sanatının geçiş sorunları ve üslup özelliklerini anlatan hocanın cümleleri hâlâ aklımda. Az zamanda çok şey öğreten, özlü bir üslup bu. Belli ki kendisi çok şeyi öğrenip özümsemiş. Ekrem Akurgal bütün arkeologlar dünyasındaki tartışmalı sorunları; betimleyici, ispatlayıcı ve can alıcı noktalarıyla hükme bağlayan bir kişilik olarak tanınırdı.

Bugün artık dünyada kaybolan bir eğitimin ürünüydü. Nitekim aynı dünyada eğitim gören Nusret Hızır'da da benzer özellikler vardı. Roma hukukçusu Kudret Ayıter Hoca ise hukukçu olmayanlara yaptığı yarım saatlik "Roma Hukuku ve Çağdaş Dünya" başlıklı bir konuşmada zihinleri hukukçu düşünceye ve kurumlara yaklaştırabilmişti. Dünyanın dört köşesinde nice Roma hukukçusu dinledim, halen de dinlerim. Arkeologlar ve Eskiçağ tarihçilerini de tanıdım ama Kudret Ayıter ve Ekrem Akurgal'ın konferanslarını hâlâ hayranlıkla hatırlarım.

Ekrem Akurgal son ordinaryüslerimizden; bu unvanı hak ederek ve hâkkederek (taşa kazıyarak) alan biridir. Dört dilde basılan kitapları ve otorite olan yazarları bir araya getirdiği "Türkiye Hazineleri / Les Trésors de la Turquie" gibi ortak kitapları her yerde peynir ekmek gibi satılıp okunurdu. Çoğunlukla bu kitapları pahalı peynir alamayacak kadar parasız Avrupa aydınları okurdu. Kendisinin Türkiye'nin eski Helen dünyasına karşı bir kompleksi yoktu.

O dünyayı en iyi tanıyan adamı bu ülke yetiştirdi. Genç Akurgal'ı İstanbul Lisesi'nden mezun olduğu gün, 1931'de Avrupa'ya arkeoloji okumaya gönderen ülke; incir, üzüm, tütün ve pamuk satarak geçiniyordu. O da çok şey öğrenip geldiği ülkesinde İstanbul'u değil, bozkırdaki üniversiteyi tercih etti. 1949'da profesör, 1957'de de ordinaryüs oldu. "Hititlerin Sanatı" (1961), "Homer'den Büyük İskender'e Anadolu Sanatı" (1961), "Orient und Okzident" (Doğu ve Batı) gibi arkeoloji ve sanat tarihi

15:39 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

dünyasını yerinden oynatan kitapları tabii ki yabancı dilde çıktı. Bazılarını hâlâ zahmet edip çevireceğiz; neyse ki gençler okuyor artık.

Birçok uzmanın bir köşede unutup birbiriyle ilgisini kuramayacağı arkeolojik buluntuları bir arada değerlendirirdi. Keskin bir görüşle yaptığı bu değerlendirme ile kültür tarihine önemli katkılarda bulundu.

Eski Yunan yerden bitme bir mucize değildir, kökleri bu topraklardaki medeniyetlerde yatar. Bu lafı böyle tekrarlamak yetmez; ufak ayrıntılara hakim olup kuvvetli analizlerle ispat etmek gerekir. Bu yetenek ise her arkeolog ve sanat tarihçisine özgü değil. Bilim dünyası Mezopotamya ile Mısır'ı ve bu dünyanın, beşeriyetin tarihindeki rolünü bir asırdır tanıyordu. Anadolu arkeolojisi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Onun öncüleri Ekrem Akurgal, Tahsin Özgüç, Nimet Özgüç, Muhibbe Darga, Bahadır Alkım; Klasik Çağ için Arif Müfid Mansel, Kenan Erim gibi hocalar ve onların talebeleridir. Tabii Sedat Alp gibi bir filolog hocayı da şükranla selamlamak gerekir.

Akurgal Hoca 1980'den sonra Türk Tarih Kurumu'nun üyeliğinden çıkarılanlar arasındaydı. Bu işlemle kurum şanından kaybetti. Seneler sonra TÜBA üyesi yapmayı akıl ettiler. Dünyanın önemli bütün akademilerine üyeydi. Şık giyimi, sakin açıklamalarıyla hafızalardadır; kültür tarihine yaklaşımlarına hücum edenleri, talebe dahi olsa sükunetle dinler ve cevap verirdi. Hülasa, Ekrem Akurgal Hoca yazdıklarıyla daha çok yaşayacak, örnek olacak.

SÜREYYA FARUKİ / Örnek Hoca

Süreyya Faruki'yi (Suraiya Faroqhi) ilk defa 1971 yılı sonunda Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde tanıdım. Hind Müslümanı hekim bir baba ile Alman bir annenin çocuğudur. Almanya'da tahsilde öğrendiği Türkçeyi kusursuz konuşuyordu. Genellikle Türkologlar dünyasının üyeleri Türk dilini pek rahat konuşamaz ve hiç yazamazlar. Sebebi de gazete, roman, televizyon gibi araçlarla pek ilgilenmemeleridir. İyi yazmak ve konuşmak mazideki Türkologlara mahsustur. Sanıyorum serbestçe konferans verebilenler tabii ki herkesin hocası Andreas Tietze, Gyorgy Hazai gibi eskilerin dışında bizim kuşaktan Hamid Algar, Süreyya Faruki, Christophe Neumann

15:39 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ve Alan Duban'dır. Büyük linguist Alexandre Dumas'ı da bilhassa zikretmek gerekir.

Faruki Almanya Hamburg'da Türkoloji ve İslam tarihi okumuş, doktorasını ünlü Bertolt Spuler'in yanında yapmıştı. Türkçe hocası o sıralar orada bulunan Mustafa Canpolat'tır. Kendi ifadesiyle Osmanlı tarihi, özellikle toprak rejimi üzerinde derinleşmek istediğinde; Bertolt Spuler'in sonsuz iddiaları ötesinde çok sathi bir bilgisi olduğunu görmüş. Spuler Almanya'da Ortadoğu Hıristiyan kiliseleri üzerindeki tetkikleriyle bilinir. Kendisi Katolik ve muhafazakârdır, çok dil bilir ve daha çok Moğollar üzerinde klasikleşen ünlü eseriyle şöhret yapmıştır. Ama Osmanlı tarihi bilgisi gerçekten delik deşikti.

Süreyya Hanım haklı olarak usta bir doktora hocası seçmek için İstanbul'a doğru yol aldı. Ünlü tarihçimiz Ömer Lütfi Barkan'ın kapısını çaldı ve ikinci doktorasını onunla yapmaya başladı. Türkçesi mükemmele ulaşmıştı. O sırada Türkiye'de, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ders veren Amerikan asıllı Leyla Erder ve Süreyya Faruki'yi, Osmanlıcayı birçok Türk akademisyen akranlarından daha iyi kullanan zengin Türkçeli iki Türkolog olarak tanırım.

Doktorasını tamamladıktan sonra Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. Gerek bu üniversite, gerekse Ankara'daki sosyal bilimciler çevresinde iktisadi tarihe meraklı geniş bir talebe ve öğretim üyesi kitlesi vardı. Hepsi Süreyya Hanım'ı ziyaret eder, saatlerce soru sorarlardı. Ama doğrusu aralarında Osmanlıcayı öğrenmeye çalışan genç pek göremedim. Bizim tarihçiliğimiz filolojik düzeye ulaşamamıştır.

Süreyya Hanım bir müddet sonra 1980'lerde Münih'te görev aldı. Palaspandıras terk ettiği Ortadoğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü'ndeki derslerini bir müddet için yüklendiğimi hatırlıyorum. Bunun yanı sıra artık seçkin bir yere ulaşan bu tarihçinin Münih'teki yeni görevini kıskanan Alman tarihçileri de biliyorum. Biri bana; "Bu mevki genç Alman alimlerden birine verilmeliydi" demişti. Ben de, "Türkçeniz, Osmanlıcanız ve arşiv bilginiz o derecede mükemmelse niçin olmasın" demiştim. Pek demokrat ve üniversal zannettiğimiz Batı Avrupa'yı daha iyi tanımak gerekiyor.

Süreyya Hanım'ı bir sabah erken saatlerde aniden Galatasaray Üniversitesi'nin kıyı

15:39 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

kahvesinde karşımda gördüm. Beni izlemiş ve bulmuştu. Niçin mi? Çıkartacağı Cambridge History serisindeki vaat edip de geciktirdiğim makalemi hatırlatmak için. "Bu makaleyi yazacaksın ve senden alacağım" diyordu. İşini bu derecede şiddetle takip eden bir meslektaşa hayranlığımı tekrarladım. Ben de dedim ki, "Buraya kadar gelmişken çay içerek kurtulacak değilsin. Şimdi hukuk tarihi dersime girer bir şey anlatırsın, talebeler de seni dinleme şansına erer". Hiç sesini çıkarmadı. O arada bize yanaşan ve Flamancayı burada öğrendiğini anladığım bir öğrencimizle Flamanca da konuştu. Doğrusu Süreyya Hanım'ın Flamancası mükemmel olmalı, ama beni sevindiren bizim yeni nesilde böyle garip dilleri dahi öğrenen çocukların çıkmaya başlamasıdır. Süreyya Hanım sınıfa girdi ve akıcı Türkçesiyle hukuk tarihi metinleri ve gerçekler arasındaki tezatlar üzerinde bir saat zengin örneklerle tatlı bir ders verdi.

Hoca dediğin gerçekten de böyle olur.

LATİFE UŞAKLIGİL / Bir Sır Perdesi

Bizim tarihçiliğimizde mektup, günlük ve ileri yaşlarda kaleme alınan hatırat nadir rastlanan kaynaklardır ve sadece son 150 yıla münhasırdır. Batılı hatta bazı Doğulu ülkelerde veya bizim gibi Batılılaşan Rusya'da bile insanlar uzun asırlar boyu mektup yazmış, günlük tutmuş, önemli kişiler hatta sıradan memurlar ve öğretmenler dahi hatırat yazmıştır. Basılı hatırat kadar basılmayanlara da kütüphanelerde rastlanır. Hayat aslında sandığımızdan daha önemlidir ve sadece büyük adamların ve yöneticilerin değil, yönetilen sıradan insanın hayatı da tarihçi için çok değerli bir kaynaktır.

Zihniyet, mentalite tarihi dediğimiz dal bir tarihçilik dalı değildir; tarihi yapan ana unsurdur. Son dört asır boyu Batılıların geniş ölçüde kaleme aldığı bu metinler, Batı tarihçiliğinin özellikle de son yıllardaki gelişimine çok hizmet etmiştir. Mesela Fransız Annales ekolü tarihçilik okulu bu daldaki başarısını Fransız halkının edibane kaleme aldığı sayısız mektup ve kayda borçludur. Doğulu tarihçiler ise geçmişlerini anlamak için mektup ve hatırat bolluğuna sahip değildir. Zihniyetimizi anlamak için başka kaynaklara; edebiyata, folklora, seyahatnamelere müracaat etmek ve adeta bir kaynakbilim inşa etmek zorundayız.

15:39 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Belirttiğim gibi, hatırat hızla gerçek bir dalgın ve maalesef dünyadaki hiçbir hatıratın samimi olmadığı açıktır; bizdeki edebiyat ve bilhassa devlet adamlarının hatıratı ise özellikle samimiyetsizdir ve gelecek nesillerin kafalarına kendilerini gerçek olmayan bir benlik olarak kazımak için kaleme alınmıştır. Bu gibi hatıratın çoğu başka delillerle temellendirilemez. Mesela Hüseyin Cahit'in (Yalçın) hatıratındaki bazı iddiaların sözünü ettiği dönemdeki kendi gazete yazılarıyla dahi bağdaşmadığını tarihçilerimiz belirtir. Hatırat denen eserlerimizi, tarihçilerimizin çok dikkatle ve maharetle kullanması gerekir.

Hiç kuşkusuz, sadece muhatabına hitap eden mektuplar daha samimidir çünkü kitleyi hedefleyerek kaleme alınmamıştır. Önemli kişilerin bu gibi mektuplarını yayımlayan araştırmacılar özellikle edebiyat ve fikir tarihimize önemli katkıda bulundular. Mesela Fevziye Abdullah Tansel'in yayımladığı Namık Kemal'in mektupları böyledir. Ancak bu derlemeye önemli bir eleştiri yazan Ömer Faruk Akün Hoca'yı da birlikte okumak şarttır. Tabii Batı edebiyatında her dilde sayısı binlerce cildi bulan mektuplar bizde pek az sayıdadır. Unutmayın ki II. Viyana Kuşatması sırasında savaşan taraflardan biri olan Polonya kralı Ian Sobieski'nin kraliçesine yazdığı aşk mektupları, Polonya edebiyatının önemli parçalarındandır. Bizimkiler de evini ve ocağını özlemiştir ama mektuplar nerde? Şimdi Latife Hanım'ın bilhassa Atatürk'ten ayrıldıktan sonra ve daha evveline ait şahsi mektupları, Atatürk'le yaptığı gezilerin notları ve kaleme aldığı bir romanı da söz konusu olmuş. Ben tabii bu mektupları okuyamadım ama bazı şeyleri duydum. Hiç de çarpıcı şeyler değil gibi. Ama okuyamadığım ve duyamadığım mektuplar çoğunluktadır. Her halükarda mektupları görenlerin bilgi vermemesi doğru olur.

Şahsen Uşakizade Latife Hanım'ın; Türkiye mareşali ve Cumhuriyetin kurucu önderi Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya başarılı bir eş olduğu kanısında değilim. Yaşım icabı o dönemin bazı büyüklerini dinlemiştim. Evlendiği adamın kim olduğunu ve kişiliğini yeterince anlamaktan ve öğrenmeye çalışmaktan çok, kendi rolünü abarttığı açıktır. Hüsran ile biten evliliğinin sonunda uzun hayatını inzivada geçirmiştir. Atatürk hakkında konuşmamıştır. Belki de ona konuşmaması tembih edilmiştir. Latife Hanım bu mektupları hayatı boyunca yayımlamadığı gibi birçok teklifi reddederek hatırat da

15:39 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

kaleme almamıştır. Sonuç itibariyle Cumhurbaşkanlarımızın en büyüğünün eşidir ve her şeyden önce de bir yurttaştır. Yaşamı boyunca ve ölümünden sonra da kendisinin ve yakın varislerinin onuru, kanun ve genel nezaket kurallarının himayesi altında olmalıdır. Avrupa arşivlerinde kişilerin özel yazışmaları ve memuriyetteki şahsi sicil dosyalarının muhafaza edildikleri açıktır ama bunlar ilgili kişilerin ölümünden sonraki 50 ile 100 yıl arasında bir süre boyunca okuyucuya kapalıdır ve mühürlü ve kilit altında oldukları için arşiv yetkilileri de göz atamaz. İnsanların çocukları ve genç torunlarının bu gibi evrakın muhtevasından dolayı zarar görmemeleri hatta sadece dilhun olmamaları, yani gönüllerinin kırılmaması için böyle bir hukuki tedbire ihtiyaç duyulmuştur. Mesela Mayerling faciasının baş aktörü Avusturya Arşidükü Rudolf'un karısı aslen Belçika prensesi olan Arşidüşes Stephanie'nin hatırat ve mektupları bile ölümünden 75 sene sonra açılmıştır.

Mütareke dönemi tarihini yazan meslektaşlarımız o dönemin işgal kuvvetleri, subayları ve diplomatlarının ayrıntılı biyografileri için İngiliz arşivlerine başvurdular. Dediğim ilkeye dayanarak cevap olumsuzdu. Diğer Avrupa arşivlerinde de az çok benzeri uygulamalar vardır. Latife Hanım'ın yeğenleri hayattadır. Uygar ülkelerde bu esasa uyulur. Hiç kimsenin evrak-ı metrukesini kamuya açmak uygar bir tartışma konusu olamaz. Basındaki spekülasyona hayret ediyorum. Bir dostumuz, Tarih Kurumu eski başkanını "Bu mektupların içeriğini gericilere vermek istiyor" diye suçladı. Okumadığı mektubun içeriğinin kime yarayacağını nereden biliyor ki? Hoş, bir kısım basın da neler bulacağını umuyor ki, mektubun peşindeler. Bence mevcut kaynakları tartışalım, Latife Hanım'ın mektuplarından evvel, açılmayan Dışişleri Bakanlığı arşivlerini, tanzim edilmeyen İçişleri Bakanlığı arşivlerini, yok edilen Maarif Vekilliği arşivlerini tartışalım. Latife Hanım'ın beş-on parça mektubunun yakın tarihimizdeki bir şeyleri aydınlatacağını sanmıyorum, velev aksi de geçerli olsa kişisel kayıt ve haberleşmenin kapalılığına daha çok önem vermek gerekir.

KEVORK PAMUKCİYAN / İstanbul'un Efendi Hemşehrisi

Aslen Sivaslı bir aileden gelen Üsküdarlı Kevork Pamukciyan ile yüz yüze çok geç tanıştım; ilk görüştüğümüzde ailedeki bir vefat üzerine taziyette bulunanlara tek tek

15:39 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

mektup yazıyordu. Yüze yakın mektup yazmış. Türkiye'de nadir rastlanan, yazmaya doyamayan okumuş bir adamdı. Her zaman için mütevazı, son derece de etikete riayet eden ve mümkün mertebe güler yüzlü biriydi. Bu şehirde artık göremediğimiz efendilerdendi. Öldüğü vakit birçok insan gibi içten vah vah çektim. Ama asıl önemlisi ondan kısa bir süre önce Kuzguncuk'ta yanan evine üzülmüştük. Birçok yazı ve notu, temin ettiği belgeler ve nadide kitapları bu evde kül olmuştu. Ahşap evin seyri hoştur, ama İstanbul kültürünün büyük bir kısmı da yanan evlerle erimiş gitmiştir.

Kevork Pamukciyan üstadı ben de birçok yaşıtım gibi Reşad Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi"nin sahifelerinden tanıdım. Bu ansiklopedinin sahifelerinde onun kaleme aldığı Ermeni ünlülerinin portrelerinin ciddi biyografik araştırmalara dayandığı ilk bakışta anlaşılır. Söylentileri belgeyle sınıyordu; abartma veya yerme gibi amatörlere has ayarsızlıktan uzak bir üslubu vardı. Ansiklopedi, "E" maddesine gelince Kevork Bey'in Reşad Ekrem Koçu'nun ansiklopedisinden ayrıldığının resmen ilan edildiğini okuduk. Bu ansiklopedide iki noksan vardır; "Ermeni" maddesine gelindiği halde Ermeni kiliselerinden bahis yoktu. Maddenin karşısında; "Bakınız Surp maddesine" diyordu. Anlaşılan Kevork Bey'in o kadar iyi tanıdığı ve hakkında dosyalar derlediği İstanbul Ermeni kiliseleri dosyasını Reşad Ekrem Bey alamamıştı. İşin garibi patrikhane de kiliseler hakkındaki tarih yazımını sonraki yıllarda Kevork Pamukciyan'a vermemişti (Hatta galiba o zamanki Patrik notlarını bir başkasına vermesini istemiş, bu iyi Hıristiyan adam da bu emre itaat etmişti); dolayısıyla en önemli konuyu Kevork Bey'in kaleminden terkip edemiyoruz. Biz hepimiz bu toprağın insanlarıyız; meziyetlerimiz ve kusurlarımız da müşterektir; işi ehline vermemek de bu kusurların başında gelir.

"İstanbul Ansiklopedisi"ne dönelim. "Ermeni" maddesini yazan Reşad Ekrem Koçu, Kevork Bey'in adını hürmetle anıyor, yalnız artık ansiklopediye yazı vermediğini, niçin küstüğünü anlamadığını yazıyordu. Galiba niçin küstüğü açıktı. "Baronyan" maddesinde Pamukciyan'ın methettiği bu tiyatro ve mizah yazarını, aynı maddenin sonuna koyduğu bir notla Reşat Ekrem Bey; "Beş para etmez biri" diye zemmetmişti. Herhalde Kevork Bey'e rakip olan bir bilgici (!) dinleyip bu notları ilave etme yanılgısını göstermiş, Kevork Bey de haklı olarak ansiklopediden çekilmişti. Bıkıp

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

usanmadan İstanbul semtlerindeki Ermeniler, Ermeni sanatkar, bilgin, devlet adamı ve uzmanlar hakkında not topladı ve neşretti. Bunları okuduğu zaman herkesin Osmanlı Ermenileri hakkında derin bilgi edineceği, en azından itidalli bir yorum sahibi olacağı açıktır.

Kevork Pamukciyan iğne ile kuyu kazar gibi notları toplar ve eksik görünen bilginin peşini kovalardı. Bu sabır az rastlanan cinstendir. Aras Yayıncılık geçen yıldan beri bu yazıları derleyip tasnif ederek yayımlamaya başladı. Serinin başlığı "Ermeni Kaynaklardan Tarihe Katkılar", ilk kitap ise "İstanbul Yazıları"dır. İstanbul semtleri (mesela Beşiktaş), kurumları (mesela Darphane) gibi ilginç makalelerden oluşuyor.

Serinin ikinci kitabı Kevork Pamukciyan'ın ihtisası olan ve Turgut Kut gibi araştırmacıları da yetiştirdiği "Ermeni Harfli Türkçe Metinler" üzerinedir. Tıpkı Rum-Ortodoks Rahip Meletios Sakulidis'in, Yunan harfli Türkçe (Karamandlica) metinlerin uzmanlığını yapıp toplaması gibi, Kevork Bey de kalabalık sayıdaki Ermeni harfli Türk literatürünü topladı. Bu konuya Robert Anhegger gibi bazı araştırmacılar da katkıda bulunmuştur ve Türk edebiyatını aydınlatan birtakım önemli metinlerin Ermeni harfleri ile kaleme alındığı da biliniyor. Üçüncü cildin muhtevası binlerce mezar taşı kadar arşivleri de tetkik eden Kevork Pamukciyan'ın; İstanbul Ermenilerinin önde gelenleri ve Ermenilerin oturduğu semtler üzerindeki makalelerini ihtiva ediyor. Dördüncü cilt ise gene biyografilerden oluşuyor.

Kevork Bey dilini çok iyi bilirdi; dinine de bağlıydı. Zaten patrikhaneye hayatını vakfetmesi bunu gösterir. Ama Türk edebiyatına ve diline de bağlılığı yazdıkları ile ortadadır. Saygıyla ve minnetle anıyoruz.

AYLA ERDURAN / Mütevazi Virtüöz

Türkiye'de Batı müziği, Musiki Muallim Mektebi veya Harika Çocuklar Kanunu ile yer tutmaya başlamış değil. Daha 19'uncu yüzyıl başında, kendisi de alaturka müzikte usta bir bestekâr olan II. Mahmud'dan beri Batı müziği kurumlaşarak Türkiye'ye girmiştir. Keza Batı müziği dalında beste yapan Sultan Abdülaziz, V. Murad gibi padişahlar ve Halife Abdülmecid gibi hanedan üyeleri vardır. Aslında bu Batı müziği

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

dediğimiz sanat Batı'da da bizimkinden daha yaygın olsa da, toplumun belirgin kesiminde dinlenip icra edilir. Eğitimi zordur. Dinlemeye alışmak gerekir. Batı müziği dünyaya, İtalya'dan başlayarak, Batılı ülkelerin hediyesidir ama kesinlikle ulusal değildir, evrenseldir. Özetle, her toplumun dinleyip sevebileceği ama herkesin ne kadar benimseyeceği tartışılabilir bir sanattır.

19'uncu yüzyıl Osmanlı toplumunda dar bir kesimin sanat hayatına ve devlet protokolüne hapsedilmiş bir daldı bu... Gerçekten Cumhuriyet dönemi yönetimi Batı musikisini yaymak istedi; bu bir idari düsturdu. Büyükelçilikler Türk virtüözlerini, orkestra şeflerini ağırlamak zorundaydılar. Gerçi bu görevi seve seve yerine getirmişlerdir. Hatta bulundukları ülkede Türk sanatçıları için mümkünse konser örgütlemeye gayret ederlerdi. İzinle ve tahkikatla olsa da komünist Rusya'ya ve Doğu Avrupa'ya konser için sanatçı, hatta eğitim için öğrenci yollamakta pek tereddüt etmemişlerdir. Oysa aynı nimet ve inayetin tarihçiler, dilbilimciler ve hatta matematikçilere ihsanı söz konusu değildi. Harvard Üniversitesi'nin Rusya uzmanları Moskova'daki Eski Belgeler Merkezi Devlet Arşivi'nin okuyucu salonunu doldurur, bol bol fotokopi alırken; biz böyle bir çalışma için Sovyet Rus vizesini değil, Hariciye Vekaletimizin onayını bile hayal edemezdik.

Müziğe dönersek... Parasız Cumhuriyet, Batılılaşmaktan çok dünyayı fethetmek niyetindeydi. Bu doğru bir yaklaşımdı. Tahıl ve incirden, tütünden gelen dövizlerle Avrupa'da büyük üstatların yanında gençleri, hatta dahi çocukları yetiştirme gayretindeydik. Bir dönem Ankara'daki Devlet Konservatuvarı, Nazi Almanyası'ndan ve Orta Avrupa'dan kaçan ünlü mülteci sanatçıların sığındığı ve hocalık yaptığı cihanşümul bir kurum oldu.

1940'larda Türkiye'nin yetiştirdiği en ünlü virtüözler arasında Ayla Erduran göze çarpıyor. Hatta bazıları için Ayla Erduran alanının en iyisidir. Bana göre, bu zarif insan sadece sanatının önde geleni değil; aynı zamanda aydın bir Türk'tür. 1960'lardan beri onu hep dinler; görür ve hissederdim. Müzik hocalarının zorla konser salonuna götürdüğü gençliğimize Batı müziğini sevdirmiştir. Hırçın üsluplu ama uçarı olmayan ciddi bir sanatçıydı. Hakikaten kendini kemanına ve icra ettiği sanata kaptırırdı.

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Son yıllarda kemençesiyle şahsen tanıştım ve görüştüğüm sırada gerçekten mütevazı, samimi bir kişilik ama muhtevaca yüklü bir aydındır. Mesela bizde Batı müziği çevrelerindeki ucuz alaturka müzik düşmanlığı gibi nedeni pek anlaşılmayan bir tutuma iltifat etmez, gene Donizetti Paşa'nın padişahlar için basit besteler yaptığı ve onların imzasıyla piyasaya çıkardığı gibi mesnetsiz ve vesikasız yorumlarda bulunmaz. Ciddi insan her alanda ciddidir. Ayla Erduran, Türkiye'de mazide ve halde var olan kültürel kurum ve kalıplara karşı saygılı ve meraklı bir bakış ve yaklaşım içindedir. Bu alanda şaşılacak derecede bir bilgisi vardır. Meslektaşları hakkında cömertçe iyimser yorumları vardır; pek yetenekli olmayanlar için de "İyi bir öğretmen olabilir" gibi müşfik yorumlarda bulunur. Zaten biliyorduk ama Evin İlyasoğlu'nun "Ayla'yı Dinler misiniz?" adıyla kaleme aldığı ve üçüncü basımı yapılan kitabında daha fazlası yer alıyor. Dünyayı gezen ve el üstünde tutulan bu sanatçımız; İstanbul'un geleneksel muhitlerinde rastlanan (daha doğrusu artık pek rastlanmayan) mütevazı, sevecen bakışlı, merakla dinlemeye hazır, mahviyetkar insanlardandır. Yenilik onu heyecanlandırır. İstanbul Arkeoloji Müzesi bahçesinde gerçekleştirdiği bir konserde Emre Aracı, Halife Abdülmecid'in bir ağıtını seslendirdiğinde o da herkes gibi; bu yeni bulunan eseri ilk defa dinliyordu. "Ben bunu ilk konserimde seslendireceğim" deyişinde adeta "İsterim de isterim" diyen bir çocuğun temiz heyecanını gördüm.

Ayla Erduran büyük sanatçıdır, tam bir İstanbul hanımefendisidir ve Türklerin aydınıdır. Evin İlyasoğlu bence bazı zaruri konuları ele almasa da, onun rahatça okunan bir biyografisini kaleme almış. Bir de bazı konularda daha detaylı tarih vermek ve vesika zikretmek gerekiyor; ne de olsa bu bir biyografi çalışması ve geleceğin tarihçilerine kaynak olabilmeli.

RECEP YAZICIOĞLU / Çalışkan Bir Valiydi

Sürmene'nin köylerinden Yılmazlar, eski adı Holomezire... Karadeniz'in sevimli, çalışkan ve hareketli bir halk topluluğu orada yaşıyor. Tabii dindar bir köy... Benim bildiğim üç-dört tane din adamı bu köyden yetişmiştir. Türkiye tarihinin en genç Diyanet İşleri Başkanı Sait Yazıcıoğlu Hoca ve sonra Yazıcıoğulları'nın ve Doktor

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Hasan Kataman'ın müftü babaları ve nihayet Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Dr. Niyazi Kahveci... Çocuk okutmaya meraklı bir köy; gençler zeki, çalışkan... Köyün havası, suyu, yiyeceği temiz... Bu çizgilerin dışında köy halkının ortak bir özelliği var; köyün gençleri merhum Maliye Bakanı Adnan Kahveci ve Vali Recep Yazıcıoğlu gibi harama el sürmeyen takımdandı. Demek ki bu cemaat namusu, bir anane teşekkülüne neden oluyor ve insanlar dürüstlüğü, her şeyden önce ailede ve köyde öğreniyorlar.

Sürmene'nin bu müstesna çocukları, muhalif ve muvafık, kendilerinin hiç tanımadığı on binlerin sevgisini kazanıyorlar. Valiye ve Adnan Kahveci'ye ağlayanlar her sınıftan ve her partidendi. Acul davranışları her ikisini de trafik canavarına kurban etti. Vali Yazıcıoğlu özgün ve özgür bir Anadolu çocuğuydu. Vali olmanın ötesinde kişiliğiyle ve yaptıklarıyla insanların dikkatini daha çok çekti. Ankara'ya geldiği zamanlar, onu mutlaka dersime davet ederdim. Sınıfa bütün Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin talebesi doluşurdu. Belli ki mesleğinin model kişiliğiydi.

Kaymakam ve Vali Recep çok çalışırdı. Tembel ve işe yaramaz adamımız çok olduğu için Recep Yazıcıoğlu dokunulmazlık kazanmıştı. Vali konuşmaktan ve anlatmaktan yorulmazdı. Yazmaya da hiç üşenmezdi. Dahası var, insanları keskin zekası ve hırçın Karadeniz üslubuyla ikna etmeye de doymazdı. Gittiği vilayetlerde, yerel halkın en ilginç kişiliklerinden oluşan bir çevresi vardı. Vali ulaşılmaz adam değildi; elverir ki, saçmalamadan, yalan söylemeden, çalıp çırpmadan yanına gelin. Genç yaşında vali oldu. Çalıştı, merkezle de didişti, çevreyle de...

Erzincan köylerine gittiğimizde halk valiyi karşılamak için arabanın önüne yığılır. Vali Recep ise ele avuca sığmaz, çoktan baraj gölüne dalmıştır, onları sudan selamlar. Şimdi dağın tepesindeki bir köydeyken, biraz sonra yamaç paraşütüyle ovadaki köyde biter.

Devlet bütçe mi vermiyor, ziyanı yok; imece ve bağış yoluyla azgın ırmağın üstüne köprü yapılır. Orduevleri çok mu lüks? Kıskançlık yapacağına polise de aynı derecede lüks ev yapmaya bak. Keza öğretmenevi de onlar kadar lüks olmalıdır, işe girişilir. Diğer bir deyişle, bulunduğu vilayetlerde memurun her sınıfını mahrumiyetten kurtarmak, onlara seviyeli bir yaşam vermek düsturuydu ve bunu başardı.

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Kemaliye'nin, yani eski Eğin'in dünyadan kopukluğunu sona erdirmek için tamamen halkın katkısıyla dağları delmeye başladı. Erzincan en kısa yoldan Sivas'a kavuşacaktı. Ben gittiğimde, dağın delinmesine pek az bir şey kalmıştı. Bu tünelin adı "Yazıcıoğlu" olmalıdır.

Devlet-i Aliyye'miz eski bir imparatorluktur. Çok badireler geçirmiştir. Hele geçen asırda çok büyük valilerimiz olmuştur. Bu asırda da olmuştur. Recep Yazıcıoğlu ise hepsinin içinde cıva gibi oradan oraya koşuşan, kendine özgü, deli dolu biri olarak anılacaktır. Cenazesinde sağcısı solcusu, köylüsü şehirlisi, yaşlısı genci, binlerce insan vardı. Nitekim görülüyordu ki bizim millet kendisi için didineni sevmekteydi.

SEVGİ GÖNÜL / Özel Müzeciliğin Öncüsüydü

Tanıştığımız günü unuttum; kısa bir görüşme idi. Bizde yermenin ve taassubun ölçüsü yoktur. Etrafında gezinen bir dolu kız arkadaşı kadar, kıskananı da çoktu. İnsanları düşman edecek bir yapıda değildi; buna rağmen bazı münasebetsizler bana kıt akıllı(!) ve bilgisiz bir Sevgi Gönül'den söz etmişlerdi. Bu münasebetsizler sayesinde hayatın en lezzetli sürprizlerinden birini yaşadım. Önce zeki ve mizahta sınır tanımayan bir kişilikle karşılaştım. Doğan Gönül'le bir arada olduklarında bambaşka bir mizah dalgası ortalığı sarardı. İnsanların özgür ve samimi bir dostluk kurmaları kadar hoş bir şey yoktur; birine güvenmek için birlikte gülmeye başlamanız lazım. Zaman geçtikçe Sevgi'nin birtakım konuları bildiğini ve okuduğunu gördüm. Bilmediklerini de dinler ve anlardı. Türkiye üst sınıfında ve hassaten aydınlarımızda olmayan bir vasfı vardı; çocuklar kadar hayret ve saflıkla dinler ve öğrenirdi, merakı derindi. Sabırlıydı.

Bir tam gün boyunca Londra'da Meksika Aztekleri ardından Lord Byron ile ilgili olmak üzere iki sergi gezdik. Bilmediği konuya takılmasıyla saygımı kazandı. Üstüne bir mücevher müzesini birlikte gezdik, bilgisine hayran oldum. Doğrusu mücevhere bayılırdı ve herkes bilir ya üzerinde bir servetle gezerdi. Ama herkesten bir farkı vardı, taşlarla konuşmayı öğrenmişti; gereği neyse kendi istediği gibi değil, mücevherlerin istediği gibi takıp takıştırırdı. Etrafındakilerden farklı bir giyim tarzı vardı; daha çok İtalyanlara yakındı, parlak sıcak renkleri oturtmayı ve yakıştırmayı bilirdi.

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Dostluğumuz Sadberk Hanım Müzesi'ndeki konferanslarım sayesinde devamlılık kazandı. Sonra bir Bizans-Osmanlı İstanbulu Kongresi tertiplemeye kalktık; gerçekleştiremedik. Bu kongre onun adına mutlaka düzenlenmelidir.

Kelime oyunlarına dayalı nükteleri severdi; bir haylisini de kendisi uydururdu. Yeğeni Ömer Koç ile Kavuklu ve Pişekar misali ilginç diyaloglarına şahit olduk. Ailenin "asi kızı" rolünü benimsemişti ama ablası Semahat Hanım'dan da çekinmekten vazgeçmemişti. Bu onun gelenekle özgürlük arasında kurduğu usta bir dengeydi. Bir tekne gezisinde; yurtdışında yaşayan ve Çengelköy Lisesi'ni "Bu neydi?" diye gösteren arkadaşına; "Kız ne çabuk unuttun buraları" diye çıkışmıştı.

Ağır hastalıkla boğuştuğu zamanlar da dahil Sevgi Gönül'ün takılmaktan ve gülmekten uzak kaldığını hiç görmedim. O günlerde dahi gülmek dışında ciddi şeyler dinlemeyi de severdi.

Ülkemizde özel müzeciliği başlattı sayılır. Bazılarının ara sıra şıklık olsun diye katıldığı beynelmilel müzayedeleri izlemeyi, o düzenli bir görev haline getirdi. Herhangi bir yerdeki Selçuklu, Osmanlı ve Anadolu eserlerinden anında haberi olurdu. Ardından ya kendi kesesiyle oraya koşar ya başkalarını örgütler ve o eser mutlaka satın alınırdı. Sevgi Gönül sayesinde beynelmilel müzayedelerde Türk eserleri değer kazandı. Çalıntılar ortaya çıkamaz oldu ve o sadece koleksiyoncularla değil, devletlerle dahi çekişmeye başladı. Bu önemli bir katkıdır. Nitekim Katar şeyhinin emriyle Katar Müzesi'nin çıkardığı İznik çinileri kataloğu; bu alana olan katkılarından dolayı ona ithaf edilmiştir. İstanbul sadece zengin sanayici ve işadamlarının değil, eski eserlere ve sanata da bağışta bulunmaya başlayan bir zümrenin şehri olduysa, bu ortamı hazırlayanların başında Sevgi Gönül gelir. Bundan sonraki safha; halkı ve özellikle gençleri müzecilik ve eski eser faaliyetine çekmektir. Kendisinin buna ömrü yetmedi, haleflerinin ve dostlarının bu alanda yoğunlaşmasını bekleriz.

CLAUDE CAHEN / Büyük Şarkiyatçı

"Oryantalist-şarkiyatçı" denilen Avrupa bilginlerini tanıtmak gerekir diye

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

düşünüyorum. Türk toplumunda her geçen gün yeni tartışma konuları ortaya çıkıyor; "oryantalizm" denilen şarkiyatçılık da bu aktüel tartışma konularından. Biz maalesef bu gibi tartışmaları zengin malzeme kullanıp etraflıca düşünerek yapmayız.

Eski ve yeni moda; şarkiyatçılığın bizim tarihimizi ters yorumladığına inanmaktır. Bu görüşün haklı yanları yok değil; ama sloganlarla Avrupalı şarkiyatçıları karalamak ve her birini aynı kefeye koymak bilgisizlikten doğan bir yanlışlıktır. Avrupa şarkiyatçıları arasında sıradan adamlar vardır, etraftaki önyargılara hizmet ederek geçinmeye çalışırlar. Muhteşem bilgili, mütebahhir adamlar da vardır, ne yazık ki kolonyalizmin hizmetinde melunane işler yapmışlardır; bu tipin en belirgin örneği Hollandalı Snouck-Hurgronje'dir. "Cava Adası'nda ve etrafta Müslümanların itaat edip direnmekten vazgeçmesini istiyorsanız, başlarındaki reisleri değil; ulemayı yok edin" tavsiyesinde bulunmuştur ve maalesef tavsiyesi de tutulmuştur. Hazret Mekke'yi tetkik için güya Müslüman olup hacca da gitmiştir. Mamafih yalancı hacının eserini okumak gerekir.

Bu gibi adamların yanında, dünyadan elini eteğini çekip kendini okuma-yazmaya adayanlar da vardır. Bence Kuran-ı Kerim'in en iyi Almanca tercümesini yapan Richard Rückert, Berlin'de bile oturamayıp kasabasına çekilen, Şark'ın şiirlerini aruz vezniyle Almancaya çeviren mütevazı bir dahiydi. 19'uncu yüzyılın ünlü Yahudi Macar şarkiyatçısı Ignaz Goldziher inanmış bir Yahudi ilahiyatçısı idi, ama İslam'ın kelamına da Müslüman bilginler kadar vakıftı ve saygılıydı. Kocaman yaşında Mısır'da el-Ezher'de talebelik yapmıştı. Unutmayalım, Avusturyalı tarihçi Joseph Hammer von Purgstall, Osmanlı tarihi, Türk edebiyatı, Kırım hanları üzerindeki cilt cilt eserleri kadar; İlhanlı devri İran tarihçisi Vassaf'ın mutantan Farsça beş ciltlik eserini de Almancaya kazandırmıştır. Bu tercüme eserin Avusturya Millî Kütüphanesi'ndeki nüshalarının redaksiyonunu yapacak babayiğit bugün yok bile... Hammer, Hafız'ı Goethe ve Schiller'in diline kazandırıp, Şark rüzgarlarıyla Alman edebiyatını yerinden oynatmıştır. 20'nci yüzyılda İslam milletlerinin sadece tarihine değil, siyasi haklarına bile hakkaniyetle yaklaşan Maxim Rodinson ve Claude Cahen gibileri de vardır.

Claude Cahen, Fransa'nın İslam tarihi ve Selçuklu Türk tarihi alanında yetiştirdiği

https://www.facebook.com/ekitaphane

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

büyük bir uzmanıdır. Yahudi bir aileden dir fakat laik düşünceli bir Fransız olduğunu İsrail devleti kurulduğu zaman yazdığı bir gazete makalesinde; "Yahudi tabiri benim için hiçbir şey ifade etmiyor" cümlesiyle belirtmiştir. Maxim Rodinson gibi Claude Cahen de ne Hıristiyan bağnazlığı, ne de başka bir zincir taşımadan Ortadoğu milletlerinin tarihî hakikatini aramaya çalışmıştır.

Claude Cahen'in okul ve meslek hayatı iyi eğitim görmüş, seçkin Fransız aydınları gibidir. 16 Şubat 1909'da Paris'te doğmuştur. Bir Ecole Normale Superiore mezunudur. Fransız dışişlerinin, içişlerinin, maliyesinin parlak memurları gibi tarih, felsefe dallarının seçkinleri de bu okuldan çıkar. Bizdeki bazı seçkin okulların aksine Fransa'nın bu "ecole"leri çökmez ama mezunlarının iltifat etmekten vazgeçtiği müesseseler için çöküntü başlangıcı söz konusudur.

Kendisi1931'de Ecole Nationale de Langues Orientales'in Türkçe-Arapça bölümünden mezun olmuştur. Şark dillerinin hakkıyla okutulduğu bu okulda o sıralar Adnan Adıvar da Türkçe lektörüydü ve galiba Irene Melikoff, Bernard Lewis, Andreas Tietze, Louis Bazin gibi ünlü öğrencileri tanınmış gramerci Jean Deny'den daha fazla etkileyen unutulmaz bir hocaymış.

Claude Cahen bütün seçkin Fransızlar gibi lise profesörlüğü imtihanını kazandı ve 1936-1937'de Türkiye'de araştırmalar yaptı. 1940'ta bence her tarihçinin okumak zorunda olduğu ünlü eseri "Haçlılar Devrinde Kuzey Suriye" basıldı. Bu eserde şahane üslubu ve dili okuyucuyu etkiler, vesika ve delilleri sıkıcı olmaktan çok, Ortaçağ'ın Ortadoğusu'yla sıcak bir ilgi kurmayı sağlar. Eser halen Türkçeye çevrilmedi, hoş Fransızca kaleme aldığı "Osmanlı Öncesi Türkiye" adlı eseri de Fransa'dan önce İngiltere'de İngilizce çıkmıştır. Çok bilmiş bir mütercimimiz bu eseri ne içinse; "Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler" diye çevirdi. Bazı mütercimlerimizin dar tarih dünyaları içinde orijinal başlıkları değiştirmelerine bu ilk örnek değil.

Cahen'in bizim millî tarihimize yaptığı en önemli hizmet bu eserdir. Çok sayıdaki makale ve kitapları Türkçeye çevrilmelidir. Onu 1980 yılında Societe Asiatique'in başkanı olarak tanıdım. Hiç de cazip fiziği olmayan bu ünlü bilgin, daha ilk kelimede

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ve ilk mimikte insanları zekasıyla carpıyordu. Bu carpma da ezici olmaktan çok, bir tevazu içeriyordu. Nükte yeteneğinin sonu yoktu ve nüktedan kişilere de bayılıyordu. Kasım 1991'de öldü. Yetiştirdiği öğrenciler de bugünkü Fransa'nın Şark'a en açık uzman zümresini oluşturuyor.

YAHYA KEMAL / Şair ve Fikir Adamı

1950'lerin Türkiyesi dar imkanlı bir ülkeydi. Henüz sanatçıları ve bilginleri, bunların arasında değerlileri olsa da, el üstünde yaşatmak kimsenin aklına gelmezdi. Ruhunda ve aklında böyle ulvi istekler olanlar da iktidar ve para sahibi değildi.

Bu imkansız ve iltifatsız ortamda tek istisna Yahya Kemal Beyatlı'ydı. Az yazdığı şiirlere *"Hürriyet"*in bir sütununun tahsis edildiğini hatırlıyorum. Kendisine devrin lüks oteli sayılan Park Otel'de bir oda ayrılmıştı. İstanbul'da Yahya Kemal gibi terennüm eden yoktur; ama suriçi İstanbul'da hiç oturmadığı malumdur. Bir neslin şairi olarak hürmet görüyordu ama üstadın ne kadar etkili nesri olduğunu anlamak için Nihad Sami Banarlı'nın 1960'larda yaptığı ve yayımladığı derlemeleri beklemek gerekti. Yahya Kemal'in tarih ve edebiyat birikimleri ancak ölümünden sonra kendisinden sonraki kuşaklara ulaştığında daha iyi anlaşıldı.

Bugün dahi tartışması yapılıyor; Cevdet Kudret, şairin Türkçe hatalarından söz etmiştir. Edebî tenkit bazı yazılarda bu hataları bulabilir ama Yahya Kemal'in şiiri ve nesri bu gibi tartışmaların üstündedir. Onun, bir neslin kırıp dökülen ruhunu onaran; kendisine saygıyı kaybeden bir aydın zümresine kimliğini hatırlatan bir düşünür olduğunu bilmeliyiz. Bunu şiirle yapıyordu çünkü Türkler de bütün Akdeniz ve Doğu Avrupa milletleri gibi şiirle düşünmeyi, şiirle hissetmeyi tercih ederler. Hepimizin bildiği o zarif ve latif; yerine göre kılıç kadar keskin, yerine göre bürümcük kadar ince Türkçesini Osmanlıcanın anlaşılır zenginliğiyle süslediği; vezni kadar kullandığı sözcüklerle de musikileştirdiği mısralarıyla bu ağır görevi yerine getirdi. Bu milletin okumuşuna, az okumuşuna Türkiye'yi sevdirdi, İstanbul'u sevdirdi, daha da önemlisi Osmanlı'nın akşam vaktinde ve Cumhuriyet'in değişen ortamında Türk medeniyetini bir bütün halinde benimsetti...

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Kazım Yetiş 1998'de Yahya Kemal hakkında etraflı bir biyografi kaleme almıştı. Beşir Ayvazoğlu'nun onun hakkındaki zengin eser listesini tarayarak yazdığı "Bozgunda Fetih Rüyası" ise Yahya Kemal'in biyografik romanı...

Yahya Kemal bozgun döneminin şairi ve fikir adamıdır; kültürel panik dönemi 19'uncu asırda başladı ve doğal olarak devam etti; toplumlar en çok kültürel değişim çağında zorlanır. Bazıları aksi kanaattedir ama o dönemin Türk'ü bugünkünden daha bedbin ve daha çocukça bir panik içindeydi. Dünyayı tanımadığı ve bilgi birikiminin de pek kaale alınamaz olduğu açıktı. Böyle bir dönemde Yahya Kemal'in şiiri bu millete huzur ve ümit verebilirdi; nitekim verdi de...

Ben, Yahya Kemal'in ırka değil, kültüre dayalı ulusçuluğunun daha da ufuk açan ve yararlı bir dünya görüşü olduğu kanısındayım. Yahya Kemal o dönemde, şayan-ı hayret biçimde, Garp ve Şark'ı bilen aydınlardan biriydi. Klasik Osmanlı kültürü ve Fars şiiri yanında; Fransız şiirini çok iyi bilmek ve tadını çıkarmak gibi bir meziyete sahip olan bir nesildendi. Bu özelliğe sahip olanların sayıları azdı ama 20'inci yüzyıl başında Türk edebiyatına yeni rüzgarlar getirdiler. Türk musikisinin üstadı Sadettin Arel, Garp dillerini ve edebiyatını çok iyi bilirdi. Keza Rauf Yekta Bey öyleymiş... Yahya Bey'in Fransızcası ve Şark dilleri mükemmeldi. Osmanlı tarihi kadar Avrupa tarihlerini de iyi bilirdi. Yahya Kemal, Roma-Yunan medeniyetini Batı Avrupa'ya hediye eden bir anlayışa da karşıydı. Üstelik onun Nev Yunanilik (Neo-Helenisme) konusundaki görüşleri de orijinaldir, özgündür. Beşir Bey'in biyografik roman okuyucusuna bunun bu tarafını aktarmasını önemli buluyorum, isabetlidir. Yahya Kemal'i kolaylıkla okuyup öğrenebileceğimiz, hayat ve düşüncelerini kavrayabileceğimiz bir romandır "Bozgunda Fetih Rüyası"... (Kapı Yayınları, İstanbul). Beşir Ayvazoğlu tarih ve edebiyat biliyor; biyografik romanı da onun için zengin ve kendisini zevkle okutuyor.

Yahya Kemal, 20'nci yüzyılda bilmemiz gereken şair ve mütefekkirimiz... Öbürlerinin aksine Yahya Kemal Bey himaye gördü. Sefirlik ve milletvekillikleriyle sıkıntısız bir hayat yaşaması sağlandı. 20'nci yüzyıl düşüncemiz için çok önemli olan Mehmet Akif Ersoy ve diğerleri için bunu söylemek mümkün değil. Bu dönem Türk şair ve düşünürü çok sıkıntı çeken, mücadele veren bir karakterdir. Şiirin sağı solu olmaz,

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

milletin nesil evlatlarını tanımalı lazım. Onlara sevgiyle incelikle yaklaşmak lazım ki yeni nesiller onlara gereken ihtimamı gösterebilsin. Bu gibi portre çizimlerinin artması gerekiyor...

ANDREAS TIETZE / Türkolojinin Kaybı

1971 yılı Ekim ayı başlarıydı. Viyana Üniversitesi'ne bir yıllığına gelmiştim. Asansörde rastladığım orta yaşlı, mütevazı adam, her yerde tören yürüyüşü ile yürüyen Viyana ordinaryüslerinden çok, enstitüye ders dinlemeye gelen meraklı orta yaşlı emeklilerden birine benziyordu. Gayet rahat bir biçimde; "Andreas Tietze, ABD'den buraya gelmiş, odasını biliyor musun?" diye sordum. "Tietze benim" dedi. Peşine takıldım. Bütün ziyaretçiler gibi kütüphanede bir masaya yerleşmiş. Ondan sonraki üç gün boyunca, seminer ödevi olan metinleri çözerken bana yardım etti. Sizin anlayacağınız rahmetli Nejat Göyünç'ün Avusturya şubesi gibi derviş sabrında bir adamdı. Üstelik bir de bana; "Sen okumayı biliyorsun, bana yardım et" dedi. O sırada emekli olan Herbert Duda geldi; Tietze'yi hürmetle kendi odasına yerleştirdi. Birlikte her öğleden sonra yayınlamakta olduğu Mustafa Ali'nin "Nasihat'us Selatin" (Sultanlara Nasihat) adlı eserinin yazmalarını mukayeseli okuyorduk. Hayatımın en verimli dersi böylece başladı. İkinci sömestr resmen öğrencisi de oldum. Öğrenim hayatım boyunca, hiçbir yerde böyle edebî metin dersi göremedim.

Her öğrenciye yön veren büyük hocalar vardır. Benim meslek hayatımda da derin tevazu ve bilgisiyle hem öğreten hem sessizce haddimi bildiren kişi, ABD'de yaşayan bu Avusturyalı profesör oldu. Sadece Türk dili metinlerinde değil, sokağın karşısındaki Slavistik Enstitüsü'nde dersini gördüğüm eski Slovence metinlerde de müşküllerimi hallediyordu. Mesela ABD'den gelen bir misafir öğrenciye Bizans metinlerinde yardım ediyordu. İnsanların istihza ile değil, dehşet ve hayranlıkla "Her şeyi biliyor" dedikleri bir hocaydı. Sabahtan akşama kadar çalışıyordu. Çok biliyordu, çok yazıyordu ve herkese çok yardım ediyordu. Sabırlıydı, hatta ünlü Bavyeralı oryantalist Franz Babinger'in huysuzluğunu tarif için; "Tietze'yi bile kızdırmayı becermişti" derlerdi.

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

İşte bu meşhur Andreas Tietze 1914 yılı Nisan'ında Viyana'da doğdu. Babası Hans Tietze, Avusturya Sosyalist Partisi'nin kültür işlerine bakan, programları belirleyen adamı; annesi Katherina Konrad da Avusturya Barok döneminin ünlü uzmanı ve sanat çevrelerinin hürmet edilen mensubuydu. Bıraktığı dosyalar arasında hâlâ Kokoschka ve Schiele imzalı eskizler çıkıyor. Baba Hans Tietze ünlü Prens Eugene'in Belvedere Sarayı'nı Modern Sanatlar Müzesi haline getiren, Ernst Gombrich gibi bir bilgini yetiştiren büyük sanat tarihçisi... Hans Tietze'nin sayesinde 20'inci yüzyıl Avusturyası'nın öncü büyük ressamları sürünmekten kurtuldular. Böyle bir çiftin çocuklarından birincisi ünlü bir matematikçi ve demograf oldu. Kızları bütün o neslin sosyalistleri gibi İspanya İç Savaşı'na katıldı, Viyana'da onu da tanıdım. Andreas Tietze ise İtalya tarihi üzerine doktora yaparken; Slavistik ve Germanistik üzerinde de uzmanlaştı. Sabırla ve süratle muhtelif dallarda ilerliyordu. Balkan dillerinin neredeyse tümünü öğrendikten sonra, bu sahanın Türkçesiz anlaşılamayacağını gördü. O yıllarda Türkologlar arasında pek adet değildi, ama genç Andreas sık sık Türkiye'deydi. Filologlar arasında nadir görünen bir yetenek; tıpkı Fransız Alexandre Dumesile gibi Türkçe dahil birçok dili aksansız konuşuyordu. İstanbul'dayken Süheyla Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Filiz, Deniz, İbrahim ve Nur adlı dört çocukları var.

Bu kadar dil bilen adam Türkolojiye ağır bir vasıta gibi girdi, daha ilk anda Türk dilinin etimolojik tetkiklerine başladı. Yıllarca hazırladığı etimolojik lügatin ilk cildi çıktı. (S) harfine kadar hazırlamıştı. Gerisini talebeleri tamamlayacak, onun tamamladığını ise Türk Dil Kurumu ve Kültür Bakanlığı'nın basması gerekiyor. Medeniyet tarihinin büyük sorunudur. Artık eğitim sistemi hiçbir yerde Tietze gibi mütebahhirler yetiştiremiyor.

FİLİZ ÇAĞMAN / O Sadece Bir Müze Müdürü Değildi

Topkapı Sarayı Müzesi'nde beş gün süren bir sempozyum vardı; Osmanlı Sarayı sadece fiziki yapısıyla değil, yaşam ve teşrifatı ile bir sanat eseri olarak incelendi. Gayet muhtevalı tebliğler vardı. Sempozyum, müze müdiresi Dr. Filiz Çağman'a bir şükran hediyesi olarak adandı. Böylece müze uzmanları, tarihçiler, sanat tarihçileri ve

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

edebiyat tarihçileri bu aziz meslektaşlarının emeklilik gününü sessizce geçirmemiş oldular. Yeni nesil daha mukayeseli düşünmeye çalışıyor ve eski kuşağa göre Osmanlı kültürüne daha soğukkanlı ve yöntemli yaklaşıyor. Konferansta beş gün boyunca hayli ilginç bildiriler okundu, hepsini dinleyemedim; benim dinlediklerim içinde usta işi olanlar vardı, ilginç bulgulara dayananlar vardı ama sözünü ettiği İran-Osmanlı minyatürlerindeki yan metinlerde geçen deyimleri doğru telaffuz edemeyenler de vardı. Filolojik disiplin halen tarihçilerimizin en büyük noksanıdır.

İstanbul'da şiddetli kış hüküm sürüyordu ama salon doluydu; sadece meslektaşlar ve öğrenciler değil, İstanbullu turist rehberlerinden de hayli gelen vardı. İstanbul'da birçok turist rehberi bilgili ve ilgili... Topkapı'nın unutulmayacak müdürü Filiz Çağman'ın meslektaşları kadar rehberlerce de çok sevilip sayıldığı anlaşılıyor. Artık resmen emekli olan Dr. Filiz Çağman'ın bu ülkeye yaptığı sayısız hizmetin içinde; geçtiğimiz yıllarda on binlerin ziyaret ettiği, Londra'da Royal Academy'de düzenlenen "Türkler" sergisi de var. Bu düzenlediği ünlü sergilerden biridir. Filiz Çağman bir serginin düzenlenişinde malzemeye hakim vazgeçilmez seçicidir.

Kendisi niçin bizim kuşağın en seçkin ve saygın tarihçilerindendir; öncelikle birtakım sanat tarihçisinin aksine eski metinleri çok iyi okur, mezuniyetinden sonraki uzun yıllar boyu Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde uzman ve müdür olarak çalıştı. Titiz, bilgili, ciddi araştırmacılara karşı müşfik ve yardımcı; gayriciddi araştırmacılara karşı soğuktu. Doğrusu eski yazma kitapların sahifeleri bu tipler tarafından çevrilip yıpranmamalıdır. Ben meslektaşlarımızdan hiç kimse bilmiyorum ki, Filiz Çağman'dan çok önemli gerçekleri ve yeni şeyleri öğrenmemiş olsun ve gene hiçbir Topkapı müdavimi bilmiyorum ki onun işaret ettiği bir bilinmedik eserle, göze çarpmamış bir buluntuyla karşımıza çıkmasın. Filiz Hanım son sekiz yılını beynelmilel hırsız çetelerinin ve depremin tehdidi altındaki Topkapı Sarayı'na hasretti ve kendini gece gündüz saraya hapsetti. Gerilim içindeydi ama büyük enerjiyle çalıştı, bağışlar buldu, unutulmaz sergiler açtı ve Hazine ve Taht Dairesi gibi bölümlerde yeni düzenlemeler yaptı.

Topkapı Sarayı'nın ünlü müdürleri vardır; ben mesela merhum Hayrullah Örs'ü tanıdım. Ciddi bir uzmandı. Nefis çevirisiyle Helmuth von Moltke'nin mektuplarını

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Türkçeye kazandırmıştı, bana hiç üsenmeden Harem Dairesi üzerinde değerli bir ders verdi ve o zaman kapalı olan bu bölümü birinin rehberliğinde gezdirdi. Gene o zaman çok saygı duyulan genç uzman Filiz Çağman'ın sonraki müdür olacağını kim bilebilirdi demeyeceğim; saraydaki bazı uzmanlar gibi üstünden ilmin verdiği vakar akıyordu. Nitekim şunu söylemeliyim; Filiz Çağman bambaşka bir Topkapı müdürü oldu, çünkü o bir saray nazırıdır. Geçen asrın Moskovası'ndaki Rusya Tarihi Müzesi Müdürü Ivan Zabelin veya İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Halil Ethem Bey veya 1950-60'lı yılların Ankara Etnoğrafya Müzesi Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşay gibi bilgin takımındadır. Yurtiçi ve dışındaki haklı şöhreti ve saygınlığı, ilmine ve kişisel ilkelerine bağlılığına dayanır. Bundan sonra elindeki malzemeyi değerlendirip planladığı kitapları yazması ve bilhassa genç müzecileri yetiştirmesi için kendisine kurumsal anlamda imkan sağlamalıyız; emeklilik kağıt üzerinde bir işlem olarak kalmalıdır, zira en başta Kültür Bakanlığı 1988'den beri müzelere yeni asistan almamış olup, ancak geçen yıl bu kadrolar açılmıştır. Filiz Çağman ve Nazan Ölçer gibi uzmanların yeni nesilleri yetiştirmesi gerekir.

***

Üniversite yıllarımda Topkapı Sarayı ile ciddi olarak ilgilenmeye başladığımda, Filiz Çağman Yazma Eserler Bölümü'nün sorumlusuydu.

O tarihte doktora yapan kişi sayısı çok azdı. Hele üniversite öğretim üyeliğini hedeflemeyen bir müze küratörünün doktora ile uğraşması alışılmış bir manzara sayılmazdı. Sanat tarihi talebesi ve asistanından tutun da üniversitenin kıdemli tarih profesörüne kadar Topkapı Sarayı'na devam eden araştırmacıların hepsi Filiz Çağman'ın, bu genç ve zarif bilginin önerileriyle ufuklarının genişlediğini itiraf ederler. Doğrusu yaşından beklenmeyecek bir bilgi birikimine sahipti.

Uzman bizim memleketimizde az rastlanan bir fanidir. Daha çok ezbere konuşmaya ve üfürmeye meraklıyızdır. Çağman eski yazmaları tanıyor, kendisine müracaat edenleri yönlendiriyor ve sorunlarını çözüyordu. Bilim yeni sorunların ortaya konması demektir. Bir noktada tıkanıp kalan verimli olamaz. Filiz Çağman, Osmanlı-İran edebî metinleri ve minyatürlerini birlikte değerlendirmekte hakikaten az

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

rastlanan uzmanlardandır. Ama o kadarla sınırlı değil; önüne ister Venedik kumaşı koyun, ister Leipzig dokuması ya da porselen; hem künyesini tespit eder, hem de kumaşı akrabasıymış gibi size tarif eder. Zengin yapılı ve çeşitli ünlü müzesini cam ve madeni eşyası, ahşabı ve kağıdıyla bu kadar iyi değerlendiren ve tanıyan bir başka büyük müze müdürü sadece Leningrad Hermitaj Müzesi'nin genel müdürü Bilimler Akademisi üyesi Profesör Piyotrovski'dir.

Filiz Çağman'ın malzemeye hakimiyetinin sonsuzluğunu Londra'yı sarsan ama gerçekten sarsan ünlü "Türkler" sergisinin hazırlanışında gördük. İlk defadır ki, Türk küratörlerin hazırladığı katalog beynelmilel alanda tüm müzecilerin başvurduğu, örnek olarak seçtiği ve içindeki malzemeye göre sergi tasarladıkları bir kaynak oldu. Şahsen birtakım yabancı sergi başvurularına; "Türkler sergisinin kataloğunu kopya etmekten vazgeçin" diyoruz.

Filiz Çağman doktorasını Şair Nizami'nin resimlendirilmiş ve Karakoyunlular dönemine ait önemli bir eser olan "Hamse-i Nizami"si üzerine yaptı. Bu eseri hazırlamak bizde alışıldığı üzere, sadece minyatürlere bakarak tarif edip değerlendirmekle olacak gibi değildir. Resmin yanındaki metni de okuyup anlayabilmek lazımdır. Resimlerine baktığın dönemin insanlarının yazdığını anlayarak sanat tarihi yapmak henüz az sayıdaki Allah'ın kulu tarafından yerine getirilen bir vecibedir. Doktor Çağman'ın Nurhan Atasoy ve yakın arkadaşı Dr. Zeren Tanındı ile hazırladığı minyatür ve resim üzerine eserleri halen değerini korumaktadır. Gene Zeren Tanındı ile Topkapı Sarayı'ndaki Firdevsi, Nizami gibi büyük şairlerin eserlerini süsleyen minyatürler üzerine zengin bir kataloğu tamamlamıştır.

Filiz Çağman Edirnelidir. Rumeli'nin Osmanlı kültürünü her haliyle etiketi, hicvi, ciddiyeti ile temsil eder. Edebiyat Fakültesi'ndeki öğrenim yıllarını boşuna geçirmeyen nadir öğrencilerden olduğu açıktır. Roman okur gibi birtakım el yazmalarını okumak için demek ki ille de Osmanlı toplumunda doğmuş, yaşamış ve okula gitmiş olmak gerekmiyor. Cumhuriyet nesilleri içinde eski metinlere hakim Mehmet İpşirli, Mehmet Genç, Günay Kut, merhum Ali Alparslan, Uğur Derman, Özer Genç, Feridun Emecen, Murat Bardakçı, Mübahat Kütükoğlu ve daha genç kuşaktan Ali Akyıldız gibi bir alay

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

kadar kalabalık değilse de, bir bölük oluşturabilecek insanlarımızın arasında kuşkusuz Filiz Çağman da vardır. Biraz merak ve disiplin dedelerin mirasını hakkıyla değerlendirmemizi sağlar.

SALİM ŞENGİL / Birçok İlke İmza Attı

1960'lı yıllarda Ankara, devletin imkanlarıyla kurulan bir kültür merkeziydi ve aslında donuk bir Balkan başkentiydi. Hiç kuşkusuz Türkiye'nin gerçek kültürel zenginliğini en iyi biçimde temsil eden bir kent değildi. Zira Türkiye kendi tarihî mirasını tanıyan, onun tadını çıkaran bir ülke hiç olmamıştır. Bir azınlığın dışında "Batı" henüz çok kimsenin adım atmadığı, hakkında hayal ve söylentilere dayanarak hayranlık veya düşmanlık beslediği bir dünyaydı. 1950 veya 60'ların karayolları haritasına bakmak yeterli; Türkiye'nin ilginç köşeleri henüz rahat ulaşılıp konaklanacak yerler değildi. 1964 yılında o zamanki Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı, Turizm Dairesi Başkanı Mukadder Sezgin'in görevlendirdiği gençlerden biri olarak Zonguldak-Kastamonu bölgesindeki turizm envanter çalışmasını çetin bir sefer olarak tamamlamıştım. Zorlukla ulaşabildiğim yerler ilçe merkezleriydi. Ardından Eylül'de Mardin-Diyarbakır bölgesine gittim. İki vilayet merkezi dışında Midyat, Çermik, Nusaybin gibi ilçe merkezlerine ancak ulaşabildim. Çoğu ilçe merkezleri hakkındaki bilgiyi telefonla veya vilayetlerdeki dosyalarla edinip anketi doldurduk. Böyle bir ortamda gezmek, görmek, okumak ve yurt coğrafyasını tanımak kolay iş değildi.

Ankara, devletin bütçesiyle kurulup gelişen Devlet Opera ve Balesi gibi kurumlara ve bütçe derdi çekmeyen tiyatrolara sahipti. İstanbul'da opera ve bale yoktu ve doğrusu tiyatrolar da seyirciyi çekmesi şüpheli eserleri sahnelemeyi göze alamıyordu. Bulvar oyunlarının dışında eserler sahnelemeye kalkan tiyatroların şansı azdı. Ankara'da kurulan Meydan Sahnesi yaşayamadı. Bir mucize olarak, Ankara Sanat Topluluğu (AST) bu yıllarda Ankara'daki umumi havayı yakalayabildi ve yaşadı. İstanbul'da ise AST'nin bir benzeri yoktu. Devlet Tiyatroları devletin merkezindeydi. Sanatçıların maaşı iyiydi. Toplumsal itibarları yerindeydi. Bazı tiyatrolar ise gerçekten kaliteliydi. Birçok temsile bilet bulmak mümkün değildi. Alman, Fransız, İtalyan kültür merkezlerinin konferans, konser, sinema gibi faaliyetleri ilgiyle izleniyordu, çünkü

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

iyiydiler. Ankara henüz memuriyetle geçinen Türk aydın takımının toplandığı bir yerdi. İstanbul'un zorluğundan kaçanlar da buraya birikmişti. 1970'lerden sonra ise önce siyasi huzursuzluk, sonra hava kirliliği bu aydınları İstanbul'daki özel sektöre kaydırdı. Şehrin havası ve kültürel bereketi de kayboldu. Avrupa hükümetlerinin kültür bütçelerindeki kısıntı dolayısıyla da artık böyle faaliyetlere rastlanmıyor.

1950'lerde Piknik lezzetli yemek yenen bir kafeydi. Bugün o çeşni yok. Yanı başındaki Sanatsevenler Kulübü de ilginç edebiyat matineleri, bazı konserler ve asıl önemlisi Devlet Tiyatroları ve AST'deki oyunların eleştiri toplantılarının yapıldığı bir edebî mahfildi. Okuduğum Atatürk Lisesi'nin gençleri sonra üniversiteye intisap eden Enise Kantemir Hoca'nın yönetiminde bir divan edebiyatı gecesi tertiplemişlerdi. Doğrusu kimsenin okul müsameresi diyemeyeceği mükemmellikte bir geceydi. Halk edebiyatı ve divan edebiyatını başarıyla terennüm edenlerin kendileri de hocaları da aslında eski şiir taraftarı değildi. Ama bunu da bilmenin gerekli olduğuna hiç şüphesiz kaniydiler ve biliyorlardı da. Bugün artık bu hava da yoktur. O yıllarda Ankara Atatürk Lisesi tek örnek değildi, bugün ise artık böyle bir lise bulunamaz. Tiyatro eleştiri toplantıları Özdemir Nutku, Atilla Sav, Sevda Şener gibi tiyatro uzmanlarının katkısıyla renklenirdi ve bir keresinde Ayperi Akalan da İstanbul'dan gelip katılmıştı. "Bu gürültülü tartışmaları ustalıkla yöneten kimdi?" diyeceksiniz. Bu toplantıları tertiplemeyi gerekli gören bir öncü, Salim Şengil... Tıpkı 1940'ların fakir Türkiyesi'nde genç yazarları topluma takdim için didinip "Seçilmiş Hikayeler" külliyatını çıkarttığı gibi o sıralarda da "Dost" dergisini çıkarıyordu. Eşi hikayelerinden ve tiyatro eserlerinden tanıdığımız Nezihe Meriç yani kısacası Nezim gibi o da öztürkçeci, sırf yazarlıkta değil yaşantılarında da temiz ve titiz, yaptıkları iş için sıkıntıya tahammül eden kişilerdi. Öztürkçeciliklerine rağmen benim tiyatro eleştirilerimdeki ağır dili söylene söylene kabul edecek kadar hoşgörülüydüler. Hiç unutmam Çehov'un "Vanya Dayı" oyunu için tertiplenen eleştiri seansındaki konuşmamı Nezim'in verdiği isimle Salim Amca yazıya dökmemi ısrarla teklif etmişti. Bendeniz de "Dost" dergisinde böylece bu memleketin yazı hayatına adım atmış oldum. Salim Şengil aynı dergide Türkiye'de rastlanmayan başka öncülükleri de yaptı. Galiba kendisi pek tutmasa da Kemal Tahir'in "Devlet Ana" romanı için birkaç sayı süren kavgalı ve

15:40 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

verimli bir soruşturma açtırdı. Bizim kuşağın birçok şairi demeyeyim ama birçok eleştirmen ve denemecisi ancak "Dost" dergisi sayesinde hayata gelebilmişlerdir. Yoksa öykü ve şiir yazmayanın elinden kimse tutmazdı. O kıtlıkta birtakım genç yazara telif ücreti bile verirdi. Dahası var, kendi yazdıklarından önce milletin öykülerini derleyip toplayıp yayımlama gayretindeydi. Parası olsa da olmasa da yaşamayı bilirdi.

Nezim ile Salim Amca herhalde sıkıntı çekiyorlardı. Kimseye hissettirmediler. Salim Amca bu dünyaya geldiği gibi gitmeyen adamlardandır. Sevgi Soysal'ın "Tante Rosa"sı, eşi Nezihe Meriç'in hikayeleri gibi daha nice şey onun gayretiyle hayata geldi. Bu dediklerim Salim Amca olmasa "Benim eserimi basın" diye de kimsenin kapısını çalmazlardı. Toplumlar da aslında işini sessizce, ısrarla Prusyalı disipliniyle yapan böyle adamlar sayesinde bir yerlere giderler.

ATTİLÂ İLHAN / Aramızdan Bir Aydın Geçti

Türk dilini çok iyi kullanan ve şiiri eski rüzgarların sayesinde çağdaşlaştıran bir usta olduğunu biliyoruz. Attilâ İlhan için "Çok genç öldü, kendisinden çok şey bekliyorduk" gibi bir değerlendirmeye itibar edemeyiz, yersiz olur. Yazdıkları ve konuştuklarıyla son derece etkili olduğu da açık. Kısa sayılamayacak bir ömrü disiplinli olarak geçirdiği, çok yazdığı ve topluma karşı görevini yaptığı açık. 1925 doğumluydu. Bu demektir ki Osmanlı dünyasından kopuk bir nesildendi. Fakir Türkiye'nin genci olduğu için Batı'ya gidip eğitim görme şansını da çok geç yakalamıştır. Şiirdeki bu yeni ve özgün üslup sahibinin eski şiiri iyi bilenlerden olması şaşırtıcıdır. Maalesef eski edebiyatı hiç tanımayan kuşakların şair olduğu bir ülkede Attilâ İlhan'ın örnek olmasını dileriz ama onu örnek alanların ciddi bir edebiyat eğitimi ve kişisel gayretle bu çizgiye ulaşabilecekleri de bir gerçektir.

Benim 35 yıldan beri izlediğim kadarıyla umumi arzuya uymayı kabullenemeyen bir aydın olmuştur. Sağın ve solun en bağnaz olduğu yıllarda ve maalesef kendini sansürlediği zamanlarda dahi etrafına zıt fikirler ileri sürüp gözlediklerini ortaya koymayı bir geçim yolu değil, ama aksine bir düşünürün seçimi olarak benimsemiştir. Bir tanesi Türkiye'nin gelişme ve ilerleme kaydettiğini birçok insandan daha önce

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

görüp belirtmesidir. 1970'li yıllarda bize Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Türk girişimini ve dinamizmini anlatıp yorumladığında dostum Özer Ergenç ve ben inanılmaz gözlerle dinledik. "Attilâ İlhan, Başbakan Demirel'in demeçlerini niye tekrarlıyordu ki?" diye birbirimize sorduk. Lakin bu sözlerinde o demeçlerden daha fazlası vardı. Bir müddet sonra, gördüklerimiz bu yorumu doğruladı. Demek ki yurtdışında olup bitenleri izliyordu. 5 bin kişinin inandığına 5001'inci olarak şüphesini ve muhalefet şerhini koyardı. Vakaları gözden geçirmeden mecburiyet tahtında düşünenleri bir hayli silkelemiştir. Dünkü tabular 1950 ve 60'lı yıllarda Arapça ve Farsça kelimeleri Türkçeden atmaktı. Fakat o buna karşı çıkmıştır. Bugün herkes Osmanlıcayı da yeni Türkçeyi de ayırt etmeden kullanıyor, çünkü bize kelime ve kavram lazım; neyimiz var ki ayıklayacağız? Eski edebiyatı sevmek ve bilmek gerektiğini, ancak o sayede yeniliğin yavanlıktan kurtulacağını öğretenlerden olduğunu sanıyorum.

Hayatında da kendine özgü bir tarzı olduğuna şahit oldum. Bir Temmuz sıcağında sırtında ceketi ve başında kasketiyle yürüyüş yaparken rastladım. "Aman üstadım ne yapıyorsunuz?" dediğimde, bana "Ben Izmirliyim, bu sıcak bana bir şey ifade etmez" demişti. Vücudunu ve günlük alışkanlıklarını bile sert eğitimden geçirenlerden olduğu anlaşılıyordu.

Attilâ İlhan'ın hem çok benimsenen hem de kendisini seven okuyucularının bile itiraz ettiği yakın tarih yorumu; Atatürk ve İsmet İnönü devirleri arasına çizdiği sınırdır. Atatürk devrini ne kadar şairane ve görkemli bir üslupla çizdiyse, 1938-50 arasını da bürokrasinin tatsız ve muhtevasız despotizmi olarak niteler. Bu görüşünü tarih araştırmalarının kendisinden sonra kısmen desteklediğini belirtmeliyim. Tabii yine Attilâ İlhanlığı elden bırakmamıştır. Demokrat Parti dönemini de, İsmet Paşa döneminin anlayışının başka bir çeşitlemesi olarak yorumlar. Bu devamlılık tespitinde de haklı yönleri çoktur. Attilâ İlhan tarihçi değildir ama keskin gözlemleri vardır ve çoğu insanımızın aksine yaşadıklarını unutmaz, hekim dikkatiyle gözden geçirip değerlendirir.

Çok uzun yazı hayatı oldu, yaşarken yüceltildi; zor beğenenler bile kendisine hayranlıklarını sundular. Yazılarında ve konuşmalarında küstahlık emaresi

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

görmedim, bunun gibi, ülkesini içyapısına kamplar kitlenip, esiri olduğu da haşa söylenemez. Bu halkın her kesiminin gösterdiği ihtiram, en azından görevini yaptığının göstergesidir. Hiç şüphesiz özlenen ve gelecek kuşakların da bildiği bir şair olarak kalacaktır.

HÜSEYİN HATEMİ / Renkli Bir Kişilik

23 Aralık 2005 günü Hüseyin Hatemi Hoca İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Büyük Amfisi'nde emeklilik dersini verdi. Amfi tıka basa doluydu. Ne kadar perişan saçlı ve pejmürde giyimli olsa da, İ.Ü. Hukuk Fakültesi muhteşemdir. Buraya Teodosyüs ananesi ve Osmanlı Darülfünu'nun havası sinmiştir. Bu geleneği ve havayı değerlendirsek daha da muhteşem olur.

Hatemi Hoca emekli olacak diye telaşa kapılan talebeler 800'ü aşan dilekçe ile rektöre müracaat etmişler. Rektör de açıklama yaptı: "Telaşlanmayın, hoca derse devam edecek".

Bir zarafet örneği olarak hocanın görev yazısı, emekli olduğu gün masanın üstüne konmuş. Öğrenciler kendisine koca bir sandık getirdiler; içi hazine değerinde, bir hocaya talebelerinin yazdığı içten mektuplarla dolu. Törende konuşmalar yapıldı. Rona Serozan samimi, saygılı bir hitabede bulundu; Aydın Aybay Hoca ve diğerleri de... O fakültenin mensubu değilim ama dostu olarak ben de konuştum. Hoca gayet muhtevalı bir dersle emeklilik hayatına girdi.

Türk aydınının sağ-sol oyununa gelmemesi Hüseyin Hatemi ve Rona Serozan gibi adamlar sayesindedir. Ayrım, çalışan ve üretenlerle tembel tembel boş laf edenler arasında olmalıdır. Hatemi'nin rubailerinden söz edildi. Rubailer güzel, lakin her şeyden önce toplumun her kesiminden insanla ilgilenen bir cingöz olduğu bu eserlerden anlaşılıyor. Edebiyat zevkini taşıyan eski neslin, bizim nesil arasına yanlışlıkla düşmüş en saygın kalıntısıdır. Bu yönüyle Osmanlı kültürünün çağımız Türkiyesi'ne bir engel değil, ancak bir zenginlik olarak katkıda bulunacağının canlı örneğidir. Hatemi Hoca sürükleyici ve okutan bir üslup sahibidir. Kendisinin sekiz adet çevirisi Almanca, Fransızca ve Farsça gibi ilginç bir diller manzumesinden

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

yapılmış 40'ı aşkın kitabı muhtelif konularda, "Medeni Hukuk Tüzel Kişileri" hukukçular dışında, tarihçilerin de okuduğu muhalled bir eser…

12 Eylül günlerinde yolda yürürken görmüş, yanaşmıştım. "Üstadım geçmiş olsun, siz değil üniversite kaybetti, inşallah tekrar döneceksiniz" demiştim. Cevap, "Biradere bu halisane duygu ve temennilerinizi nakledeceğim üstadım" olmuştu. Bugün çok şükür nazik hekim Hüsrev Hatemi ile ikizi Hüseyin Hoca'yı ayırt edecek kadar ikisini de tanıdım. Geçen 25 yılda dostluk koyulaştı, hukukla tıbbın dışında da konuşup yazacak çok şeyleri olan bu iki hocayı daha yakından tanıdım.

Hatemi Hoca Garp dillerini bilir ama asıl Farsça ve Arapçaya vakıftır. Açıktır ki Osmanlı mirasını taşımaya ehil olan nadir aydınlarımızdandır. Bu yanıyla akranlarına faiktir ama başına gelenlerde de bir nebze olsun bu fazlalığın payı vardır. Alışılmamışa karşı kıskanç, tahammülsüz ve hoyrat bir toplumuz.

Hatemiler İstanbul'un en renkli çevreleriyle görüşen, renkli kişiliklerdir. Hüseyin Hoca UNESCO Tolerans Komitesi için gönüllü çalışır ve İstanbul'daki rüesa-yı ruhaniyenin dostudur. Dinler üzerindeki bilgisi sonsuzdur, laik toplumun bilgini bu konularda çok şey bilmelidir. Eşi, ünlü avukatlarımızdan Kezban Hatemi, bizim UNESCO Uygarlıklar Arası Diyalog İhtisas Komitesi başkanıdır. Ve doğrusu hepimizi çalıştırır. Umumi kuraldır, Hatemi Hoca gibilerinin hayatını akıllı eşler düzene koyar. Hüseyin Hatemi gibi mütebahhir hukukçudan yeni nesil arasında da bir iki-kişi ufukta görünüyor; inşallah onun gibi inatla yola devam ederler.

CEMİL MERİÇ / Saygıyla Anıyoruz

Cemil Meriç, 1916'da Hatay'da, Dimetoka göçmeni bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Balkan savaşları, Girit ve Oniki Adalar'ın elden çıkması imparatorluğun yıkımının bir safhası değil, Rumeli ve Akdeniz adalarındaki vatanın kaybıdır. Bu tarihi unutmaya çalışsak da her gün önümüze çıkıyor. Balkan bozgununun burukluğunu yaşayan nesiller Türkiye'de başkaldırıya da daha yatkındılar. Enternasyonalizmlerinde bile yurt ve ulus gerçeğini her zaman sakladılar.

Münevver veya aydın Batı'dan tercümedir. Tercüme gerçeği her zaman karşılamıyor.

https://www.facebook.com/ekitaphane

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Aydınlanan ve aydınlatan insanın her şeyden evvel zamanların ve mekanların gerçeklerini görmesi gerekir. Türkiye münevverlerinin, bazılarının çok söylediği gibi ayaklarının yere basmaması, üniversal olmamalarından ileri gelir. Dünyayı tanımayan ve beynelmilel alemin havasını kavrayamayanların aslında ulusalcılık yapmayı da beceremeyecekleri açıktır.

Yaşadığı gerçeğin temsilciliğini yapan ve o dünyayı kabul eden okumuş Osmanlı zümresinin aksine Tanzimat sonrası münevverinin içine düştüğü çalkantı da bundan ileri gelir. Bununla birlikte bu çalkantıyı küçümseme hakkına sahip değiliz. Aksine yaşadıkları trajediyle bir yerde bizim kimliğimizi çizmeye çalışanlar onlardır. Bu çizimi saygıyla ele almak durumundayız.

Hiç şüphesiz, Türk insanının kişiliğini tarif edip yolunu çizmeye çalışan bu insanların hepsinin aynı kuvvette olduğunu söylemek mümkün değildir ve yine hiç şüphesiz ki bu insanların haksızlıklara, adaletsizliklere karşı çıkma dereceleri ve doğrulukları da aynı değildir. Bir kısmını ise kendi sınıfının ve grubunun insanları bile değerlendirememiştir.

İşte bu insanlardan biri sayılabilecek Cemil Meriç, çatışmalı bölgelerin ortasında doğdu ve yaşadı. Fransız mandası altında Hatay'da yaşamak, insana başta Arapça ve Fransızcayı çok iyi öğrenebilme şansını getirir ama hayatının akışını zedeleyen tatsızlıklar da bu ara mıntıkanın ürünüdür. Her halükarda hırpalanan, anlaşılamayan, bazen de aksine çok iyi anlaşıldığı için kıskanılan insanlar vardır. Cemil Meriç'in yazgısı bu sonuncu zümreye girer.

Cemil Meriç'in etrafında insanlar vardı. Yabancı edebiyatı okuyamayanlar, ondan Marksizm dahil Batı'yı dinliyorlardı. Besbelli meraklı ve eleştirici kişiliği onu her yeri didik didik etmeye ve tartışmaya sevk etmiştir. Takibata uğradığı için değil, yeni şeyler görmeye başladığı için eski söyleminden vazgeçtiğinde ise dostları karşısına çıktı.

Türkiye'de aydınların tepesinde, dar kafalı sağcılardan çok aydın zümresinin gönüllü savcılığı ürkütücüdür. Cemil Meriç'in etrafına değişik görüşten insanlar hayranlık ve susuzlukla koşuştular. Ne var ki kürsüde oturan onların istediği değil, istemediği

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

şeyleri de söylüyordu. Terkide tahammül edilmez; Türkiye'de çok az insan, kitleyi hem kendisinin tiryakisi yapar, hem de onlarla boğuşur. 20'nci asrın sonunda, bu irfan safhasına ulaşmaya başladıysak, bunda Cemil Meriç'in de payı vardır.

Arapçayı çok iyi bilen üstat "Bu memleketin tarihini ve kültürel mirasını anlamak için Arapça öğrenmek lazımdır" diyenlere, "Esas metinlerin her biri Batı dillerine âlâsından çevrilmiştir, siz evvela Arap harfli Türkçeyi okumayı öğrenin. Osmanlı edebiyatı dediğiniz saha tercümelerden okunamaz" demiştir. Gerçekten dedelerimizin kitaplarını, evrakı, mektupları değerlendirmekten aciziz.

Fikir dünyamızdaki yabancı ajanlardan ve oryantalist şeytanlardan bahseden bağnaz gruba hiddetle şu cevabı vermiştir: "Güya tarih ve edebiyat yorumunuzu saptıran Batılı ajanlardan söz ediliyor. Nadir Şah'ın tarihini Voltaire'in diline kazandıran, Hafız'ı Goethe'nin diline kazandırıp ortalığı sarsan, Hayyam'ı Anglosakson dünyasına sevdiren insanlar mı ajan oluyor; yoksa kendi ecdadımızın mektuplarını dahi okuyamayan bizler mi ajan oluyoruz?"

Cemil Meriç'i bizim kuşak "Hisar" dergisindeki Hint edebiyatı ve Dostoyevski yorumlarıyla tanıdı. Dergi sayfalarındaki yavanlığın çok üstünde bir analiz ve üslupla karşılaşmıştık. Bizim kuşak çalkantılar yaşadı. Devlete ve topluma yabancılaştık ama dünyayı göremese de kütüphanesindeki kitapların muhtevasını ezbere bilen yaşlı bilge bizim kuşağı kendi dünyasına yabancılaşmaktan kurtarmıştır.

O çektiği sıkıntılara, bilgisine rağmen hakkının verilmediği bir ömür sürdüğü halde ne devlet, ne tarih, ne de bu halkla bir hesaplaşma ve güceniklik içindeydi. Cemil Meriç'i saygıyla analım, çünkü devletin birkaç bürokratın zulüm aleti değil de büyük tarihî bir milletin uzun macerası içinde yarattığı en büyük eser olduğunu anlayanların başında gelir. Bunu anlayan insanların ve bu gerçeklere saygı duyanların bazılarının tarif ettiği gibi şoven Türkler değil, aslında bütün dünyada kendi evini derleyip toparlayan büyüklere paralel olduğu açıktır. Dostoyevski de onlardandır. Heine onlardandır. Millilikleri kadar üniversal olanlar yaratıcı da olurlar. Hiç kuşkusuz Cemil Meriç bazı şeyleri anlatabilmiş, en azından düşündürebilmiştir.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

OMELYAN PRİTSAK / Ukraynalı Bilgin

Omelyan Pritsak, Galiçya'nın Druhobiç kazasına bağlı Zerna köyünden; Şarkiyat ve Türkiyat dünyasının yakından tanıdığı, Slav ilimleri ve Bizans uzmanlarının daha da yakından bildiği ünlü bir bilgin... Nazariyeleri tartışma yaratmış ama kendisine kızanlar dahi saygı göstermişler, zira hiçbir zaman kolay yutulur lokma olmamış, ezbere konuşmamış.

1919 yılının 7 Nisan günü o zaman Polonya Galiçyası olan Batı Ukrayna bölgesinin başkenti Lviv civarında ismi geçen Zerna köyünde doğmuş. Babası Ukrayna Cumhuriyeti ordusunun saflarında Polonyalı Mareşal Pilsutski'nin ordularına karşı çarpışırken ölenlerden...

Lviv'in adı birkaç yıl önce Lemberg'di. Buna rağmen Avusturya İmparatorluğu'nun fakir Galiçya eyaletinin başkentine Küçük Viyana derlerdi. Mezkur imparatorluğun bölgesel başkentleri şaşaalı, köyleri ise sefildi. Lemberg'in de operası güzeldi, kafeleri şıktı, tüccar ve aydınlar Viyana-Budapeşte modeli üzere yaşarlardı, hepsi bu. Huzursuz bölgeydi. Ukraynalılar, Alman Avusturyalılar ve Polonyalılarla çekişirdi. Polonyalılar da Alman ve Ukraynalılarla kapışırdı. Ve hepsi birden bölgenin Yahudilerinden nefret ederdi.

Galiçya 1914-18 arası savaş alanı oldu. Doğrusu Ruslar, Avusturya ordusunu fena sıkıştırıyordu. İyi donanımlı fakat kötü savaşçı Avusturya ordusunun yardımına Almanlar koştu. O yetmezmiş gibi kendisine sorulmadığı halde Enver Paşa aslan gibi bir kolordumuzu da yolladı. Ama öte yandan efsane de gerçekleşti: "Türk süvarileri atlarını Vistül Nehri'nden geçirdiler ve Polonya özgür oldu".

Omelyan Pritsak, Polonya baskısı altında can çekişen Batı Ukrayna'da dünyaya geldi. Ailesi onun Polonyalı gibi yetişmesine gayret ediyordu, bu sebeple onu Polonez Lisesi'ne yollamışlardı. Ama oradaki Polonyalı hocaların şoven tutumundan dolayı kendisinde Ukrayna milliyetçiliği uyandı. Genç Pritsak, Ukraynalı tarihçi Hruşçevski'yi, sonra Ukrayna'nın ünlü Türkoloğu Krimsky'i okudu. Her ikisi de Ukrayna'nın oluşumunda, Slavlık ve Germenlik kadar Moğol-Türk ve İslam dünyasının rolü üzerinde duruyordu.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Doğu Avrupalı Türkologların Batı Avrupalı Türkologlardan farkı budur. İkinciler egzotik saydıkları bir dünyaya Katolik eğitimin etkisiyle bakagelmişlerdir. Orada sadece Yahudiler Türk dünyasına sıcak bakarlar. Doğu Avrupalı Türkologlar için ise bizim dünyamız gerilimli bir yaklaşımla da olsa, kendi kimliklerinin parçasıdır.

Pritsak da Ukrayna'yı açıklamak için Türk dünyasına, Arap-Fars çevresine ve Bizans'a adım attı. Klasik dillerle ilgisini okuduğu Polonya Lisesi sayesinde kurdu. Harpten önce buralarda Yunanca, Latince gibi ölü diller ve Fransızca ve Almanca gibi yaşayan diller öğreniliyordu. Sovyet Ukraynası'nda böyle bir eğitim mümkün olamazdı. Kolayca Doğu dillerine adım attı, Lviv Üniversitesi mükemmeldi. Halen de öyledir.

Bütün millî çatışmaya rağmen Pritsak, Polonya'nın ona verdiği imkanları hep şükranla ve iftiharla belirtmiştir. Zeki ve iyi yetişmiş insanlar gibi kendi millî sorunlarını aşmayı, başka milliyetlere de hak tanımayı bilirdi. 1989'da ülkesine döndüğü zaman iki önemli iş başardı: Kiev'de Osmanlı-Türk tarihi tetkiklerini kuvvetlendirdi ve Kırım'ın başkenti Akmescit'te (Simferopol) yerli Rus ve Ukraynalıların muhalefetine rağmen Türkiyat kürsüsünü kurdu. Sağlam mantığına dayanan, sakin ve inatçı bir mücadele biçimi olduğu görülüyordu.

1939'da Galiçya; Molotov-Ribbentrop Paktı dolayısıyla Sovyet Ukraynası'na katıldı. Hayat değişmişti. Ukrayna ancak bundan sonra Galiçya'nın kültürü ile kimliğini koruyacaktı. 1940'ta üniversiteyi bitirdi ve askere alındı. İlk önce Volga boyuna gönderildi. Tatar ve Başkırları burada tanıdı. Şimdi teoriden gerçeğe geçmekteydi, bu dünyadan kopamadı. Krimsky ile çalıştı.

Bu büyük alimin Stalinist terör tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Pritsak dehşete kapıldı, o da savaşın şartlarından yararlanarak önce Çekoslovakya'ya, sonra Almanya'ya geçti. Her zaman gülerek anlatırdı; Çekler Ukraynalı olduğunu öğrenirlerse çok fena davranırlarmış ama Rusça konuşunca o zaman baş tacı edilirmiş.

1948'de Göttingen Üniversitesi'nde ünlü Annemariee von Gabain'in yanında doktorasını tamamladı. Bu tez, "Karahanlılar devleti tarihine" bir başlangıçtı. Halen değerini koruyor. Ardından Hamburg Üniversitesi'ne geçti. Bir müddet sonra Prof. Berthold Spuler ile çatıştı. Türkoloji dünyasında Spuler ile çatışmak birçok insan için

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

ortak biyografik bir özelliktir. Ardından Washington Üniversitesi ve Harvard... Tanıdığımda oradaydı. Kibirli değildi. Genç bir tarihçiyle iki saat konuşup yeni gelişmelerden bahsetmiş, enstitü yayınlarını hediye etmişti. Yeni görüşleri yabana atılır cinsten değildi. Bildiği dillere İsveççe ve Nors yani eski İskandinav dilini ilave etmişti. Dolayısıyla İskandinav-Nors menkıbelerinin Faslı ve Sicilyalı ünlü Arap coğrafyacı el-İdrisi'nin eserine nasıl yansıdığını gösterdi. Faslı dahi prens, bütün zamanların bu bilge coğrafyacısı, İskandinav ziyaretçilerin bilgileriyle Rus devletinin menşei hakkında bize bazı görüşler ileri sürüyordu. Pritsak'ın sayesinde el-İdrisi'ye bir kere daha saygı duyduk.

Pritsak, Arap kaynakları kadar İskandinav kaynaklarını da Bizans ve Şark-Slav kaynakları kadar ustalıkla kullanıyordu. Sovyetler Birliği dağılınca hastalığına ve ileri yaşına rağmen ülkesine döndü. Ukrayna Bilimler Akademisi'ne aza seçildi ve Ukrayna Doğu Bilim Enstitüsü başkanı oldu.

Artık nesli tükenen mütebahhir Avrupalı bilginlerdendi. Onu tanımak ve dinlemek bir kazançtı. Aslında Ukraynalı Omelyan Pritsak da, Avusturyalı Tietze gibi Allah'ın Türk milletine gönderdiği hediyelerdendir. Biz bunları örnek almalıyız.

YILMAZ ÖZTUNA / Tarihi Kitlelere Sevdiriyor

Yılmaz Öztuna 1960'larda Türkiye'de geniş bir okur kitlesinin benimsediği yazarın ta kendisiydi. Bu tam anlamıyla bir patlamaydı. Birdenbire Türk halkı okul kitaplarının, birkaç tarih dergisindeki makalelerin ve tarihî romanların dışında tarih okumaya başlamıştı.

Bizim neslin ilk hatırladığı, Yapı Kredi Bankası'nın desteğiyle Hayat Yayınları'nın yayımladığı 12 ciltlik "Türkiye Tarihi"ydi. Yılmaz Öztuna burada Anadolu'nun tarih öncesinden Cumhuriyet dönemine kadar uzun ve bereketli bir tarihi kaleme alıyordu.

Batı'da uzman olduğu dönemin dışında umumi tarihi kavrayan adamların sayısı azdır. Bizde ise hemen hemen hiç yoktur. Doğrusu bu eser bir şaşkınlık ve hayranlık uyandırdı. Eserde maddi hatalar arandı. Hatasız bir umumi tarih olmaz; yazarın ise bu konuları kavrayıp kavrattığı görüldü.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Bu genç yazarın biraz araştırılınca adeta okul sıralarından beri tarihi araştırıp yazdığı anlaşıldı. İstanbul'un edebiyatçı, musikişinas ve tarihçileriyle çok genç yaşlarda tanışmış, meclislerinde bulunmuştu. Liseden sonra gittiği Paris'te kendi ifadesiyle Siyasal Bilgiler Okulu eğitimini adeta bilerek tamamlamamıştı. Bu konuda Yahya Kemal ile paralel bir hayat hikayesi vardır. Fakat başka bir şey yapmıştı; Avrupa tarihi konusunda ayrıntılara kadar inen bir bilgi sahibi olmuştu.

Nitekim "Devletler ve Hanedanlar Tarihi" Paris'teki uzun talebelik yılları sırasında kaleme alınmıştır. Osmanlı tarihi üzerinde yazdıklarını 1970'lerde 10 büyük cilt halinde derledi. Bu rahat okunan ve çok öğreten bir tarihtir.

Kendisinden evvel klasik devir Osmanlı tarihini kaleme alan merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan hakkıyla istifade etmiştir. Aslında merhum Uzunçarşılı kadar bizim Topkapı Sarayı arşivlerini tetkik eden yoktur. Öztuna kendi ifadesiyle; arşivlerden çok vakayinamelerden etkilenen yerli ve yabancı literatürü dikkatle gözden geçiren bir yazardır. Bu kadar da değil, Türk edebiyatı ve Türk musikisi üzerinde derin bilgisi vardır. Böyle bir sentezin örneği eskiler arasında bile az bulunur.

Unutmayalım ki 1930 doğumlu bu tarihçi Osmanlıcaya, Osmanlı tarih ve edebiyatına oldukça uzaklaşan nesildendir. Ama kendi merakı, gayreti ve talihin yardımıyla o devirde henüz var olan eski kültürün temsilcileriyle yakından temasa geçerek tarihçi ve yazar kişiliğini inşa edebilmiştir.

Tarihçi üslubunda ilginç bağlar kurması dikkati çeker. Mesela Osmanlı hanedanının erkek ve kadın üyelerinin evlilikleri, düğünleri, veziriazamların azil sebepleri gibi herkesin teferruat diye baktığı noktaları hafızasına nakşeder ve buradan aydınlatıcı umumi sonuçlar çıkarır.

Dünya tarihini iyi bildiği için Osmanlı kurumlarını değerlendirirken gerçekçi tahlillere girerdi. Çalışkandı. Disiplini ve düzeni herkese örnek olmalıdır. Türkçeyi çok rahat yazar ve kullanırdı, özgün bir kalem sahibiydi.

Bulunduğu müessesede müthiş bir yayın yükü altında kaldığı halde ezilmemiş, kendi eserlerini de ortaya koyabilmiştir. "Hayat Tarih Gazetesi"nde geniş bilgisi ve hızlı

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

çalışmasının neticelerini görmek mümkündür. Kısacası; tarih okumasın diye her şey yapılan bir neslin önüne 10 ciltten iki cilt özete kadar Osmanlı tarihini, "Tarih Dergisi" gibi birçok alana el atan ve çok okunan süreli yayını çıkarmayı bu enerjisine borçludur.

Zamanında tabu sayılan birçok noktanın üzerine ısrarla yürümüş ve zihinlerde en azından şüphe yaratmıştır. Sultan Abdülaziz'in intiharı gibi bir efsane, onun tenkitleriyle yeniden gündeme gelmiştir. Sultan Abdülhamid dönemi üzerinde yorum ve vesikaların kullanımıyla mevcut tarihçilikte önemli bir tadilata gitmiştir.

Bunları Cumhuriyet ve Kurtuluş Savaşı'nı yürüten komutanların başarı ve kutsal hizmetlerinin haklarını değerlendirerek yapmıştır.

En önemli katkısı, sağın solun birlikte hücum edip karaladığı Tanzimat Dönemi'ni, "dış devletlerin maşası" diye yaftalandırılan Mustafa Reşit Paşa, Mehmet Emin Ali Paşa, Fuat Paşa gibi Tanzimat büyüklerinin portrelerini ustalıkla çizmek, yeni bilgiler getirerek onları değeriyle tanıtmak olmuştur.

1965'te TBMM'ye girmesine rağmen zamanın çok partili rejiminin kavgalarından tarihçiliğinde uzak kalmıştır. Doğrusu da budur; bazı değerlendirmeler zamana muhtaçtır.

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU / 200 Bin Belgeyi Gözden Geçirdi

Mübahat S. Kütükoğlu; mensubu olduğu bilim dalının adını "Müesseseler Tarihi" olarak tescil ettiren hoca... Ondan evvel bu isim varsa da tutunamazdı. Çünkü bir dalın tutunması için ileri sürülen yöntem ve muhtevanın; hem o işin başındaki hoca hem de talebelerinin uzun yıllar içindeki birbiriyle tutarlı çalışmalarıyla kabul görmesi gerekir. Ben de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde "İdare Tarihi" diye bir ders okuttum ve resmen bilim dalı olarak kurdurdum. Ama böyle bir dalın yaşaması daha çok Mübahat Hanım'ın ve öğrencilerinin gayretiyle mümkün olmuştur.

Bizim kuşak tarihçileri onu arşivde tanıdı. Bizden önceki kuşak da yine arşivde tanımıştır. Keza bizden sonrakiler de bu vesileyle tanıyor ve tanıyacak.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

50 yıl boyunca, burada olmadığı vakitler yurtdışında Londra ve Paris'teki arşivleri karıştırdı. Asgariden ortalamaya vursak 200 bin belgeyi okumuş ve gözden geçirip tasnif etmiştir. Dünyanın çok az tarihçisi bu kadar geniş bir kaynağı tarayabilmiştir. Hepimiz gibi, hatta hepimizin önünde arşivlerdeki uygulamaları protesto eden hocanın da hak vereceğini sanıyorum; bu mesaide çilekeş arşivcilerimizin payını teslim etmeliyiz.

1932'de İzmir'de doğmuş. Şehrini ve Ege'yi çok sever. İzmir Kız Lisesi mezunu… Bu lise bizim toplumumuza kadın profesör yetiştiren önemli bir kaynak… Mübeccel Kıray Hoca, Nermin Abadan Unat Hoca da buranın mezunu…

Mübahat Hoca İzmir tarihi üzerinde bir dizi makale ve kitap yayımladı. Öncü çalışmalar... Bir kitabı İstanbul medreselerinin 15'inci, diğer bir kitabı da 19'uncu asırdaki durumu üzerine… Ama eğitim ve düşünce tarihi alanında kalem oynatanlar çoğunlukla bu eserlerden bihaberdir.

"1640 Tarihli Narh Defteri"ni yayına hazırlarken, Ankara ulemasından biri el çabukluğu ile aynı mikrofilmi alıp oldukça önemli yanlışlarla yayımlamıştı. Bizim memleketimizde telif haklarından vazgeçtik, evvela araştırmacılar arasında bir anane ve saygı yoktur. Üstelik mevcut eserin ikinci baskısı arada Mübahat Hanım'ın eserine bakarak tashih edilip basılmıştı.

Mübahat Hanım çetin ve şiddetli bir arşiv çalışma yöntemi güder, vesikanın kullanımında yapılacak zikretme ve okuma hatalarını mazur görmez. Ama çalışan her insanın danışma ve yardım talebini de yerine getirir. Arşivde iki öğretmen vardı; rahmetli Nejat Göyünç Hoca ve kendisine uzun ömürler dilediğimiz Mübahat Hanım Hoca.

Sert hoca aynı zamanda talebe ve asistanlarını her zaman kollamıştır. Ciddi çalışan insanlar ona her zaman yakındı. Emek beraberliği, emektaşlık gibi kavramların boş olmadığını Mübahat Hoca ve merhum Cengiz Orhonlu gibi arşivci tarihçilerimizin şahsında tanımışızdır.

Uzun arşiv yıllarının bir ürünü de Osmanlı diplomatikası alanındaki seçkin eseridir.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

"Osmanlı Belgelerinin Dili" olarak 1994'te yayımladığı bu çalışmada; belgelerin sistematiği, tasnifi, bürokratik yazışmaların usul ve süreci hakkında en yararlı bilgileri vermektedir. Rahmetli eşi Prof. Bekir Kütükoğlu başta olmak üzere arşivdeki en genç araştırmacılara dahi başvurduğunu ve bazı konuları tahkik ettiğini hatırlıyorum.

Türk tarih uzmanları belgelerin dilini ve muhtevasını tasnif eden bir el kitabı hazırlamamıştır. Bu sahada Avusturyalı Kraelitz ve Macar Layoş Fekete başta olmak üzere birkaç Avrupalı bilgin eser vermiştir. Bazıları çok yararlı eserler değilse de Türk bilginlerinin bu alanda görülmemesi büyük bir ayıptı. Bütün eğitimim ve gençliğim boyunca bu utancı hissetmişimdir. Mübahat Hanım'ın Osmanlı vesikaları üzerindeki tasnifi bu sahadaki kimlik noksanımızı sona erdirdi.

Edebiyat Fakültesi'nde tertiplediği seminerlerin her biri bir konuyu aydınlatmıştır. Büyük eserler veren bazı bilginlerdeki egoizm ve içine kapanmanın hocada görülmediğini bu çalışmalar gösterir. İcabında angaryadan da kaçınmamıştır. Ucuz işlere hiç taviz vermedi. İnşallah daha uzun yıllar eserler verecek, resim yapacak ve ebru hazırlayacaktır.

İSMAİL CEM / Tanımakta Geç Kaldım

Herkes onu "Milliyet"teki sütun yazılarıyla tanıdı. AFS dediğimiz, liselileri bir yıl Amerikalı ailelerin yanında misafir öğrenciliğe gönderen komisyon üyesi olduğundan, kendisini AFS'li gençler daha yakından tanıyorlar. Lozan'da okumuştu. Amerikan eğitimi gören neslin içinde yüksek öğreniminde Fransız dili ve kültürüne adım atan nadir gençlerdendi.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin parlak adamlarından Cem Sar, Büyükelçi İsmet Birsel, Ömer Koç, Rıza Türmen gibi istisnalardandı. Bu ona başka türlü bir kültürel esneklik kazandıran bir kompartıman değişimiydi.

1960'ların ortamında üçüncü dünya tipolojisi içinde Türkiye tarihini inceleme yöntemi yaygındı. Türkiye bugünkü patlamayı yapmaktan çok uzaktı. İnsanlar ümitsizdi. İsmail Cem ümitliydi ve çoğulcu toplum modelini öneriyordu. Derken bu genç gazeteci ve siyaset bilimci Bülent Ecevit'in seçimiyle TRT Genel Müdürü oldu.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

TRT'nin en hareketli dönemiydi. Dünyada bile örneği nek görülmeyen özerklik sona ermişti. Bunda 12 Mart darbesinin tesiri vardı ama galiba özerkliği BBC gibi kullanamamanın da payı olmuştu. İsmail Cem'in dengeli siyaseti dahi bazı çevreleri kızdırdı. Televizyonun siyah-beyaz dönemi sürüyordu. Ama onun 500 günlük yönetimi döneminde Türkiye televizyonlarının daha renkli bir muhtevaya karıştığı açıktır. İlk 10 yıl içinde TRT televizyonlarının personel politikalarının ve eğitiminin bugünküyle kıyas kabul edilemeyecek kadar düzgün olduğunu artık daha iyi görüyoruz.

TRT dönemi bitti. İsmail Cem siyasetin içine girmişti. Bürokrasi, politika ve aktif gazetecilik onu yazarlık hayatından uzaklaştırmış gibiydi; derken TBMM üyesi oldu. Dışişleri Bakanlığı'nı Ecevit'ten çok Cumhurbaşkanı Demirel'in öne sürdüğü söylenir. Yeni bir dönem başlamıştı. Bazen yeni politikaları ve prensipleri dolayısıyla Dışişleri mensuplarıyla gerilime girdiği söylenirdi. Ama şurası gerçek; Bulgaristan'ın güzel Dışişleri Bakanı Nadejda Mihailova, Yunan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ile birlikte etkili bir üçlü oluşturdular. Balkanlar'ın kendine özgü bir dünya olduğunu anlatmak için böyle sempatik bir üçlü gerekiyordu.

Kendisiyle Dışişleri Bakanlığı sırasında yakınlaştık, entelektüel yaklaşımları vardı. Tanımakta geciktiğime hayıflandığım kişilerdendir. Zarif, sakin bir üslubu vardı. Renkli ve dinamik bir kişiydi. Bunu basında ve diplomaside de uyguladığı açıktır. Zamansız bir ölümle Türk siyasi hayatını terk etti. Her kanattan insanın onu özleyeceğini söylemeye lüzum yok.

1978 yılıydı; İsmail Cem'le bir açık oturumda beraberdik. Doğrusu Türk bürokrasisi üzerinde yaptığımız tahlillerin birbiriyle bağdaşmadığı açıktı. Oradaki karşılaşma devam eden bir dostluğun başlangıcı olmadı. Seneler sonra kendisiyle bambaşka ortamlarda karşılaştık. Bu sefer başka bir iletişim biçimi ortaya çıkmıştı. Mizah tarafı olan insanla anlaşmak kolaydır.

Bizdeki Amerikan eğitimlilerden bir farkı daha vardı; kıtanın Fransız diline ve kültürüne de sahipti. Reddi miras etmiyordu, hiç değilse bu ülkenin mirasına saygılıydı ve devamlı araştırıp öğreniyordu. Nitekim çocuklarına da bu şuuru

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

devrettiği görülüyor.

Dışişleri Bakanı olduktan sonra bazı önemli dış ziyaretlerde beni de başkalarıyla yemeğe çağırırdı. O sıralarda Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ve Bulgaristan Dışişleri Bakanı güzel Nadejda Mihailova ile çok sık görüşmeler yapıyorlardı. Avrupa merkezlerindeki diplomatlar söylüyordu; Balkanlar'da alışılmışın dışında, hem fizik hem zeka olarak egemen bir görünümü ortaya çıktı diye... Bu üç bakan zekiydi, zarifti, dünya görmüşlerdi, millî çıkarlar noktasında var olan inat ve bağlılıklarını gizlemeyi biliyorlardı. İsmail Cem bu yönüyle büyüyen Türkiye'nin dışişleri bakanı olmayı bildi.

Genelde öbür dışişleri bakanlarımızın aksine bakanlığın diplomat kadrolarıyla çok iyi geçindiği söylenemezdi; ama galiba temel konularda uzlaşma virtüözce sağlanırdı. Bunu kendisi her zaman açıkça söylemiştir: "Türkiye'nin talihi işini bilen üslup sahibi diplomatlardır".

İyi eğitim görmüş insanlardaki itidale sahipti. Uzun süren hastalığında panikten çok ümidi ve işini görmeyi seçtiği açıktı. Siyasette başarı için tecrübeli bir çevre gerekir. Türkiye sosyal demokrasisinde bu çevre henüz mevcut değil. İsmail Cem'in o çevrenin liderleri arasında ismi ve resmiyle kalıcı bir portre olacağı açıktır.

MÜBECCEL BELİK KIRAY / Sosyolojiye Bir Kuşak Yetiştirdi

1966 yılıydı; Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bir konferansa çağrılmıştı. Yunusoğlu ve Sakızlı adlı Çukurova köylerinde yaptığı araştırmanın sonuçlarını sergiledi. Birinci sınıftaydım, öğleden sonraki konferansa niye gittiğimi söyleyeyim: Pazar günü radyoda Ereğli araştırması üzerindeki bir sohbetini dinlemiştim. Sosyolojinin bir mantıki değerlendirme ve bilgi sayımına dayandığı açıktı. Bizim okuduğumuz sosyoloji, doğrusu manasız tasvirlerden ibaretti.

Sonraki yıllarda Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirip Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde Şehir Bölge Planlama Bölümü'ne devam ettiğimde herkes gibi onun derslerini aldım. Fen-Edebiyat Fakültesi, İdari İlimler Fakültesi ve Mimarlık Fakültesi'nin öğrencileri arasında talibi en yüksek kurslardı bunlar, kocaman amfi doluydu. Doğrusu, dönemin

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

bazı hocalarından çok farklıydı, ucuz siyaset yapmıyordu, dünyaya açıktı ve o çevrelerle de meslektaş teması içinde olduğu açıktı. Kendisini bilen Anglosakson dünyasının sosyologları Ortadoğu'ya gelip onun bazı derslerine konferansçı olarak katılırlardı.

Mübeccel Belik Kıray derslerinin bir özelliği daha vardı; tarih bilgisi kullanılıyor, talebenin bu bilgiyi edinmesi isteniyor ve değerlendiriliyordu. Galiba o günün sosyologları içinde onu aranan hoca yapan özelliklerden biri buydu. Çünkü Türk toplumbilimci çevreleri genelde tarih kullanmaya az iltifat ederler veya bilmeden kullanırlar.

23 Şubat 1923 İzmir doğumlu, birçok İzmirli gibi Girit kökenli bir ailenin çocuğu... 1940'ta İzmir Kız Lisesi'ni bitiriyor. Bu lise Türkiye'de bilhassa o yıllarda kadın profesör üreten bir kurum olarak bilinir. Nitekim Nermin Abadan-Unat da aynı lisedendir. Ardından Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Felsefe ve Sosyoloji kürsüsüne kaydoluyor. Herhalde onu çeken felsefeydi. Nusret Hızır'ın iyi öğrencilerinden olduğu biliniyor.

O yıllarda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dünya çapında bir akademik kurumdu. Hitler Almanyası'nın hazmedemediği akademisyenlerin sığındığı yerdi. Fakültenin hem yazma hem basma eserlerden yana çok zengin bir kütüphanesi de vardı. Bozkırdaki Cumhuriyetin Batı dünyasına kafa tutmak için tarih, coğrafya, filoloji, arkeoloji gibi dallarda iddialı bir konuma geçmek istediği belliydi. Muzaffer Şerif ve bilhassa Behice Boran, Mübeccel Kıray'ın hayranlığını kazandılar. Genç sosyolog Behice Boran, Amerika'da sosyal bilim yapılmayacağını düşünerek Ankara'ya gelmişti. "Sosyoloji değişmenin bilimidir" derdi.

Mübeccel Kıray doktorasını onun yanında yaptı. Yıl 1946'ydı, ardından ABD'ye geçti, Chicago'da Northwestern Üniversitesi'nde bir doktora daha yaptı. Tüketim normları sosyolojisi ile ilgileniyordu, öyle ki yaptığı tez halen değerini korur. Kendisini 1960'ların sonunda ve 70'li yıllarda Cumartesi sabahları Atatürk Bulvarı'ndaki şık vitrinlere bakarken gören bizler "Nedir Beco Hocam, tüketim normlarını mı tetkik ediyorsunuz?" diye sorardık. Tansı Şenyapılı gibi seçkin sosyolog öğrencilerine

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

verdiği cevabı biliyoruz: "Akılsızlık etmeyin, kadın dediğin giyim ve kuşamı takip edip zarif olmayı bilmeli".

1960'larda ODTÜ, Mübeccel Kıray ve onun öğrencileri ile Ankara'nın en seçkin sosyal bilim kurumu oldu. Kendisi okulun dışında ve her Cuma da evinde olmak üzere meslektaşları ile de toplanırdı. Eşi Dr. İbrahim Kıray tıptaki hazakati yanında eşi dahil hemen herkesin istatistik tablolarını düzenleyip çalışmalara yardım edecek kadar ustaydı. Hiç üşenmeden heyecanlı bir şekilde yazdıklarımız ve tasarladıklarımızı eleştirirdi. Olumlu değerlendirmelerin yanında olumsuz değerlendirmeleri de herkesi doğrulara yönelmekte ikna etmiştir.

Özetle, 1960'ların sosyolojisine öyle bir kuşak yetiştir ki bunların içinde sadece sosyologlar değil; şehirci, mimar, iktisatçı ve tarihçiler de vardır. Galiba Mübeccel Hoca'yı unutulmaz kılan yazdıkları kadar talebeleridir ki bunu çok az kişi becerebilir.

IRENE MELIKOFF / Gerçek Bir Âlime

I. Dünya Savaşı'nın en çilekeş, en tezatlar içinde yaşayan başkenti St. Petersburg'da -ki savaşın başında adı Almanlara olan nefretten dolayı Petrograd'a çevrilmiştir- 7 Kasım 1917'de varlıklı ve soylu bir ailenin kızı dünyaya geldi. Babası petrol işleri ile meşgul Azerbaycanlı Ivan Melikoff ve annesi Rusya ayanından Yevgenya Nikiferovna Mokşanova idi.

Şehrin bir kesimi kalın duvarların arkasında eski şaşaalı hayatını sürdürürken, öbür kesim açlık ve ölüme isyan etmişti. İhtilal patlamıştı, yeni doğan bebek ailesinin eski yaşamıyla ilgisi olmayan bir istikbale doğmuştu. Irene Melikoff kendisine miras kalan ama maddi değil, kültürel bir zenginliğin pırıltısı ile soyundan gelen güzellik ve zekası yanında sıkıntılı bir maddi hayatı bir arada yaşayacaktır.

Sürgündeki Ruslarda görülebilen seçkin bir kültür ve müzikal bir Rusça, Fransızların dahi göstermediği bir özenle edinilen zengin ve hoş aksanlı Fransızca ve her iki millette de görülmeyen zengin, düzgün telaffuzlu İngilizce, Irene Melikoff'u etrafından oldukça farklı kılıyordu. Hiç kuşkusuz onu farklı kılan bir diğer yönü de sık sık "Efendim"le hitap ettiği temiz Türkçesiydi.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Açıkçası soyundaki Kafkaslılık ağır basmış ve belki de bu yüzden Paris'teki Türk çevresinde tanıdığı Faruk Sayar ile evlenmişti. Üç kızı da bu evliliktendi ve bütün kültürlü Ruslar gibi çocuklarına Fransa'da dahi hem Rusçayı hem Türkçeyi öğretmişti. Kızı Şirin her iki dili de mükemmel kullanan bir Fransa aydını ve üniversite hocasıdır.

Genç Irene, Sorbonne Üniversitesi ve Paris'teki ünlü Şark dilleri okulunda (Ecole Nationales des Langues Oriantales) eğitimini tamamladı. O yıllarda kendisiyle birlikte burada öğrenim görenler Türkoloji dünyasının gelecekteki en renkli grubunu oluşturuyordu: Avusturyalı Andreas Tietze, Fransa'dan Louis Bazin ve Britanyalı Bernard Lewis... Hocalardan biri Türk gramerini yazan ünlü Jean Deny'di.

Ama bu zeki ve renkli gençleri en çok etkileyen sürgündeki Dr. Adnan Adıvar'dı. Bernard Lewis'in ifadesiyle onlara sadece Türk tarihini ve Şark edebiyatını değil, her şeyi, hatta Goethe'nin "Faust"unu bile anlatırmış. "Bilgisi ve kültürü ile iki dünyaya aitti ve ikisinin de efendisiydi" der.

Irene Hanım ünlü "Danişmendname" üzerine çalıştı, bu tez ona bir şöhret kazandırdı ve giderek Türk halk kültürüyle ilgilenmeye başladı.

Kimsenin, hatta Türklerin bile derli toplu bilmediği sahalar ilgisini çekti. Güzel ve cana yakındı, bilge ve sıcak kişiliğiyle her zaman Anadolu halkının muhtelif gruplarının dostu oldu. Bir aşıklar gecesinde tribünlerdeki kadınların "Irene Bacı!" diye tabur halinde onu çağırıp nümayişle aralarına aldıklarını hepimiz gördük.

Cem ayinlerini izledi. Anadolu Aleviliğinin bilinmeyen yanlarına baktı, tarihî malzemeyi kullandı. Bizdeki Bektaşilik, Alevilik, Babailik gibi sahaların yetkin araştırmacısı olan tarihçi Ahmet Yaşar Ocak da Strasbourg Üniversitesi'nde onun yanında yetişmiştir. İkisi Fuat Köprülü'den beri, Anadolu Aleviliği ile Şiilik arasındaki farkları sarahatle ortaya koymak gibi bazı yeni açılımlar yaptılar.

Irene Melikoff sadece etrafındaki Türk öğrencilere Avrupa'da yaşayan Alevi aşık ve sofulara değil, başı derde giren ve sokakta kalan Türk işçi ailelere bile yardım etmekle tanınır. Bir ara damadı merhum Kasım Yeşilgül ile birlikte bu işe kendilerini hasretmişlerdi.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Irene Melikoff, Alevilik-Bektaşilik ile ilgili sahalarda "Uyur idik Uyardılar", "Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları", "Hacı Bektaş", "Efsaneden Gerçeğe" gibi çalışmalarının Turan Alptekin tarafından çevrilmesiyle Türk okuyucu tarafından izlenebildi. Ama Fransa'da Türkoloji sahasındaki öğretmenliği ve meslektaşlar arasındaki dost davranışıyla her zaman için gönüllerde yerini tuttu.

SEDAT ALP / Hititbilimin Babası

Sedat Alp ismi neyi hatırlatıyor? Türkiye'de "ordinaryüs" unvanını taşıyan birkaç profesörden biridir ve arkeoloji ve Eskiçağ dünyası ile ilgisi olan uzmanlar onu saygın bir isim olarak bilir ve birçoğu öğrencisidir. Ama yurtdışında daha çok tanınır. Neden? Çünkü ulusumuzun aydınlarının tarihle ilgisi Yakınçağ'la sınırlıdır. Coğrafya ile ilgimiz ise yaşadığımız ve doğduğumuz şehirde biter. Sedat Alp Hoca da, Roma hukukunun saygın ismi, Roma Üniversitesi'nin hâlâ saygıyla andığı, Ankara Hukuk Fakültesi'nin hocası merhum Kudret Ayiter gibi tanımadığımız portrelerdendir. TÜBİTAK'ın son dönemdeki popüler yayınları olmasa halkımız bu seçkin hocasını pek tanıyamayacaktı.

Hititoloji bizim topraklarımızdan bir insanla değil; Çek-Avusturyalı bilgin Hrozny'ın elinde doğdu. Ama kısa zamanda katarı yakaladık. Türk tarihinin dahisi, biz Türklerin zamanlar ve mekanlarda ne olduğumuzu bilmemizi isteyen Cumhurbaşkanımız Atatürk döneminde, işitilmemiş dallarda yetişsinler diye yetenekli gençler Avrupa'ya yollanıyordu. Sedat Alp ve Ekrem Akurgal bunlardan ikisiydi. Daha başkaları da vardı (mesela ünlü bilim tarihçimiz Aydın Sayılı). Tahılla ve tütünle geçinen genç Cumhuriyet bu fedakarlığı yapıyordu. Bu gençlerin bazıları doğrusu "Bu fedakarlığa değdi mi?" diye sordurdular. Kimisi iyiydi, çok iyiydi. Sedat Alp, Hititbilime ve memleketine hizmet eden, yüz güldüren biridir. Ekrem Akurgal Hoca da, Aydın Sayılı da öyle...

Hitit tabletlerini bitmeyen enerji ve sabırla çözümledi. Bu dönem Türkiye'nin filoloji ilmine adım atışıdır. Küçümseyecek değiliz, tarih biliminin birçok dalında eskiden beri seçkinlerimiz vardır ama gerçek anlamda filoloji ilminin yöntemlerinde mübtedi (yeni başlayan) bile değildik. Cumhuriyet'in ilk on beş yıllık döneminde sıçrama yaptık.

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Bazı dallarda sıçrama devam ediyor; bazısında geriledik. Sedat Alp Hoca Hitit çağı ve karanlık çağı (MÖ 1200-700) aydınlatacak coğrafi-tarihî bilgileri Hitit metinlerinden çıkardı. Kazılar yaptı (Karahöyük kazısı), bulunamayan ve bilinmeyen antik şehirler hakkında arkeologlara yön verecek bilgileri kaynaklardan çıkardı.

Asıl önemlisi, Troya çağına ışık tutacak (zira bu bilgiler tarihin çok bilinmeyenli denklemi sayılan karanlık çağa aittir) Ahiyava sorununa el attı. Akalar, Troya, Anadolu coğrafyasının diğer halkları hakkında sadece Hititologlar değil, başka dallardaki Eskiçağ bilimcileri de ondan çok şey öğrendiler. "Hitit Çağı Anadolu Coğrafyası" adlı kitabı da çalışmaları derleyen bir "opus magnum-muhalled büyük eser" niteliğinde... Yabancı bilim akademilerine üye seçildi, sahasının öncülerinden olarak College de France madalyasıyla taltif edildi.

Bizim milletin, bizim bilmediğimiz büyük adamları vardır. Bir köşede tunçtan büst gibi sessizce dururlar. Elalem ise onları çelenklerle kuşatarak hürmet eder. Maşathöyük (Zile civarı) kazılarında bulduğu tabletlerin, sahasına önemli bir katkı olduğunu herkes söylüyor.

TÜBİTAK'ın çok ucuza bastığı kitaplar içinde (TÜBİTAK popüler bilim kitapları) çıkan "Hitit Çağında Anadolu" herkesin rahatça okuyup öğrenebileceği ve okunması gereken bir kitap... İlkçağ tarihinde çok az tutarlı eser verdik. Tarih yazımı ve sohbeti bizde yöntemsiz ve sorumsuz gevezeliğe dönüşebiliyor. Bir toplumda sağlam tarih bilgisi ve tarih muhakemesinin var olması için, Eskiçağ tarihini öğrenmek lazımdır. Eskiçağ tarihini, dil ve yazıyı öğrenmesek de okumak ve bu gibi çalışmaları ve sonuç çıkarsamalarını takip etmek gerekir. Eskiçağ tarihçisinin kendi toplumumuzda yetişmesi ise bir kazançtır, daha özgün bir öğretici sayılır. Sedat Alp işini iyi bilen ve öğrencisini iyi yetiştiren bir hocadır. Yurtdışında ve yurtiçinde Hititoloji kürsülerine sahip Türk profesörler bu çabanın ürünüdür. Herhalde bilim tarihimizde bu yönüyle de anılacaktır.

REŞAD EKREM KOÇU / Bir Devrin Romancısı

Üstadın romanları bizim bildiğimiz roman değildir; daha çok çeşni kazanmış bir

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

vakayinâme; hayat boyu okuyup hatmettiği "Tayyarzade", "Hancerli Hanım" tipindeki 18'inci asır halk hikayelerinin getirdiği bir üslup hakimdir. İşte cılız tarihî roman edebiyatımızda, üstadı özgün ve lezzetli kılan niteliği de budur. Üstelik "Romancı tarihçiye sadık kalmak zorunda değil" tümcesini; "Romancı cahil olup istediğini uydurur" hükmüne çevirenlerin ortamında Reşad Ekrem, sağlam tarihî bilgisiyle nesillere tarihi sevdirip tarih öğreten biridir.

Ne garip bu yüzyılın en velud (doğurgan) Türk tarih yazarlarından olan Koçu, meslekten tarih eğitimi almasına ve Vefa Lisesi'nde tarih öğretmenliği yapmasına rağmen, derslerini zevkle anlattığı ve dinlendiği söylenemezmiş; oysa ki kaleminden akan hünerle bize halen aranan bir külliyat bıraktı. Çocukluğumda okumayı söktüğüm yazlardan birincisiydi. "Hafta" mecmuasında üstad Münif Fehim'in fırçasından çıkan minyatürvari resimlerin altında İstanbul'un ünlü simalarını, kadınlarını "İstanbul Masalları" başlığıyla anlatırdı. Zevkle okurdum; bir daha okurdum; bu ülkenin tarihinde "Atlıases Kamer", "Mehmene Banu", "Tayyarzade" gibi tipleri de büyük padişahlarımız ve komutanlarla birlikte öğrendim.

Elli yıla yakın süre geçti, hâlâ Reşad Ekrem'i ara sıra okuyorum. Baştan sona tarayıp okuduğum bir eser "İstanbul Ansiklopedisi"dir. Bu yarım kalan ansiklopedi İstanbul'un ve sosyal tarihimizin en önemli kaynaklarındandır. İçindeki maddeler İstanbul'un (kaybolan sokaklar) sadece yönetici sınıfını, aydın tabakasını anlatmaz; ama şehrin hane berduşları, basit işçileri bugün artık yaşamayan ve onun kaleminden çıkan canlı tasvirlerdir. Matbaada tanıdığı çalışkan bir mürettip, ünlü bir profesör, Kumkapı'da meyhanede unuttuğu dosyayı bulup getiren gazete satıcısı bir çocuk (Erhan Eskici), 19'uncu asrın ünlü serserileri, halk şairleri, ulemadan, vüzeradan, zürefadan tipler hepsi bu ansiklopedidedir.

On üç yaşından beri elde defter şehri gezen ve İstanbul'un kaybolan nice abidesini gün ışığına çıkaran Prof. Semavi Eyice gibi millî alimimiz, on yedi yaşından beri, merhum hocam Prof. Adnan Erzi; ilk yazılarını, ki kıymetli maddelerdir, bu ansiklopedide yayınlamışlardır. Erzi Hoca zaten bundan sonra pek yazı yazmamıştı. Gene Kevork Pamukciyan üstad İstanbul Ermeniliğini ilk bu eserde kıymetli maddelerle tanıtmıştır. Koçu'nun "Yeniçeriler"i, eşsiz bir rehber olan "Topkapı Sarayı" ve "İstanbul

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Ansiklopedisi", "Türk Giyim Kuşam Sanatı" tekrar basılmalıdır.

"Forsa Halil" (16. yüzyılda batakhane işleten ve bir dizi cinayet işleyen bir şebeke reisi), "Erkek Kızlar" (muhtelif nedenlerle erkek kılığında erkek kimliğiyle yaşayan, hatta devlete başkaldıran çeteler kuran kadınlar), "Dağ Padişahları" (Celali eşkıyasının ünlü reislerinin hayatını anlatan en güzel roman), "Kabakçı Mustafa", "Patrona Halil" yazarın ünlü romanlarıdır. Bu romanlar vakayinamelere dayanan gerçek tarihî bilgileri şahane bir üslupla romanlaştırıyor. 18-19'uncu asrın halk dili çeşnisi var, roman okunduğunda devrin atmosferi ve çevresi okuyucunun beynine yerleşiyor. Bu dili kapan kişi zaman makinesine binse; 15'inci asrın alimi, 18'inci asrın devletlusu gibi kayıkçı esnafı ve rindmeşreb şairiyle de konuşur, onları dinler, lezzet alır. Reşad Ekrem Koçu gençliğe devirler için geçerli bir Türkçeyi sevdiriyor ve giriş anahtarını veriyor. Koçu gibi tarihçi romancıların her ulusun edebiyatında olması kolay değil; çünkü bizim en çok ihtiyacımız olan unsur; yani tarihe olduğu gibi ve nesnel olarak bakmak, bu yazarın en birinci özelliği... O eski cemiyet ne çok ahlaklı ve ahlaksız; o ülke ne cehennem ne de cennet-i ala idi. Onlar bizim dedelerimiz ve özgün bir medeniyet ve yaşayışın bireyleriydi, o ülke ise renkli bir imparatorluktu.

NURHAN ATASOY / Osmanlı Sanat Tarihçimiz

Osmanlı sanat tarihinin bohçacısı, en olmadık malzemeyi bir araya getiren depocusu, sandık sepeti, bahçeleri binaları karıştırmaktan yorulmayan, ecinni; Nurhan Atasoy dedikleri kimdir, bilenler bilir, bilmeyenlere de anlatmak bizim işimiz.

Bir vakitler Türk milleti mimaride, süslemede, yazıda harikalar yaratan adamlar yetiştirmiş. Bu dediklerimiz böyle pek evvel zaman içinde kalbur saman içinde devirler de değilmiş, topu topu 100-300 sene öncesi... Padişahlar ve devletin büyükleri bu gibi adamlara eser ısmarlar; hediyeler, kese kese altınlar bağışlarlarmış; vakıa Türk kavmi bu gibi eserlere bol para dökecek kadar zengin olmadığı zamanlarda dahi sanatkar takımı ya devlet görevlisi, ya medreseli ya da çarşıda dükkan sahibi olduğundan "Elhamdülillah rızkımızı veren ALLAH" deyip pir aşkına hatt çekmekten, tezhib yapmaktan, taş ve tahta hâk etmekten, yani oymaktan, cam süslemekten, vitraydan, kaşuk ve tespih çekmekten vazgeçmezlermiş. Ne var ki bu

15:41 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

halk bu marifetleri işleyenleri çarşıda pazarda elleyenden beri durmadıkları halde; kimdirler, nedirler, niçin nasıl yapmışlar, kahve sohbetinde bol bol konuşur ama yazıp kaydetmeyi pek sevmezlermiş.

Geçen asırlarda bazı muhteremler; devlet adamlarının biyografilerini, şairler hakkında tezkire dediğimiz bir tür antolojileri kaleme alırken; mesela Müstakîmzade Süleyman Saadettin Efendi de "Tuhfe-i Hattatin" diye hattatların hayatını ve eserlerini anlatan bir antoloji kaleme almış; meraklısı fazla mıydı az mıydı bilemeyiz ama, bu yazmayı bile millet birbirine okumaktan basımı ta 19'uncu asrın sonunu bulmuş. 20'inci asır kültür hayatımızın abidelerinden İbn'ülemin Mahmut Kemal İnal üstat hem bu eseri yeniden düzenleyip basmış, hem de son hattatlar üzerine bir eser kaleme almış. Hakkâklar kimlerdi, tezhipçiler kimlerdi, camcılar kimlerdi? Ne bilelim, hâlâ merak ediyor muyuz ki?

Dünyayı süsleyen camileri, kervansarayları, köprüleri, hep Batı Avrupa'dan gelenler incelemiş, yapanların torunları neden sonra ele almıştır. Ninesinin sandığını ve dedesinin kitap raflarını ne olduğunu anlamadan bir tarafa yığan, adeta gelen geçene dağıtan adamlar ve hatunlar bizde umumi bir manzaradır. Onun için Türkiye; sanat tarihçiliği gibi bir alana geç de olsa giren nesillere çok şey borçludur. Bunların bazıları bizim namusumuzu kurtarmıştır, çünkü mirası değerlendiremeyen bir ulusun mazisi çok tantanalı olsa da, kültür ulusları (Kulturvolk) arasında yer alması mümkün değildir.

Nurhan Atasoy, Edebiyat Fakültesi'nin 1950'li yıllardaki çalışkan sanat tarihçilerindendi. Genç, güzel bir kadındı. Kendini bilime adayanlar arasında yer aldı. Bugünün birçok genci bilimin fedakârlık gerektirdiğini anlamıyor. Atasoy'un o tarihte incelediği İbrahim Paşa Sarayı yani Sultanahmet'teki bugün İslam Eserleri Müzesi olan yapı üzerine 45 yıldır başka bir inceleme yapıldı. Nurhan Hoca hep el atılmayan konularla uğraştı. "Otağ-ı Hümayun" bir çadır medeniyeti olan ve çadırlarının ihtişamı saraylarını bile gölgede bırakan bir askerî toplumu bu cepheden inceleyen bir eserdir. Bir başka katkı "Derviş Çeyizi"dir. Bu eser, ailesinin mutasavvıf geleneği ve dergah kültüründen kalan malzemenin değerlendirildiği bir çalışmadır. Nihayet

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Osmanlı bahçe kültürünü inceleyen "Has Bahçe" gene bu eserlerden bazılarıdır. Nurhan Atasoy koşuşan, araştıran, bulduklarını birbiriyle karşılaştıran ve Osmanlı medeniyetinin kıyıda köşede kalan birtakım eserlerini tasnif edip en bilinmeyen örnekleriyle ortaya koyan biridir. Bizim sanat tarihçileri genelde bu gibi ilişkileri kurmayı bilirler. "Otağ-ı Hümayun"u hazırlarken Varşova'dan Viyana'ya, Kiev'e kadar bütün meslektaşlarıyla müzelerde irtibata geçip eser toplayan bir enerji küpü gibiydi.

Nurhan Atasoy'un bizim kültür hayatımızdaki asıl önemli yeri dinamik ve inatçı organizatörlüğüdür. Avrupa Konseyi çerçevesinde tertiplenen Anadolu Medeniyetleri Sergisi bir ara akamete uğruyordu. Yanında bir ton dosyayla Kenan Evren Paşa'nın konvoyunun önünü kesip paşayı ikna etti ve sergi gerçekleşti. En olmaz denen sergileri oldurur, oradan buraya koşuşur. 24 saatini Türk sanat tarihine hasreden bu hocaya uzun ömürler dileriz.

GAZNE SOYSAL / Hariciye'nin Sessiz Centilmeni

Dışişleri Bakanlığı hak edenlerin mutlaka yükseldiği bir kurum olarak bilinir. Ama 40 yıllık dostum Gazne Soysal hakkı yerine getirilmeyen biri olarak aramızdan ayrıldı.

Bizim kuşağın yaprak dökümünde en çok üzüntü yaratan, 40 yıllık dostum Gazne Soysal'ı ebedî özlem diyarına yollamamızdır. Son görevi Selanik Başkonsolosluğu'ydu. 1965-66 yıllarında Mülkiye'de taze öğrenciyken bizim fakülte öğrencilerinin çalışmak için pek beğendikleri Saracoğlu Mahallesi'ndeki eski Milli Kütüphane'de tanışmıştık. O galiba son sınıftaydı veya Dışişleri Bakanlığı'nın giriş imtihanına hazırlanıyordu. Adettir, anlamadığımızı büyüklere sorardık, Gazne ile de öyle ahbap olduk.

Derken bu çelebi gence 1971 yılında Viyana Büyükelçiliği'nde rastladım. İlk dış göreviydi. Mutlaka çalışkandı ama benim için önemli yanı meraklı olmasıydı. Avusturya tarihinin en olmayacak barok ayrıntısıyla ilgilenir, anlattıklarımı dinler, götürdüğüm yerlere koşa koşa gelirdi. Sonra Viyana'da müsteşarken merhum büyükelçimiz Ecmel Barutçu gibi disiplini ve çalışkanlığı ile ünlü bir diplomatla çok

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

etkin bir çalışma grubu kurmuşlardı. Viyana gibi uluslararası görüşmelerin ağırlık kazandığı bir merkezde Ecmel Bey, diplomatları hayran bırakan müzakere yeteneğinde Gazne Soysal'ın faydalı yardımcılığını hep zikrederdi. Bakanlık içinde ve dışında insanların beğendiği mütevazı bir şövalyeydi. Eşi Şule Soysal da Dışişleri memuruydu. Böylece benden birkaç sınıf önceki Mülkiyeli çiftle arkadaş olduk. Hayat boyu da öyle kaldık. Eski arkadaşlıkların en önemli yanı güven duygusudur.

Gazne Soysal ile yeni kurulan ve kuruluşuna etkin olarak katıldığı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin icra sekreterliğini yaptığı iki yıl içinde daha yakından çalıştık. Dışişleri'nin bu araştırma merkezinin çıkardığı "New Perceptions" dergisinin nitelikli bir başlangıç yapması, onun emeği ve gayretiyle mümkün olmuştur. Dışişleri Bakanlığı hak edenlerin mutlaka yükseldiği bir kurum olarak bilinir. Hatta rahmetli büyükelçimiz Zeki Kuneralp; "Bu bakanlıkta hak eden mutlaka büyükelçi olur, beni bile iki kere genel sekreter yaptılar" demiştir. Şüphesiz bu sözlerle, mütareke döneminin Ankara karşıtı Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in oğlu olmasını kastediyordu. Yoksa Büyükelçi Kuneralp bütün dünya ölçülerinde müstesna bilgi, tavır ve zeka sahibiydi. Hak etmeyenler her yerde aradan sıyrılabilirler ama bizim Dışişleri'nde çalışan ve dosyasına hakim olanlar, bakanlık anane ve kurallarına riayet edenler mutlaka yükselirdi. Gazne Soysal iyi memurdu ama maalesef bu kuralın istisnalarından oldu. Hak ettiği yere getirilemeyenlerdendi.

Siyasi müdahaleye karşı en çok direnen ve bürokrasinin dayanışma gösterdiği iki kurum ordu ve Dışişleri Bakanlığı'dır. Maliye bürokrasisi galiba 20 yıl önce bu vasfını yitirdi. Dışişleri hassas bir kurumdur, çünkü orada çalışacak gençlerin bazı ilave nitelikleri olması gerekiyor. Eğer yükselme ve tayinlerde adil davranmaz veya böyle bir intiba yayılır ise istisnai nitelikteki gençleri hariciye mesleğine yöneltemeyiz. 26 yıldır bu gibi adayların hocasıyım. Şu anda Galatasaray Üniversitesi gibi seçkin bir kurumun Hukuk Fakültesi'ndeyim. Sınıflar zeki ve çalışkan öğrenci ile dolu; bunların iki dil bilmeleri doğal. Ama mezunların içinde yedi yıldır Dışişleri'ne giden ve niyetlenen yok. Sorulduğunda; "Ne olacağımız belli mi? Birilerinin keyfine göre hayatımız değişecek" diyorlar. Yeni kuşaklar daha nitelikli ve hırslı... Onun için de karşılığını bekliyorlar. Şüphesiz gençlere has abartılı değerlendirme söz konusu

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

olabilir ama galiba parlak adayları ürkütecek bir yapı da var. Değişeceğini ümit ederiz. İstisnai mesleklerin dikkat edilecek bir düzene göre işletilmesi gerekir. Çünkü bu memlekette hem hukuk, hem siyaset bilimi, hem ekonomi bilip, diplomatik nota yazacak kadar da yabancı dil öğrenen pek çıkmıyor. Eğitim sistemimiz aksak, bu nitelikteki gençleri yeter sayıda üretemiyor.

Devlet teşkilatı yeniden düzenleniyormuş. Müzelerin başına ve uzman kadrolarına, arşiv ve kütüphanelere üniversal ölçüde dil bilenleri bu kanunla yetiştiremeyeceğimiz gibi; Maliye'ye ehil insanları, Dışişleri'ne parlak diplomatları da kanunla değil, ancak istisnai nitelikteki kadrolara göstereceğimiz özen ve saygıyla kazanacağımız açıktır.

SEVGİ GÖNÜL / Bir Müzecinin Portresi

Özel müzecilik bir hizmet, hayat boyu sürecek bir meşguliyettir. Sevgi Gönül bu işin ülkemizdeki öncüsüydü. Ona herkesin gönül borcu vardır.

Mücevherin âlâsını takardı; bunlar tüm dünyadaki kuyumculuk sergilerini, müzeleri tarama sonucunda edinilmiş bilgiye dayanarak alınan veya ısmarlanan parçalardı. Kocabaş koleksiyonu ile ilgilenmesi bu birikimin sonucudur. Sevgi Gönül'den bahsediyorum. Kelime oyunlarını severdi ve doğrusu çok zekice kelimeler uydurmuştu. Bunlardan bazıları bir çocuğun hınzırca zekasının ürünü gibiydi. Kendini hicvetmeyi bildiği için başkalarına takılması da hoşçaydı.

Bunca para-pul sahibinin içinde, üyesi oldukları topluma eşsiz sanat koleksiyonları kazandırmayı bilenler sanıldığı kadar kalabalık değildir. Empresyonist resmin vatanı Fransa'da, o büyük ressamlar umursamazlık çölünde açlıklarıyla sürünürken, Fransa'nın zenginleri içinde koleksiyon yapan çıkmadı. Uzak Amerika'nın ve o zamanki Rusya'nın para sahibi zevkli zenginleri empresyonist koleksiyonları oluşturdu. Matissei, Pisarro'yu, hatta Van Gogh'u ve Picasso'nun mavi dönemini kaybolmadan bulmuşsak bunu Rus Şçukin'e, Morozov'a ve Amerikalı Mellon'a borçluyuz. Sevgi Gönül sabırla izlerdi, öğrenirdi ve her şeye rağmen paraya kıyardı. Çünkü kimse sanat koleksiyonlarıyla sadece maddi kudretine dayanarak baş edecek kadar zengin değildir. Sanat eseri koleksiyonu yapan sabırlı, bilgili, öğrenen, uğraşan

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

adam demektir.

Koleksiyonlarını evinin dışına, herkesin önüne taşımaya karar verdiğinde; "Özel Müze Yönetmeliği" taslağıyla zamanın kültür bakanının önüne çıktı. Çok kişi değil, hemen herkes bu özel müze işine kulp taktı. Daha ilginci, taraftar olanlar da nereye kadar taraftar olacaklarını bilmiyorlardı. Anane meselesi; müze ve koleksiyon dediğin devletin kılıcı altında gezilirdi. Ama o aksini göstermeye kararlıydı; kısa zamanda Eskiçağdan başlayıp 20'nci yüzyıl modasına kadar birçok özgün eşyayı içeren bir Sadberk Hanım Müzesi ortaya çıktı. Koç ailesinin elindeki bu işe tahsis edilen Azaryan Yalısı dar geldi, arkeoloji bölümü ilave edildi. Müzenin yayınları gün geçtikçe arttı ve ilmi seviyesi yükseldi. Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya dahil olmak üzere 14 ülkede müzeden taşınan eserlerle sergiler açıldı. Sadberk Hanım Müzesi devlet müzelerinden daha hızla gelişti; sadece ailenin parasıyla değil, kurulan vakıftan ve gösterilen destekten... Sevgi Gönül'ün dinamizminden herkes etkilenirdi. Ve nihayet Geyre Vakfı'nı kurarak Afrodisias gibi bir kazı alanını ve Kenan Erim gibi bir arkeoloğu destekleyen millî bir kuruluşun önderliğini yaptı. Orada ilginç bir portreler müzesi de onun mirasıyla onun adına kuruldu ve birçok kişi de onun teşvikiyle destek oldu.

Dış müzayedeleri şiddetle takip ederdi; İznik çinileri onun açtığı çığırla sağdan soldan yurda dönmeye başladı. Dışarıda kalanların da onun rekabetçi ve inatçı tutumuyla değer kazandığı açıktır. Ecdadın kurduğu imparatorluk Balkanlar'dan Basra Körfezi'ne kadar herkesindi. Bugünün körfez şeyhlikleri de bu koleksiyonlara sahip olmayı istemekte haklıdır. Mühim olan, onların değerini anlayıp etrafında birleşebilmektir. Sevgi bu değeri anlatabilmek için herkesi örgütledi. Nitekim körfez bölgesinin muhteşem Katar Emirliği Müzesi, elindeki İznik çinileri için çıkardığı ünlü rehber kataloğu ona ithaf etti. Hüsn-ü hatçıların bir isim vermediği somut resmi andıran hatlar onun dilinde "tekke yazısı" adını aldı ve bundan sonra da literatürde böyle adlandırılmaya devam etti. 26 Mayıs akşamı Sadberk Hanım Müzesi'nde açılışı yapılan Hat Eserler Sergisi'nde Suriye'nin ünlü bilgi sahibi koleksiyoncusu Georges Antaki duygusal bir konuşma yaparak, Sevgi Gönül'ün dünyadaki koleksiyonerler arasındaki yerini dile getirdi. Topkapı Sarayı Müdürü Dr. Filiz Çağman ise onun niçin Türkiye'deki özel müzeciliğin öncüsü olduğunu delilleriyle anlattı.

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Özel müzecilik bir hizmettir, gönülden yapılırsa ülke sınırlarını aşan etkileri görülür. Bu bir meslektir. Hayat boyu sürecek bir meşguliyettir ve onu gerçek anlamda yapan öncüye, Sevgi Gönül'e de herkesin gönül borcu vardır.

ALİ ALPARSLAN / Hattat Hoca

Çorlu'da 1923'te doğmuş. Fakat nüfus kaydı birçok yurttaşımız gibi geç alındığından 1925 görünüyor. Cumhuriyet ile yaşıt bu Türk bilgini, son asrın en önemli hattatı ve Osmanlıca metinler hocasıydı; demek ki Osmanlıcayı bilmek için Arap harfleri kullanılan ortamın içinde yetişmek şart değilmiş. Biraz gayret ve coğrafi sınırları aşan bir düzey ve bilinç, bütün uygar dünyanın aydınları gibi mazi ile muhakkak bir ilgi kurmanın gereğine inanmak yetiyor.

İyi eğitim görmek için zengin olmak da şart değil. Trakya'nın Çorlu kasabasında doğan bu çocuk, yani geleceğin profesörü Ali Alparslan çocuk yaşta babasını da kaybetti. Daha sonra dayısı ve annesi ile Üsküdar'a taşındı. Haydarpaşa Lisesi'nde okudu; Üsküdar toprağında büyüyen ve edebî kültürü yüksek bu lisede yetişen genç, dört bir tarafta karşılaştığı sebilleri, Karacaahmet Mezarlığı ve cami hazirelerindeki her biri sanat eseri olan şahideleri (mezar taşları) ve kitabeleri gözleyerek yaşadı. Merak ettiği bu güzel yazıyı, okul kitaplığında eline geçen Melek Celal'in "Reisülhattatin Kamil Akdik" adlı eserinde hatmettikten sonra bir daha başını bu şaheserlerden kaldıramadı.

Haydarpaşa Lisesi'nde hocası olan asrın büyük hattatı Necmettin Okyay'a müracaat ederek, hatt sanatını meşk etmek istedi. Kendisinden sonra bu sanata gönül veren ve aynı hocaya intisap eden ikinci Haydarpaşa Liseli Sayın Uğur Derman'dır. Hatt sanatı bazılarının sandığının aksine yeterli bir edebiyat bilgisi ister. Haydarpaşa Lisesi ünlü edip ve şair hocaların okuluydu. Merhum Mahir İz bu gençleri yetiştirmekte emeği geçen bir hocaydı. Ali Alparslan 1948'de Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Fakülte binası o yıllarda Fındıklı'daydı; bu sayede bitişikteki Güzel Sanatlar Akademisi'nde Necmettin Okyay'ın yanında hatt sanatını ilerletti.

1948'de Edebiyat Fakültesi'nden diploma, hocası Necmettin Okyay'dan da hattat

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

icazeti aldı. Bir hattatın icazet alabilmesi için eski bir ünlü hattatı taklit etmesi fakat kendi özgün havasını da verebilmesi şarttır. Beğenilirse bu levhanın altına hocası icazet verdiğini kaydeder. Onun örnek aldığı hattat, meşhur İmad idi. Her ince beğenili edebiyat üstadı gibi İran şiirinin hayranıydı. İran'a gitti, Tahran Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. Dönüşte Dışişleri'nde idari memur oldu, kurye olarak dünyayı gezdi. Bu arada Osmanlı arşivlerinde çalışmıştı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçti, bir müddet sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Edebî Metinler ve Eski Edebiyat kürsüsüne intisab etti.

Buradaki üstatları Ali Nihat Tarlan ve Fahir İz iki ayrı dünyaya mensup çelebi öğretmenlerdi. 1992'de emekli olana kadar Edebiyat Fakültesi muhitlerine hatt sanatını ve edebiyatı sevdirdi. İran'da tahsil yaptı, Oxford ve Chicago üniversitelerinde Osmanlıca öğretti; garpla şarkı tanıyan aydın bir Türktü. Edebiyat Fakültesi'nin mütevazı, bilgili ve sanatkar hocası; Türklerin Arap harflerini hatta her alfabeyi en güzel biçimde yazacak kabiliyetli bir ulus olduğunun abidesidir.

Arap harflerinin kullanılmadığı bir dönemde imparatorluk bürosunun bürokratlarına kapalı kalan, celi divani dediğimiz hatt üslubunu hayata geçirdi ve sevdirdi. Yazılışı itibarıyla divaninin satır altından yukarıya çekimi zordur ve sadece imparatorluk kitabet bölümü olan Divan-ı Hümayun kalemlerinde ustalıkla kullanılırdı.

II. Meşrutiyet'te bu hattı öğretmeye başlayan muhterem hattat, son Divan-ı Hümayun memuru ve Profesör Ali Alparslan'ın hocası olan ve icazet veren Halim Özyazıcı'dır. Osmanlı kançılaryasında divani yazı ve maliye memurlarının kullandığı siyakat yazı türlerini ofisin dışında hatt sanatında kullanmayacaklarına dair memurlara yemin ettirildiğini Uğur Derman ve 'İbn'ül Emin Mahmut Kemal yazıyor. Böyle özgün yazılar bürokrasinin gizlilik ve imtiyaz alametiydi. Halim efendiden bu hattı öğrenerek yaşamasını sağlayan Ali Alparslan hoca, hatt sanatının Türkiye'de yeniden dirilmesinin öncüsü, mütevazı ve muhteşem bir hocaydı. Biz bu yazıyı seviyoruz. Seslileri bol dilimiz için uygun olmasa ve kullanmasak da öğrenenler çok arttı. Yeniden getirmek için değil; arkamızdaki 1000 yıllık mirası değerlendirmek için bu yazıyı sevmek ve tanımak zorundayız.

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

12 Ocak 1931'de doğdu; Robert Koleji'nde okudu. Onun Cumhuriyet kuşağının tipik imtiyazlı eğitim gören çocuklarından olduğunu söylemek mümkündür. Birçok gencin aksine kendine verilenden bıkmadı, konser verecek kadar piyano öğrendi, ileriki yaşlarında da bir caz piyanisti oldu. Bu tutkusunun devam ettiğine şahit oldum.

Robert Koleji'nin tiyatroya ve Shakespeare'e düşkün gençlerindendi; bu özelliği ile o zamanın renkli bir Balkan başkenti diyebileceğimiz Ankarası'nda temayüz ettiği açık... Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Ardından Almanya'dan bulduğu bursla Göttingen Georg-August Üniversitesi'nde tiyatro-dramaturji tahsili yaptı. Sonradan öğrendiği Almancasının da çok mükemmel olduğunu gördüm. Müzik ve Shakespeare bilgisi ona Göttingen'deki seminerde çok yardımcı olmuş ve kolaylıkla bir mevki vermiş olmalıdır.

Göstermediği bir yurt sevgisi olduğu açık; Ankara'yı Berlin'e, İzmir'i de İstanbul'a tercih edebiliyordu. Uzun Ankara yılları 1961'de başlamıştır. Dil-Tarih'te tamamladığı doktorasından sonra buradaki tiyatro kürsüsünün kuruluşuna katıldı. İlginç bir kürsüydü, ben o kürsüyü tanıdım. Viyana ve Göttingen kürsülerini de tesadüfen tanıdım, Amerika'da da bazı drama kürsülerini gördüm, Dil-Tarih'teki öğrencilerin çalışma azmi ve merakı öbürkülerden az değildi.

100'den Fazla Kitap, 1000'e Yakın Makale

Kurucu öğretim kadrosu Metin And, Sevda Şener, Melahat Özgü ve Özdemir Nutku'ydu. Dördünün yazdıklarını toplasanız orijinal eserlerden oluşan koca bir kütüphane eder. Özdemir'in 100'ü aşkın kitabı, 1000'e yakın makalesi ve talebeleriyle sahnelediği 100'ü aşkın tiyatro çalışması vardır. Metin And bir tiyatro tarihi mütebahhiridir. Sevda Şener Hanım ise Türk tiyatrosunun tarihini inceleyen en özgün monografileri burada kaleme aldı.

Özdemir Nutku heyecanlı, inatla çalışan, bildiklerini sadece öğrencileriyle değil, o tarihte Ankara'nın tiyatro severleri ile de paylaşmaktan zevk alan bir araştırmacı ve sanat adamıydı. Kendisini 1963 yılında Ankara'daki Sanat Sevenler Kulübü'nde

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

tiyatro ile ilgili oturum, konferans ve oyun eleştiri seanslarında tanıdım. 1965 sonundan beri bu eleştiri seanslarına ben de sürekli olarak katılıyordum. Ankaralılar tiyatroyu sürekli olarak seyreden, izleyen bir halktı. Devletin imkânlarıyla ucuz tiyatro yapılıyordu, ulaşım kolaydı ama hepsi o kadar. Tiyatronun mutfağını Ankara'nın gençliğine ve sanatseverlere sevdiren insanların başında Özdemir Nutku gelir. Bu öyle sanıldığı gibi kolay bir iş değildir. O muhitte aşırı duygusal, kışkırtıcılık seven kimseler de zaman zaman Özdemir Nutku ismine tahammül edemezlerdi ama Atilla Sav ile ikisi tiyatroyu izlemek ve izletmenin sorumluluğunu benimsemişlerdi. Tabii ki o kadar değil, arşivlerde bulduğu bir metin ile; "Pabuççu Ahmet'in Maceraları"nı sahneye koydu.

İzmir'e Tiyatroyu Sevdirdi

1976 yılında ani bir karar ile İzmir'e göç etti. Henüz birçok insanın taşra diye baktığı Ege Üniversitesi'nde tiyatro kürsüsünü kurdu, gençliği yetiştirmeye başladı, eserlerini yazmaya devam etti. Bu dönemde Türk tiyatro tetkiklerine kazandırdığı akademisyenlerin arasında eşi Hülya da vardı. "Meddahlık ve Meddah Hikayeleri", "Dar'ülbedayi'nin Elli Yılı", "IV. Mehmet'in Edirne Şenliği" gibi tiyatro tarihimizi aydınlatan eserler burada kaleme alınmıştır. İzmir güzel ve uygardı ama tiyatro sanatına kapalıydı. Böyle bir kente tiyatroyu sevdirmek büyük ölçüde Özdemir Nutku'nun ve arkadaşlarının akademik çalışmalarıyla mümkün oldu. Katkılarıyla unutmayacağımız, mütevazı, enerji dolu ama kötü hırslardan uzak bir tiyatro adamını selamlamak isterim.

NERMİN ABADAN UNAT / Türklüğü Seçen Nermin Hoca

1965'te Mülkiye'ye girdim; üçüncü sınıfta derslerimize girdi. Dersleri gerçekten ilginçti ve sınıf dolardı. Hararetli bir biçimde ders anlatırdı. Koridorda yürümüyordu, sanki patenle kayıyordu. Birimize bir şey yap dediği zaman genellikle ısmarladığı işi kendi tamamlardı. Belli ki "Koşuşmak benim karakterimdir" diyen biriydi. Derse geç gireni sınıfa almayan oydu, talebeyi haşlayan da. Ama mesela yurt ilaçlanınca birinin kafesteki kuşuna günlerce bakan da oydu ve öğrenci ile dostça ilişkide hassastı.

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Nermin Hanım değişikti. Kimi nerede nazarlayacağını tahmin edebilirdiniz. Önyargılara ve ezbere tahammülü az olan zümredendi. Aynı özelliği sınıf arkadaşı, kadim dostu ve Mülkiye'den sonra gittiğim ODTÜ'de hocam olan Mübeccel Kıray'da da gördüm. Çakma fikir ve sözde gözlemlere tahammülleri yoktu, iyi de yapıyorlardı. Bu sayede bir nesil daha ciddi ve namuslu düşünmeye alıştı.

Pek Çok Modern Görüş Onun Dersinde Duyuldu

Nermin Abadan Unat sonuna kadar sadakatle dostlarına bağlıydı. Birisini bir işe yolladı mı hep izler, talebenin biri burs aldı mı günü gününe destekler ve gözler. Viyana Üniversitesi'ne bursla gittiğimde ardımdan en az bir düzine kişiye tavsiye mektubu yazdı.

Avrupa dillerindeki neşriyatı takip edebiliyor, gittiği yerleri gözlüyordu. Tartışmaya lüzum yok, bizim fakültenin sadece adı "siyasal bilgiler"di. Çağdaş siyasal bilimi eğitim programına sokmak için bir hayli didindi. "Kamuoyu", "çağdaş siyasal partiler" gibi konularda uluslararası düzeydeki birtakım modern görüşler onun derslerinde duyuldu. Her halükarda bu tükenmeyen enerjisini emekli olduktan sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde devam ettiriyor.

1921'de dağılan Avusturya-Macaristan'ın başkenti Viyana'da doğdu. Babası İzmir'in Bosna asıllı zengin ihracatçılarından Mustafa Süleymanoviç'di (Suley). Yoğun iş ilişkileri olan Viyana'da annesiyle tanıştı, bir Macar baronesi olan Elfriede Karwinsky... Nermin; Viyana, Budapeşte ve hatta İstanbul'u da içeren çocukluk hayatı içinde oradan oraya gezindi. O devirde hali vakti yerinde olan bazıları çocuğu okula yollamaz, evde eğitirlerdi. Babanın ölümü ve ardından gelen mali çöküntü ile eğitimi de aksamıştı.

Bu dönemde kendisini yetiştiren Alman hocasına bütün hayatı boyunca bağlı kaldı. Türk'tü ama Türkçe öğrenememişti. Galiba Alman öğretmen Hilde Wiblishavser ona Türklüğünü de ısrarla hatırlattı.

14 yaşında anne, kız kardeş ve Nermin Budapeşte'de sıkıntıyla yaşarken genç kızın aklına geldi, Türk Büyükelçiliğine gitti, ünlü büyükelçi Behiç Erkin'den kanuni

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

hakkını istedi. Türkiye'ye gitmek istiyordu. Büyükelçi küçük kızın talebini babacan bir tutumla derhal karşıladı. Polis müdürlerine, gemi kaptanlarına kadar yazılan mektuplarla İzmir'e ulaştı. Akrabalarının yanında zor bir yıl daha geçirdi ve onu İzmir Kız Lisesi bağrına bastı.

14 Yaşına Gelene Kadar Hiç Türkçe Bilmiyordu

Cumhuriyetin kurumları eğitimi veriyordu ve lisedeki arkadaşları da aradığı sıcaklığı gösterdiler. Bütün hayatı boyunca tekrarladığı bir söz vardı: "Hepiniz Türklüğün içine doğdunuz, ben onu seçtim". Bu yolu seçen nadir tanıdıklarım vardır. Nermin Hoca bunların başında gelir ve de seçtiği yolun sadık yolcusu olmuştur. Bildiği diller içinde 14 yaşına kadar Türkçe yok, benim bildiğim kadarıyla bütün hayatı boyunca onu ısrarla ve dikkatle öğrendi. Çok iyi bildiği dört-beş Avrupa dili ile de dünyayı kavradı ve tezlerini her yerde yazılı ve sözlü olarak savundu.

Yakın zamanda hatıratını yeniden ele aldı. Samimi, renkli bir metin ortaya çıktı. Bunda sevgili Sedef Kabaş'ın rolü büyük. Soruları da iyi sordu. Nermin Hanım'ı iyi yönlendirdi. Bu tip nehir söyleşilerinin çok başarılı bir örneği; Doğan Kitap'tan çıkan "Hayatını Seçen Kadın Hocaların Hocası Nermin Abadan Unat". Bu memleketi tenkit etmek değil de, yaka silkmeyi adet edinen tiplere Nermin Hoca'nın hayatını okumayı tavsiye ederim. Türkiye sahip çıkılacak bir miras; bu sadece bir görev değil, bir imtiyaz...

FÜSUN AKATLI / Filozof Arkadaşımız

Sanırım 1966 yılıydı; o zamanki Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin sınıflarından birindeyiz. Tanıdık ve dost çevresindekilerin her biri Füsun'la nerede tanışmıştır bilmiyorum. Çünkü Füsun'la bir konferansta, kütüphanede, lokantada, konser salonunda, tiyatroda, resim galerisinde, her yerde tanışılabilir; bizimkisi bu fakültenin sınıflarından birinde oldu. Dersin hocası Milli Kütüphane'nin unutulmaz genel müdürü, edebiyat tarihinin muhteremlerinden Dr. Müjgan Cunbur Hoca… Ne ben ne de Füsun o sınıfın resmen öğrencisiydik. Osmanlıca öğreniyorduk. Daha evvelden Arapçaya başlamıştım, harfleri biliyordum fakat Füsun'un süratle işi kavradığını

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane

hatırlıyorum.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Alâkasız edebî muhitlerin üyesiydi. O günlerin bağnazlığı içinde o yerlerde hiç kimse ne Arap harfi öğrenirdi ne de Osmanlıca. Bazı konuşma ve yazılardan galiba haberdar olmuştum. Muhafazakar çevreden olmadığı da belliydi. Ama bir nokta çok açıktı; bu ciddi bir arkadaştı. Türkçesinde "lafa yekun tutmak" vs. gibi 1944'lü birinde görülmeyecek deyimleri vardı. Öztürkçe hastası değildi, Türkçeciydi. Edebiyat dünyasına girebilmek için eski metinlerin okunması gerektiğine inanıyordu. Bunun için edebiyat ve dil bölümündeki hocaların ihtarına gerek duymamıştır, zaten o bölümün öğrencisi de değildi.

Hayatımda Füsun'u çok muhtelif yerlerde gördüm, herkes gibi yaşamının iniş çıkışı da oldu. Belki ipe un serdiği, çalışmayı rafa kaldırdığı günler ve saatler vardı ama her zaman için gözümün önünde o sınıftaki elifba'yı heceleyen, yazan ciddi insan görünümüne sadık kaldı.

Ortalık yeni yetme sol sloganlarla doluydu; sözüm ona Marksizmi benimseyen gençler birbirlerine hakaret için "Bu seninki Aristo mantığı" gibi yavan laflar ederlerdi. Füsun, Aristo mantığının ne olduğunu anlatırdı. Descartes ne, Kant ne, Marx ne? Bizim akademik felsefecilerin içinde çok az rastlanan bir niteliği vardı. Füsun Akatlı bayağı mantık bilen, epistemoloji bilen, bilgi teorisinin sorunlarına vakıf bir genç aydındı.

O donanımı ve geniş çapıyla da edebiyat dünyasına girdi. Sert ve elaleme aykırı gelen hükümlerin sahibiydi ama bir bilgenin ölçüsüne sahipti; akşam sohbette keskin zekasıyla zemine yapıştırdığı birini soğukkanlılıkla yargılar, nice hazzetmez göründüğünü de adil yargılar ve saygı gösterirdi. Onun çevresinde Füsun'u sayan seven sağcı da vardı, solcu da.

Öğrenmeye doymadı, kırk yıllık hocası Nusret Hızır'ın Ayşe Abla okulunun üst katındaki Salı akşamı derslerine hepimiz gibi devam ederdi. Millet Nusret Hızır'ı yazmaz diye bilir, yazmazlığı üşendiğinden değil, "Yazıp ne olacak?" tavrından ileri gelmekteydi. Füsun, Nusret Hoca'nın felsefe yazılarını da üşenmeden topladı. Mütevazı ve vefakârdı; toplamakla kalmadı, yeniden bazı şeyler yazdırttı. Oturur yazardı. 20'ye yakın kitap Türkiye'nin edebî eleştiri, sanat felsefesi ve estetik

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

dünyasında yol gösterici bir rol oynuyor.

30 sene Hacettepe'den ve İstanbul'daki yeni kurulan üniversitelerden nesiller yetiştirdi. Yeditepe Üniversitesi'nde tiyatro bölümünü kurdu. Tiyatro profesörlüğü bence onun en etkin olacağı dallardan biriydi. Maalesef bulunduğu üniversite bunu anlayamadı. Doğuş Üniversitesi'ne iletişim profesörü ve kurucu olarak geçti. Talebesine de vakit ayırdı; dostlarına da. Sevgili kızı, hepimizin göz bebeği Zeynep'e de hayatın yolunu gösterdi. Metin Altıok malum; asi şairimizdi ama zeki ve ironik bir üslubu vardı. Hayatta tanıdığım en candan insanlardandı. Metin Altıok ile Füsun'un kızı olmak adama çok şey getirir ama zor meslektir. Parlak insanların çocuğu olmak hem çocuğun hem de ebeveynin gayretiyle aşılacak bir dağdır.

NAZAN ÖLÇER / Sarayın "Kethüda Hanımı"

İbrahim Paşa Sarayı da denen Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde bir emeklilik resepsiyonu vardı. Müdürlerini uğurlayan personelin kendisi de emeklilik sırasında... Geçmiş hükümetler müzelerimize uzman adayı asistan almamışlar; sınav açılıp kurslar tertiplenmemiş. Bu yüzden emeklilik furyasından sonra dünyaca meşhur müzelerimizi kimin yöneteceği çok önemli bir sorun olarak ortada. Bazılarının kolay tarafından; "Kendi adamlarını yerleştirecekler" deyişi boş laf; kimsenin yerleştirecek adam bile bulamayacağı açık. Türk-İslam Eserleri Müzesi'nin genç emekli müdürü veda konuşması yaptı; "Yeni bir müzeye ve Sabancı Üniversitesi'ne geçiyorum, projeler çok ve 61 yaş sınırını tanımıyorlar. Son sürat yola devam" dedi. Allah'tan Sadberk Hanım, Rahmi Koç, Sabancı gibi müzelerin ortaya çıkması bu değerli uzmanların yola devamına yardım edecek.

Adı Nazan Ölçer (Caferoğlu)... Babası Türkiye'nin dış dünyada tanınmış Türkologlarından ve 1917 Devrimi'nden sonra memlekete sığınmış Azerbaycan aydınlarındandı. Prof. Caferoğlu'nun halılar üzerine inanılmaz bir bilgisi olduğu malumdur. Kızı Nazan onun yanında çekirdekten halı uzmanı olarak yetişti, Avusturya St. George Lisesi'ni bitirdi; kuzeyden ve Kafkasya'dan göç eden bütün aydınlar gibi Prof. Caferoğlu da kızının Almancayı ilmî dil olarak öğrenmesine dikkat etmişti. Keza şu anda da sanat tarihi, tarih ve felsefe gibi dalların vazgeçilmez dilidir.

15:42 38 %
https://www.facebook.com/ekitaphane
https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/

Sanat tarihi eğitimini ve doktorasını Münih Üniversitesi'nde Prof. Hans Joachim Kissling'in yanında yaptı ve bitirir bitirmez sevdiği İstanbul'a döndü.

Süleymaniye Camii'nin külliyesinin imaret kısmında yer alan Evkaf-ı İslamiye Müzesi; İkinci Meşrutiyet yıllarında Anadolu'dan ecnebilerin halı, minder, çini ve madeni eşya çalıp ortalığı kurutmalarından bizar olan Türk münevverlerinin, en başta Halil Ethem Bey'in gayretleriyle kurulmuştu. "Kalan halıları bari kurtaralım" düsturu nedeniyle müzede halı uzmanlarının yetişmesine dikkat ediliyordu. Nazan'ın halı bilgisi doğrusu çarpıcıydı, çalışkandı, meraklıydı, literatürü kullanmayı biliyordu. 1960'ların Türkiyesi'nde iki-üç dile hakim nadir uzmanlardandı. 1978'de Türk-İslam Eserleri Müzesi'nin müdürü oldu. Müze dar bir mekandan Sultanahmet'teki İbrahim Paşa Sarayı'na taşındı. Sadrazam sarayını çekip çevirdiği için de biz o tarihten itibaren kendisine "kethüda hanım" diyoruz. Taşınırken devlet tahsisatına bakmadı. Birçok eşyayı kendi arabası ve eş dost yardımıyla taşıdı. Arada Emirgan'daki Şerifler Yalısı'nı dondurmacı yapmak isteyen zihniyetle mücadele etti.

Türkiye'nin derdi sağda ve solda yuvalanan hödüklerdir. Ailedeki politik kültürü nedeniyle o erken olgunlaşmış görünüyor. Ülkenin değerli aydınlarına siyasi görüşlerine bakmadan saygı duydu ve yardımlarını aldı. İbrahim Paşa Sarayı bir mezbelelikti. Devlet bütçesinin dar imkanlarından şikayet etmedi. Sevildiği İstanbul muhitinin bağışlarını müzeye yöneltti. Sadece İstanbul'un mu? Avrupa müzeleri bu zeki ve bilgili müdireye hayrandı. Hepsinin destek ve itimadını kazanmıştı. İlk defadır ki onun sayesinde Avrupa müzelerinden gelen malzeme ile sergiler açılmaya başlandı. Böylelikle New York, Paris, Londra halkı gibi bizler de dünyanın güzellikleri karşısında hayran kalmaya başladık. "Venedik camları", "Tarihte ayakkabı", Polonya müzelerindeki Türk eserlerini teşhir eden "Savaş ve Barış Sergisi" ve hâlâ unutamadığımız muhteşem bir halı sergisi bunların bazılarıdır. Mükemmel katalogları hazırlanan bu sergiler Türkiye müzeciliğini yeni bir çağa taşıdı.

Topkapı Sarayı'nda eski yazmalar uzmanı olan Filiz Çağman'ın müdürlüğü ve Doktor Nazan Ölçer'in İbrahim Paşa'daki müdürlükleriyle, bu şehr-i İstanbul çağdaş kültür hayatına geçişte önemli rol oynayan iki büyük İstanbullu tanıdı. Filiz Çağman ve Nazan Ölçer bu ulusun fahri iki uzmandır. Nazan Ölçer, İstanbul'un en zevkli

https://www.facebook.com/ekitaphane

evlerinden birine sahiptir. Bu, haklardan kalma entelektüel bir birikimin eseridir.

https://www.facebook.com/groups/ekitaphane/